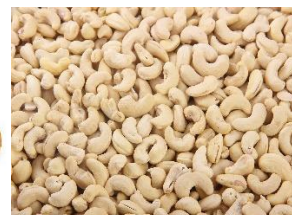

EINDEVALUATIE IMVO CONVENANT VOEDINGSMIDDELEN
(2018-2023)

**WORKING ON
SUSTAINABILITY**

EINDEVALUATIE IMVO CONVENANT VOEDINGSMIDDELEN (2018-2023)

AMSTERDAM, 13-7-2023

Victor de Lange

CREM

Venetiëhof 123

1019 NC Amsterdam

Tel. +31 (0)6 41471858

v.delange@crem.nl

www.crem.nl

**WORKING ON
SUSTAINABILITY**

Inhoud

Management samenvatting	5
1. Inleiding	15
2. Aanpak	17
3. Algemene verwachtingen en ervaringen	19
3.1 Verwachtingen	19
3.2 Context	21
3.3 Ervaringen	22
3.3.1 Algemeen beeld	22
3.3.2 Successen	23
3.3.3 Zwakke punten	23
3.3.4 Neveneffecten	24
3.4 Een vervolg?	24
3.5 Conclusies	25
4. Due diligence management	27
4.1 Doelstelling	27
4.2 Wat is gerealiseerd?	28
4.2.1 Monitoring voortgang due diligence bedrijven	28
4.2.2 Due Diligence Roadshow	34
4.2.3 Local Expert Network	37
4.2.4 Webinars en andere trainingen	39
4.2.5 Toegang tot Herstel	41
4.2.6 Keurmerken, standaarden en certificering	42
4.2.7 Dialoog met grondstoffenhandelaren	43
4.2.8 Doing good	43
4.2.9 Andere producten	44
4.3 Bevindingen individuele bedrijven	44
4.4 Conclusies	52
5. Projecten	56
5.1 Doelstellingen	56
5.2 Wat is gerealiseerd?	57
5.2.1 Leefbaar loon	57
5.2.2 Klimaat	60
5.2.3 Migrantenproblematiek tomaten	60
5.2.4 Risicoanalyses Arabische gom en rijst	62
5.2.5 Verduurzaming cashewketens	63
5.3 Conclusies	63
6. Organisatie en proces	67
6.1 Organisatiestructuur	67
6.2 Samenwerking	69
6.3 Bijdrage van de overheid	70
6.5 Conclusies	74
7. Algemene conclusies en aanbevelingen	76
7.1 Algemene conclusies	76
7.2 Aanbevelingen	81
Bijlage 1: SER Terms of Reference voor eindevaluatie IMVO-convenant voedingsmiddelen	87
Bijlage 2: Quotes van convenantpartijen	95
Bijlage 3: Evaluatieraamwerk IMVO-convenant voedingsmiddelen	105

Management samenvatting

Het vijfjarige IMVO-convenant voor voedingsmiddelen is op 29 juni 2023 tot een einde gekomen. Dit rapport presenteert de eindevaluatie van dat convenant. Na een wat moeizame beginperiode van het convenant is vooral sinds de tussenevaluatie een aantal belangrijke resultaten behaald.

De overall doelstelling van het convenant was dat *“convenantpartijen ernaar streven om op specifieke risico’s in de voedingsmiddelenketens binnen een ambitieuze en realistische termijn van drie tot vijf jaar substantiële stappen van verbetering te bereiken voor groepen die negatieve effecten ervaren”*. Om dit te bereiken waren voor het convenant de volgende specifieke doelstellingen vastgesteld:

- Het gedurende de looptijd van het convenant opzetten van een systeem van continue verbetering van risicomanagement (*‘due diligence’*) op het gebied van IMVO (op basis van OECD/FAO richtlijnen).
- Het ontwikkelen van gemeenschappelijke initiatieven en projecten om problemen aan te pakken die individuele bedrijven niet (volledig) zelfstandig kunnen oplossen.

Voor deze eindevaluatie is voortborduurd op de inzichten uit de in 2020 uitgevoerde tussenevaluatie. Er heeft documentenanalyse plaatsgevonden en er zijn interviews gehouden met alle convenantpartijen ⁽¹⁾, de convenantvoorzitter, het SER-secretariaat en vijf individuele bedrijven. Daarnaast is bij individuele bedrijven een schriftelijke enquête uitgevoerd.

Algemene verwachtingen en ervaringen

- De verwachtingen en motieven van het convenant waren niet bij alle convenantpartijen gelijk. De brancheorganisaties (met name FNLI en KNSV) wilden vooral een beter IMVO- risicomanagement bij bedrijven, de maatschappelijke organisaties wilden vooral inzetten op ontwikkeling en uitvoering van projecten. De overheid hechtte zowel aan verbetering IMVO- risicomanagement als de realisatie van gemeenschappelijke initiatieven ten aanzien van problemen die bedrijven niet individueel kunnen oplossen. IDH wilde bijdragen aan sectorgerichte programma’s (niet aan losstaande projecten). Deze verschillende verwachtingen en motieven impliceren dat partijen om verschillende redenen (on)tevreden kunnen zijn over de met convenant behaalde resultaten.
- Het winnen van wederzijds vertrouwen en de zoektocht naar een gemeenschappelijke basis, de ontwikkeling van IMVO-gerelateerde wetgeving, Covid-19, het grote aantal personeelwisselingen bij convenantpartijen, de tussenevaluatie van het convenant en de oorlog in Oekraïne zijn factoren die van grote invloed geweest op de voortgang en resultaten van het convenant.
- Bij de convenantpartijen nam de gemiddelde waardering voor het convenant in de loop van de tijd toe, vooral door meer actiegerichtheid en focus na de tussenevaluatie. De verschillen in waardering tussen partijen zijn echter aanzienlijk.

¹ FNLI, CBL, KNSV, Ministerie Buitenlandse Zaken, Ministerie LNV, FNV, CNV, ICCO, Woord en Daad, Global March, IDH. Ministerie LNV heeft schriftelijk input geleverd.

- Genoemde sterke punten van het convenant: een toegenomen bewustzijn bij bedrijven over due diligence (vooral door de due diligence *self assessment scan*, de Due Diligence Roadshow en het Local Expert Network), een toegenomen wederzijds vertrouwen en het functioneren van het SER-secretariaat. Een aantal van deze successen wordt echter ook genuanceerd.
- Genoemde zwakke punten: geen directe verbeteringen voor mens en milieu ('*on-the-ground*'), de samenstelling van de bij het convenant aangesloten partijen, de geformuleerde convenantdoelstellingen en de (oorspronkelijke) organisatiestructuur.
- Genoemde positieve neveneffecten: een impuls voor IMVO-gerelateerde wetgeving, toepassing van onder andere de Due Diligence Roadshow in andere convenanten, voorgenomen integratie van due diligence in IDH-programma's. Genoemde negatieve neveneffecten: bij aantal maatschappelijke organisaties toegenomen scepsis over de IMVO-bereidheid van bedrijven en bevestiging vooroordelen over lastig samenwerken binnen multi-stakeholder initiatieven.
- De meeste convenantpartijen zijn potentieel geïnteresseerd om aan het convenant een vervolg te geven. Diverse partijen stellen dat het convenant juist in de afgelopen periode pas op stoom is gekomen en dat het zonde zou zijn om verder niets te doen met de ontwikkelde tools en methoden (bijvoorbeeld de Due Diligence Roadshow en het Local Expert Network). De partijen benadrukken echter dat de huidige doelstellingen en aanpak niet zondermeer voortgezet zouden moeten worden. Meer focus is essentieel.

Due diligence management

- Formeel is de eerste oorspronkelijk voor het convenant geformuleerde doelstelling (outcome) "*aan het einde van het convenant voeren alle direct of indirect bij de brancheorganisaties aangesloten bedrijven op een adequate wijze IMVO-risicomanagement uit*" niet gerealiseerd:
 - Het gaat nog niet om *alle* bedrijven. Zo'n 42% van de ongeveer 560 bij de drie brancheorganisaties aangesloten bedrijven heeft minimaal éénmaal de due diligence self assessment scan ingevuld en kunnen als 'bewust' over IMVO en due diligence worden verondersteld. Alhoewel niet in het kader van deze eidevaluatie is onderzocht ligt het voor de hand dat dit percentage in werkelijkheid hoger ligt omdat niet alle bedrijven die bewust zijn van IMVO en due diligence de scan hebben ingevuld. Bovendien hebben met name grote bedrijven uit de voedingsmiddelensector de scan ingevuld. Deze grote bedrijven kopen over het algemeen grotere volumes grondstoffen in en hun *leverage* in ketens is relatief groot. Daardoor is de potentiële impact van due diligence bewuste bedrijven waarschijnlijk groter dan wat de bovengenoemde 42% suggereert.
 - Nog niet al deze bedrijven implementeren op een adequate wijze due diligence (conform de aandachtspunten uit bijlage 1 van het convenant). Vooral kleine bedrijven bevinden zich nog aan het begin van due diligence management. Vooral de meer materiële stappen moeten vaak nog gezet, zoals risicoanalyses, ontwikkeling en implementatie verbeterplannen en klachtenmechanisme. Deze stappen vergen relatief veel inzet van tijd, (financiële) middelen en expertise.
- Achteraf was de bovengenoemde convenantdoelstelling niet realistisch. Sowieso is IMVO niet relevant voor een deel van de KNSV-leden en waarschijnlijk een deel van de FNLI-achterban, bijvoorbeeld omdat zij geen onderdeel uitmaken van internationale handelsketens (o.a. testlaboratoria, makelaars, verzekeraars en schoningsbedrijven). Het was ook niet realistisch dat bedrijven binnen vijf jaar alle door de OESO geformuleerde stappen voor due diligence op adequate wijze zouden kunnen doorlopen.

- Na de tussenevaluatie van het convenant was al duidelijk dat de oorspronkelijke doelstelling op het gebied van due diligence niet gehaald zou worden en toen is besloten om vooral op deze actielijn meer inzet te doen. Dat is onder andere gebeurd door de Due Diligence Roadshow en het Local Expert Network. Deze focus is succesvol geweest. Door deze inspanningen is nu een omvangrijke groep bedrijven bereikt. Voorlopers zijn op weg geholpen met de implementatie van due diligence en een middengroep is bewust geworden van IMVO en due diligence en heeft daarover kennis verkregen.
- De toegevoegde waarde van het convenant om due diligence systematisch en branche-breed binnen de voedingsmiddelensector te bevorderen is evident. Voor zover bekend, waren er in Nederland geen andere initiatieven om dat te bewerkstelligen. Ook algemene maatschappelijke discussies en vooral de aankomende wetgeving op het gebied van IMVO hebben bijgedragen aan meer bewustzijn van bedrijven. Hoe groot precies het aandeel van het convenant in het toegenomen bewustzijn is geweest, is onbekend.
- De due diligence *self assessment scan* bleek vooral goed bruikbaar voor vergroting van de bewustwording op het gebied van IMVO en due diligence bij bedrijven. De bruikbaarheid als extern monitoringinstrument om de voortgang van implementatie van due diligence management te meten zijn beperkt, onder andere omdat het beeld dat bedrijven van zichzelf in de scan geven niet altijd accuraat is. Een externe verificatie heeft niet plaatsgevonden.
- Vooral de Due Diligence Roadshow wordt als een succes van het convenant gezien. Het convenant was voor deze activiteit ook van toegevoegde waarde want zonder de samenwerking van convenantpartijen was het waarschijnlijk lastiger geweest om de training met meerdere stakeholders te ontwikkelen en implementeren en om bedrijven in de achterbannen van de brancheorganisaties te motiveren om er aan deel te nemen. Het is echter onbekend in welke mate de deelnemende bedrijven naar aanleiding van deze training aan de slag zijn gegaan met (versterking van) hun due diligence management.
- Ook het Local Expert Network initiatief zien diverse convenantpartijen als een succes omdat het innovatieve wijze is om stakeholders uit het Zuiden meer te betrekken. Momenteel maken waarschijnlijk nog geen bedrijven gebruik maken van de diensten van deze lokale experts. De experts zijn vooral gerekruteerd uit de netwerken van de maatschappelijke organisaties van het convenant. Deze 'aanbod gestuurde' benadering geeft een risico dat deze personen vanwege hun signatuur (in hoeverre onafhankelijk?), nationaliteit (beperkte afstemming tussen hun nationaliteit en de belangrijkste herkomstlanden voor Nederlandse voedingsgrondstoffen) en focus (vooral expertise t.a.v. sociale issues, minder een holistische benadering?) niet goed matchen met de behoeften van Nederlandse bedrijven en hun buitenlandse partners. Het Local Expert Network wordt na afloop van het convenant waarschijnlijk ondergebracht bij -en verder ontwikkeld door- de SER. Het is nog te vroeg om te beoordelen of het Local Expert Network uiteindelijk functioneel zal zijn.
- Er zijn diverse andere trainingen en bijeenkomsten georganiseerd. Vooral deelname van bedrijven aan een webinar over wetgeving tegen ontbossing was substantieel. Deelname van bedrijven aan andere trainingen/bijeenkomsten was klein en dus ook de impact ervan. Voor deze activiteiten is het de vraag of een convenant nodig was om ze te realiseren.
- De ambities op het gebied van 'Toegang tot Herstel' zijn niet uit de verf gekomen. Momenteel verkent de SER met CBL en FNV nog wel de mogelijkheid om voor dit thema een pilot voor een klachtenmechanisme uit te voeren met betrekking tot rijst uit India.
- Momenteel verkent de SER met CBL en FNV nog wel de mogelijkheid om voor dit thema een pilot voor een klachtenmechanisme uit te voeren met betrekking tot rijst uit India.
- Doelstellingen om de inhoud of toepassing van veel gebruikte keurmerken, standaarden en certificaten te verbeteren, een betekenisvolle dialoog aan te gaan met grondstoffenhandelaren en een focus op óók *doing-good* inspanningen (naast *do-no-harm*) zijn niet -of beperkt- van de grond gekomen.

- Er zijn diverse producten en 'tools' ontwikkeld die tot doel hebben om bedrijven te ondersteunen op het gebied van IMVO en due diligence, maar het is onbekend in hoeverre bedrijven in de praktijk gebruik (zullen) maken van deze producten. Het is volgens sommige convenantpartijen de vraag in hoeverre een aantal producten veel toegevoegde waarde hebben vergeleken met bestaande informatie en tools. Binnenkort zullen convenantpartijen overleggen hoe het gebruik van deze tools verder te promoten en up-to-date te houden.

Gemeenschappelijke initiatieven en projecten

- De tweede oorspronkelijke doelstelling (outcome) van het convenant, te weten "*de ontwikkeling van gemeenschappelijke initiatieven en projecten om problemen aan te pakken die individuele bedrijven niet (volledig) zelfstandig kunnen oplossen*" is slechts in beperkte mate gerealiseerd, vooral als het gaat om projecten.
- Reeds bij de tussenevaluatie was duidelijk dat deze oorspronkelijke ambities niet realistisch of wenselijk waren, zoals wat betreft voorgenomen projecten op het gebied van klimaat. Vanaf dat moment werd met name ingezet op due diligence (zie boven). De ontwikkeling van projecten werd voor een deel aan partijen zelf overgelaten. Zij konden zelf beslissen om projecten al dan niet als convenantproject te framen.
- Alhoewel de specifieke doelstelling voor uitvoering van een project over *transparantie* formeel niet is gerealiseerd, is dit thema wel opgepakt i.h.k.v. due diligence.
- De specifieke doelstellingen om een programma en een bedrijfshandleiding m.b.t. leefbaar loon te ontwikkelen en om minimaal vijf leefbaar loon projecten af te ronden waarbij ten minste vijf supermarktorganisaties aan mee zouden doen, zijn niet gerealiseerd. Supermarkten zijn met IDH wel betrokken bij een bananenproject, maar dat is nog niet afgerond. Andere partijen dan CBL en IDH zijn niet betrokken bij de uitvoering en tussenresultaten worden in slechts beperkt binnen het convenant gedeeld. Via het convenant is er ook een leefbaar loon initiatief ten aanzien van kurkuma uit India maar daarbij zijn geen supermarkten betrokken en het is ook nog niet afgerond. Positief is dat diverse individuele supermarkten voor specifieke grondstoffen inmiddels met diverse 'eigen' leefbaar loon initiatieven zijn gestart, maar deze kunnen niet formeel als convenantprojecten worden geframed en het is onbekend of het convenant een rol heeft gespeeld bij de totstandkoming ervan.
- De specifieke oorspronkelijke doelstelling om tenminste twee projecten op het gebied van mitigatie van en/of adaptatie aan klimaatverandering waarbij een of meerdere grondstofketen(s) centraal staan en waarin in ieder geval leden van KNSV, en/of FNLI en/of leden van bij FNLI aangesloten brancheverenigingen participeren, is niet gerealiseerd en na de tussenevaluatie ook formeel losgelaten. Er zijn geen klimaatprojecten tot stand gekomen. Uiteindelijk wilde FNLI vooral prioriteit geven aan het stimuleren van due diligence in de achterban. Ook speelde een rol dat dit thema niet de primaire interesse had/expertise is van maatschappelijke organisaties in het convenant. Het Ministerie LNV heeft wel expertise over klimaat en andere milieu-issues, maar dat is niet actief in het convenant gebracht. Convenantpartijen vroegen daar ook niet om.
- Een project over illegale arbeid in Italiaanse tomatenteelt stond in het convenant ter discussie en veroorzaakte zowel bij de totstandkoming ervan als na afronding van het onderzoek commotie. Een positief resultaat is dat het project heeft geleid tot aanscherping van GlobalGAP-criteria ten aanzien van dit onderwerp. De SER en een aantal supermarkten zijn voornemens om een vervolg-initiatief te starten waarin de problematiek van illegale arbeid in de groenten- en fruitsector uit het hele Middellandse Zeegebied centraal zal staan. Dit eventuele project zal pas na het convenant plaatsvinden.

- Er zijn risicoanalyses voor Arabische gom (Sudan) en rijst (Cambodja) uitgevoerd. Er was financiering voor nog twee andere ketens, maar het lukte niet om deze te selecteren. Het is opvallend dat geen gebruik lijkt te zijn gemaakt van de prioritaire grondstoffen en oorspronglanden die op basis van de self-assessment scan zijn geïdentificeerd. Het is nog onduidelijk wat met de onderzoeksresultaten voor Arabische gom en rijst zal gebeuren.
- Vanaf het begin van het convenant is gewerkt aan de totstandkoming van een project met betrekking tot cashew. Diverse supermarkten hebben de SER inmiddels formeel laten weten daarmee aan de slag te willen, maar dat zal dus ook pas na het convenant plaatsvinden.
- Volgens een aantal convenantpartijen zijn tussenresultaten van projecten door betrokken partijen beperkt binnen het convenant gedeeld. Daardoor was er bij die andere partijen beperkt *ownership* en is weinig geleerd.
- Een aantal partijen zegt dat bovengenoemde projecten tot stand zijn gekomen via de platformfunctie van het convenant. Het is echter de vraag of het convenant in het algemeen veel toegevoegde waarde had bij de totstandkoming van deze specifieke ketenprojecten. Volgens RVO zijn in de afgelopen periode via FVO en FBK in totaal 46 andere projecten met betrekking tot voedingsmiddelenketens gestart waarbij Nederlandse bedrijven en ook soms de maatschappelijke partners uit het convenant zijn betrokken. Deze worden echter niet als een convenantproject beschouwd (of zijn niet door maatschappelijke organisaties uit het convenant in het convenant gebracht). Voor bedrijven zullen vooral bedrijf strategische (o.a. anticiperen op IMVO-gerelateerde wetgeving), commerciële en intrinsieke redenen een rol hebben gespeeld om aan dit soort projecten deel te nemen. In hoeverre ook het convenant een motief of aanleiding is geweest voor deelname aan deze andere ketenprojecten is onbekend.
- Een algemeen knelpunt om tot nieuwe projecten te komen bleek dat het tijd en moeite kostte om projecten te ontwikkelen, commitment van partijen te krijgen, de juiste expertise te mobiliseren en financiering te vinden.
- De bovengenoemde convenantenprojecten hebben waarschijnlijk nog niet of nauwelijks tot verbeteringen '*on-the-ground*' voor mens of milieu geleid. Mogelijk hebben één of meer individuele supermarkten al wel concrete verbetermaatregelen genomen naar aanleiding van de resultaten van het bananen- en/of tomatenproject.
- Naast projecten en de bovengenoemde Due Diligence Roadshow zijn diverse andere gemeenschappelijke initiatieven uitgevoerd, zoals het Local Expert Network, de ontwikkeling van tools en bijeenkomsten en webinars (al dan niet sectorspecifiek). De impact hiervan is wisselend, onbekend en/of voor een groot deel nog niet te voorspellen. Het Local Expert Network is een innovatieve aanpak om stakeholders in het Zuiden te betrekken. Tot op heden was dat 'aanbod gestuurd' vanuit de maatschappelijke organisaties, maar ook daarvoor is het nog te vroeg om te kunnen vaststellen of de experts daadwerkelijk door bedrijven ingezet zullen worden. Ambities op het gebied van 'Toegang tot Herstel', verbetering van de inhoud of toepassing van veel gebruikte keurmerken, standaarden en certificaten, een betekenisvolle dialoog met grondstoffenhandelaren, een focus op óók '*doing-good*' inspanningen (naast '*do-no-harm*'), de inzet van Nederlandse posten en internationale opschaling van het convenant zijn niet of slechts beperkt van de grond te komen. Wat betreft activiteiten waarbij de overheid een leidende rol had, zoals integratie van IMVO in MVI-criteria voor catering, is vaak wel voortgang geboekt, maar de verrichte inspanningen en resultaten zijn bij andere convenantpartijen meestal onbekend.

Organisatie en samenwerking

- De samenwerking tussen convenantpartijen was vooral in de beginperiode uitdagend. Genoemde redenen: verschillende verwachtingen van het convenant, de te algemene formulering van convenantdoelstellingen (vooral inspanningstoezeggingen en uiteindelijk geen gemeenschappelijk doel gebaseerd op een heldere visie), het feit dat niet individuele bedrijven het convenant hebben ondertekend, een uitzending van de Keuringsdienst van Waarde en de rol van FNV daarbij, de volgens sommige maatschappelijke organisaties onduidelijke rol van IDH, de volgens een brancheorganisatie onduidelijke rollen van de maatschappelijke organisaties, een passieve / afwachtende houding van sommige convenantpartijen, verschillende beloningen voor de inzet van de maatschappelijke organisaties, de Covid-19 pandemie en de vele personeelwisselingen. Bovendien werd de organisatiestructuur die bestond uit een Stuurgroep en diverse werkgroepen vooral in die eerste jaren vaak als bureaucratisch, omslachtig en weinig enthousiasmerend ervaren. Dezelfde personen participeerden in dezelfde overleggen en discussies werden daardoor vaak steeds opnieuw gevoerd en waren weinig inspirerend.
- Er is duidelijk geleerd van de eerste convenantjaren en vooral na de tussenevaluatie kwam het convenant meer in een actiemodus. Dat leidde tot meer focus en concrete *outputs* en resultaten waarover de meeste convenantpartijen tevreden zijn. Het SER-secretariaat, de voorzitter, het feit dat voor een aantal activiteiten externe financiering beschikbaar kwam en een vereenvoudiging/flexibilisering van de organisatiestructuur hebben daarbij een belangrijke rol gespeeld. Het convenant lijkt pas in het laatste jaar op stoom gekomen en diverse activiteiten, projecten en plannen zijn nog niet afgerond en/of vragen om een vervolg.
- De meeste maatschappelijke organisaties ervoeren dat met name FNLI en CBL als een soort poortwachter richting individuele bedrijven fungeerden, waardoor het volgens hen lastig was om initiatieven met bedrijven tot stand te brengen.
- Er is niet of nauwelijks inhoudelijke samenwerking geweest tussen de drie brancheorganisaties in het convenant, terwijl ze vaak wel onderdeel zijn van dezelfde waardeketens en met elkaar in potentie veel impact hadden kunnen genereren.

Overall conclusions

- De balans na vijf convenantjaren is dat het glas half vol/leeg is. Vooral de beginperiode was moeizaam, maar daar is van geleerd en in de laatste convenantjaren zijn een aantal belangrijke resultaten gerealiseerd. Het glas is halfleeg als je kijkt naar alles wat (nog) niet is bereikt, projecten en activiteiten die nog niet van de grond zijn gekomen, afspraken die niet zijn nagekomen, de soms lastige samenwerking tussen convenantpartijen en het feit dat veel tijd en energie is besteed aan gesprekken over het proces. Het glas is halfvol als je concentreert op een substantieel deel van de voedingsmiddelensector dat zich inmiddels bewust is van due diligence en IMVO. Daarmee zijn zaadjes geplant voor een mentaliteitsverandering en impactvolle veranderingsprocessen.
- De uiteindelijk beoogde impact van het convenant was dat partijen ernaar zouden streven *“om in de voedingsmiddelenketens binnen een ambitieuze en realistische termijn van drie tot vijf jaar substantiële stappen van verbetering te bereiken voor groepen die negatieve effecten ervaren”*. Het gaat om daadwerkelijke verbeteringen *‘on-the-ground’* voor ‘slachtoffers’ van misstanden in voedselketens (mens, dier en milieu). Een dergelijke impact is echter niet of nauwelijks meetbaar en niet direct aan het convenant te linken. Gemeenschappelijke projecten zijn nog niet afgerond en/of zijn ook (nog) niet gericht op daadwerkelijke implementatie van verbetermaatregelen. Het due diligence management van bedrijven is vaak nog beperkt tot uitsluitend de formulering van beleid, de integratie in managementsystemen en de uitvoering van ketenanalyses, in de meeste gevallen nog niet

- op het nemen van daadwerkelijke verbetermaatregelen.
- Ondanks het feit dat het convenant waarschijnlijk nog maar beperkte impact *on-the-ground* heeft gehad heeft het door de resultaten op het gebied van due diligence wel substantieel bijgedragen aan de randvoorwaarden daarvoor. De *enabling environment* is versterkt. Veel bedrijven zijn aangezet tot de ontwikkeling van IMVO-beleid, de integratie daarvan in managementsystemen en de uitvoering van risicoanalyses. Dat zou uiteindelijk moeten uitmonden in daadwerkelijke verbetermaatregelen. Het convenant was met andere woorden een belangrijke voedingsbodem voor een veranderingsproces op het gebied van IMVO-*risicomangement*.
 - Het convenant was vooral na de tussenevaluatie efficiënt om de aandacht voor due diligence bij bedrijven te versterken. Wat betreft de meeste gemeenschappelijke initiatieven en projecten is het beeld minder positief. Het aantal gerealiseerde projecten bleef achter bij de ambities en waren bovendien waarschijnlijk grotendeels ook zonder een convenant tot stand gekomen. Het is onduidelijk in hoeverre het convenant een katalysator is geweest voor keteninitiatieven die niet als convenantproject zijn geframed.
 - Het was waarschijnlijk mogelijk geweest om met activiteiten meer synergie te realiseren. Zo lijken inzichten uit de due diligence self-assessment scans wat betreft de belangrijkste voedselgrondstoffen geen rol te hebben gespeeld bij de selectie van de vier ketens waarvoor risicoanalyses uitgevoerd konden worden. Verder lijken inzichten in de prioritaire herkomstlanden niet te zijn overwogen bij de selectie van experts voor het Local Expert Network initiatief. Tot slot zijn deze experts niet ingezet voor risicoanalyses.
 - Al met al is de conclusie dat de in het convenant geformuleerde doelstellingen en beoogde activiteiten achteraf te breed, te ambitieus en niet realistisch waren. Bovendien ging het vooral om inspannings- in plaats van resultaatverplichtingen. Een teleurstelling over de te behalen resultaten was al ingebakken in de convenanttekst. Een en ander was ook al geconstateerd bij de tussenevaluatie en toen is de beslissing genomen om ambities en activiteiten meer te focussen, met name door meer inzet op het stimuleren van due diligence management. Een belangrijke reden voor het feit dat een aantal resultaten van het convenant, met uitzondering van vooral de prestaties op het gebied van due diligence, tegenvallen, is dat in het convenant weliswaar veel doelstellingen en activiteiten gekwantificeerd waren, maar dat deze uiteindelijk maar beperkt SMART waren gemaakt. Het was vaak niet expliciet gemaakt wie, wat, hoe en wanneer zou moeten doen om de doelstellingen te realiseren. Dit leidde ten eerste tot een weeffout wat betreft de samenstelling van de bij de aangesloten partijen. Partijen bleken achteraf met elkaar onvoldoende capaciteit, middelen, expertise, invloed en/of soms ook commitment te hebben om alle ambities van het convenant waar te maken. Sommige partijen hebben mogelijk ook overschat wat zijzelf zouden kunnen bijdragen en wat zij uit het convenant zouden kunnen halen. Er was met andere woorden geen optimale match tussen convenantpartijen en de te realiseren doelstellingen. Het ontbreken van directe betrokkenheid van bedrijven en deelname van maatschappelijke organisaties met uitsluitend specifieke expertise, interesse en/of capaciteit speelden een rol. Ten tweede leidde het feit dat het convenant onvoldoende SMART was vooral in de beginperiode tot veel discussies, een weinig enthousiasmerende zoektocht naar wat de convenantpartijen dan wel met elkaar zouden kunnen uitvoeren en bereiken. Voor een deel moesten in dat proces oorspronkelijke doelstellingen worden losgelaten.

- Andere factoren die (mogelijk) in min- of meerdere mate van invloed zijn geweest op het realiseren van de doelstellingen:
 - Het convenant kwam onder aanzienlijke druk tot stand. Maatschappelijke organisaties die uiteindelijk wel mee deden hadden vaak voorbehouden, waardoor de sfeer tussen partijen aanvankelijk nogal wantrouwend was. Door deze druk lijkt ook minder goed nagedacht over een goede synergie van convenantpartijen die met elkaar meerwaarde zouden hebben om de doelstellingen te kunnen realiseren.
 - De verschillende verwachtingen bij convenantpartijen: enerzijds focus op vooral due diligence, anderzijds focus op projecten. Deelname aan het convenant bood voor maatschappelijke organisaties beperkte voordelen om projecten te initiëren, hetgeen tot teleurstelling en in sommige gevallen tot passiviteit kan hebben geleid.
 - De vele personeelwisselingen waardoor druk op de continuïteit van acties en het historisch besef van -en ownership voor- oorspronkelijke doelstellingen en eerdere afspraken.
 - Vooral in de beginperiode onvoldoende capaciteit bij het SER-secretariaat.
 - De ontwikkeling van IMVO-gerelateerde wetgeving. Hierdoor werd volgens sommige partijen vooral voor de overheid de relevantie van het op vrijwilligheid gebaseerde convenant minder urgent.
 - De Covid-19 pandemie en de oorlog in Oekraïne waardoor bedrijven prioriteit moesten geven aan andere zaken dan IMVO.
 - De betrokkenheid van FNV bij de uitzending van de Keuringsdienst van Waarde over misstanden in de Italiaanse tomatenteelt, waardoor het wederzijds vertrouwen tussen partijen enige tijd laag was (aan de andere kant was de discussie over dit onderwerp ook een impuls om meer in actie te komen).

Aanbevelingen

- Een eventueel vervolg multi-stakeholder initiatief moet meer gefocust en afgebakend zijn. Het ligt voor de hand om in een vervolg adequaat due diligence management bij voedingsmiddelenbedrijven verder te stimuleren, met als primair doel om bedrijven te helpen om te voldoen aan nieuwe IMVO-gerelateerde wetgeving en hen te inspireren om extra stappen te zetten. De focus moet vooral liggen op het peloton en de achterblijvers op het gebied van IMVO. De ideeën omtrent het *step-up model*, waarin bedrijven een vorm van erkenning voor hun IMVO-prestaties krijgen, passen daar goed in.
- Ga in vervolg-initiatieven op het gebied van due diligence uit van een holistische benadering, dus met aandacht voor alle IMVO-thema's, niet alleen de sociale dimensie van IMVO. Monitor niet alleen de voortgang wat betreft aantallen bedrijven die bewust zijn geworden van due diligence, maar bepaal ook in hoeverre dat op adequate wijze gebeurt.
- Versterk de effectiviteit van het Local Expert Network door uitbreiding van het aantal (onafhankelijke) experts met holistische IMVO-expertise uit belangrijke oorsprong landen.
- Om resterende (veelal MKB) bedrijven over te halen om eveneens met due diligence aan de slag te gaan is een persoonlijke en 'op maat' benadering wenselijk. Overweeg de aanstelling van een 'oliemannetje' of IMVO-ambassadeur die actief bedrijven benadert en motiveert om aan activiteiten van een vervolg-initiatief deel te nemen en met due diligence te starten. Uitleg over de mogelijke business cases van IMVO, inclusief de noodzaak om te anticiperen op regelgeving die direct of indirect voor bedrijven van toepassing is of kan worden, het delen van succesverhalen over positieve impacts voor zowel mens, dier en/of milieu en bedrijven zelf en met name het wegnemen van koudwatervrees voor due diligence zijn bij deze persoonlijke benadering de rode draden. Stel bedrijven door persoonlijke *coaching* in staat om met due diligence een vliegende start te maken/ eventuele zwakke punten in hun due diligence te verbeteren.

- In het verlengde of parallel aan een op due diligence gericht Multi-stakeholder initiatief is te denken aan de ontwikkeling en uitvoering van een of meer *specifieke programma's die vernieuwend en van toegevoegde waarde zijn in vergelijking met bestaande initiatieven*. Voor de selectie daarvan is het aan te bevelen om eerst strategische verkenning en uit te voeren. Denk bijvoorbeeld aan initiatieven met betrekking tot (1) een specifieke sub-sector binnen de voedingsmiddelensector die voor IMVO erg relevant is maar tot op heden nog niet of nauwelijks actief is geweest (bijvoorbeeld de bakkerijsector of de out-of home foodservice) of (2) een specifiek IMVO-thema, zoals problematiek van migranten, bijdrage aan behoud en herstel van biodiversiteit en/of klimaatadaptatie in toeleveringsketens, preventie voedselverspilling in toeleveringsketens, IMVO-risicomanagement in downstreamketens.
- Andere aanbevelingen voor eventuele vervolg multi-stakeholder initiatieven:
 - In deze eindevaluatie waren de oorspronkelijke convenantdoelstellingen uitgangspunt. Reeds bij de tussenevaluatie werd echter duidelijk dat diverse oorspronkelijke convenantdoelstellingen niet realistisch en haalbaar waren. Voor een deel zijn de doelstellingen daarom toen losgelaten, maar dat heeft niet geleid tot een formele aanpassing van de convenanttekst. Het is wenselijk om dergelijke eventuele tussentijdse aanpassingen in een vervolg-initiatief wel te formaliseren. Op basis daarvan kan dan een adequatere evaluatie worden gemaakt.
 - Besteed meer aandacht aan het SMART en meetbaar maken van uit te voeren activiteiten en stel vast of aangesloten partijen echt in staat en geïnteresseerd zijn om de toegewezen taken daadwerkelijk uit te voeren. Zorg (indien nodig) ook vooraf voor afdoende financiële middelen om activiteiten te kunnen uitvoeren. Het meer SMART maken van activiteiten betekent niet dat alles van tevoren dichtgespijkerd moet worden. Adaptief management zal soms nodig zijn, bijvoorbeeld door een jaarlijkse herijking van doelstellingen en eventuele bijsturing van activiteiten.
 - Wees kritisch bij de selectie van bij een vervolg Multi-stakeholder initiatief te betrekken partijen. Zij moeten met elkaar meerwaarde hebben om geformuleerde doelstellingen te kunnen realiseren. Wees flexibel om lopende het Multi-stakeholder initiatief nieuwe partijen met toegevoegde waarde te betrekken.
 - Zorg voor meer directe betrokkenheid van bedrijven, bijvoorbeeld door samenwerking met brancheorganisaties voor sub-sectoren die dicht bij de bedrijven staan, zoals brancheleden van FNLI. Afhankelijk van de doelstellingen kan ook meer directe betrokkenheid van (een groep) individuele bedrijven van belang zijn, bijvoorbeeld door deelname aan een klankbordgroep voor realiteitschecks, input en feedback.
 - Het is wenselijk om ook aan de overheid als kennispartner, versterker van prikkels voor bedrijven om aandacht te besteden aan IMVO, facilitator (o.a. openstellen netwerk) en eventueel financier een rol te geven, alleen al omdat dat de 'status' van het initiatief zal versterken. Maak ook de te verrichten activiteiten van de overheid SMART en bewaak dat behaalde resultaten en inspanningen door de overheid steeds met andere partijen in het initiatief worden gecommuniceerd. Verken mogelijkheden om het Centrum tot Bevordering van Import uit ontwikkelingslanden (CBI) bij een vervolg-initiatief te betrekken.
 - Voer in een vervolg-initiatief geen losstaande ketenprojecten met individuele bedrijven uit en maak aan partijen vooraf expliciet dat het initiatief niet bedoeld is als platform om dergelijke projecten te initiëren en/of te implementeren. Uitvoering van specifieke projecten met bedrijven is wel mogelijk als onderdeel van een sectorgericht programma, bijvoorbeeld als pilots met als doel om daarvan met het oog op opschaling te leren.

- Zeker indien het Nederlandse bedrijfsleven in een vervolg-initiatief weinig *leverage* heeft om verbeteringen te realiseren, is internationale samenwerking raadzaam.
- Benoem in vervolg-initiatieven niet alleen het maatschappelijk belang van IMVO. Benadruk ook de *business case* voor IMVO om het peloton en achterblijvers te activeren. Besteed aandacht aan het 'dubbele materialiteitsprincipe'.
- Zoek naar mogelijkheden om ook een duidelijke rol te geven aan 'slachtoffers' van misstanden in voedingsmiddelenketens. Dat helpt om voor Nederlandse partners de betrokkenheid en de *sense of urgency* te versterken. Met name maatschappelijke organisaties en personen uit het Local Expert Network kunnen dit wellicht faciliteren.
- Ontwikkel een structuur om actief succesverhalen uit een vervolg-initiatief op te halen en deze met partijen in het initiatief en bedrijven te delen: monitor gerealiseerde impacts *on-the-ground* en gebruik deze om partijen te enthousiasmeren.
- Overweeg om in een vervolg-initiatief niet alleen negatieve effecten in voedingsmiddelenketens te adresseren ('*do no harm*'). Denk ook aan '*doing good*' bijdragen. Voor bedrijven is een '*doing good*' benadering vaak meer inspirerend.
- Voorkom een te bureaucratische organisatiestructuur. Een Stuurgroep is prima mits deze ook echt kan sturen. Randvoorwaarde is dat daarin personen met beslissingsbevoegdheid zitting hebben. Wees terughoudend met veel vaste individuele werkgroepen, zeker indien daarin steeds dezelfde personen participeren. Zorg ervoor dat bijeenkomsten en trainingen wat betreft opzet 'leuk' en 'inspirerend' zijn.
- Ontwikkel een richtlijn voor personeelwisselingen voor partijen die aan het vervolg-initiatief deelnemen.

1. Inleiding

Op 29 juni 2018 is het IMVO-convenant voor voedingsmiddelen ondertekend (Food Products Agreement = FPA). De looptijd van dit convenant was vijf jaar en is derhalve in juni 2023 beëindigd. Het was wenselijk om de prestaties van het convenant te evalueren en lessen te trekken voor eventuele vergelijkbare multi-stakeholder initiatieven in de toekomst. Dit rapport van [adviesbureau CREM](#) heeft betrekking op deze eindevaluatie.

De **overall doelstelling** van het convenant was dat *“convenantpartijen ernaar streven om op specifieke risico’s in de voedingsmiddelenketens binnen een ambitieuze en realistische termijn van drie tot vijf jaar substantiële stappen van verbetering te bereiken voor groepen die negatieve effecten ervaren”*. Dat moest worden gedaan door middel van gemeenschappelijke inspanningen ten aanzien van dergelijke effecten die niet door individuele bedrijven opgelost kunnen worden.

Om dit te bereiken zijn voor het convenant de volgende **specifieke doelstellingen** vastgesteld:

- Het gedurende de looptijd van het convenant opzetten van een systeem van continue verbetering van risicomanagement (*‘due diligence’*) op het gebied van IMVO (op basis van OECD/FAO richtlijnen). De bij het convenant aangesloten brancheorganisaties (CBL, FNLI en KNSV) hadden de taak om dit proces bij hun direct of indirect aangesloten leden aan te sturen. Zij zouden met hun leden communiceren over door convenantpartijen geïdentificeerde aanbevelingen en kansen.
- Het ontwikkelen van gemeenschappelijke initiatieven en projecten om problemen aan te pakken die individuele bedrijven niet (volledig) zelfstandig kunnen oplossen.

Het convenant had in hoofdlijnen twee **strategieën** om deze specifieke doelstellingen te bereiken:

- A. Ondersteuning van de brancheorganisaties om hun leden te motiveren om due diligence uit te voeren op een wijze die voldoet aan de OESO Richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen en zoals beschreven in Bijlage 1 van het convenant.
- B. Faciliteren van (Multi stakeholder) samenwerking om gemeenschappelijke oplossingen voor problemen te vinden, de (keten)invloed te vergroten en om gezamenlijk beleid en de dagelijkse praktijk te beïnvloeden.

De **hoofddoelstelling** van deze eindevaluatie is om lessen te trekken uit de periode waarin dit convenant liep teneinde eventuele toekomstige samenwerkingsverbanden op het gebied van IMVO binnen de voedselsector ⁽²⁾ te kunnen verbeteren.

De door CREM uitgevoerde tussenevaluatie van het convenant (inclusief achtergronddocumentatie) vormt het vertrekpunt van deze eindevaluatie.

²

De noodzaak voor het bedrijfsleven om invulling te geven aan due diligence management/ IMVO zal naar verwachting in de komende jaren alleen maar toenemen, zowel vanwege verwachte verplichte due diligence en duurzaamheidsrapportage als door druk vanuit de markt zelf. Door multi-stakeholder samenwerking kunnen dit soort uitdagingen mogelijk efficiënter en effectiever worden opgepakt.

De evaluatie richt zich op de volgende drie **specifieke aandachtspunten**:

- De gekozen **aanpak en de gerealiseerde voortgang** (zowel m.b.t. reeds uitgevoerde als geplande activiteiten en met in ach name van de lessen uit de tussenevaluatie) en de **mate waarin het convenant heeft geleid tot realisatie van bij de start van het convenant geformuleerde overall en specifieke doelstellingen**.
- De ontwikkelde **systemen en materialen** die implementatie van het convenant hebben gefaciliteerd, inclusief de ontwikkelde 'checks and balances' om de toezeggingen van convenantpartners te monitoren.
- De wijze waarop het convenant **is georganiseerd en hoe dat in de praktijk heeft gefunctioneerd**. Dit betreft een samenwerkingsmodel met een SER-secretariaat. Hoe hebben zowel convenant-partners als '*supporting*' organisaties gefunctioneerd?

Op basis van deze specifieke aandachtspunten geeft de evaluatie inzicht in:

- De mate waarin de aanpak van dit convenant effectief en efficiënt is geweest om de drie aangesloten brancheorganisaties te ondersteunen om hun bedrijfsleden aan te zetten tot de implementatie van due diligence.
- De mate waarin deze bedrijfsleden van de drie aangesloten brancheorganisaties gedurende de looptijd van het convenant daadwerkelijk zijn gestart met due diligence of met verbeteringen daarin.
- In hoeverre en, zo ja hoe, Multi stakeholder-samenwerking effectief is geweest om IMVO-risico's aan te pakken die niet door individuele bedrijven kunnen worden opgelost.

Er zal worden stilgestaan bij de achterliggende vraag of activiteiten en behaalde resultaten geheel of gedeeltelijk uit het convenant zijn voortgekomen. Heeft het convenant met andere woorden daadwerkelijk tot toegevoegde waarde geleid?

Zie bijlage 1 voor de *Terms of Reference* van de SER waarop deze evaluatie is gebaseerd.

Leeswijzer

Hoofdstuk 2 beschrijft de wijze waarop deze eindevaluatie is uitgevoerd. Hoofdstuk 3 geeft vervolgens een algemene schets van de context, de verwachtingen van het convenant van de verschillende partijen en van hun ervaringen over de afgelopen vijf jaar. Hoofdstukken 4 en 5 maken een analyse van de tot op heden behaalde resultaten met betrekking tot de twee specifieke convenantdoelstellingen: stimuleren van IMVO-risicomanagement bij bedrijven en de uitvoering van gemeenschappelijke initiatieven (projecten). Hoofdstuk 6 gaat in op de gehanteerde organisatiestructuur en de ervaringen met samenwerking. Ook de resultaten met betrekking tot een aantal 'overige' procesafspraken komen aan de orde. In hoofdstuk 7 trekken we een aantal algemene conclusies en doen we aanbevelingen voor eventuele toekomstige multi-stakeholder initiatieven in de voedingsmiddelensector.

Bijlage 1 bevat de Terms of Reference van de SER voor deze eindevaluatie, bijlage 2 een overzicht van door convenantpartijen gedane uitspraken en bijlage 3 het geconstrueerde evaluatieraamwerk waarin een onderscheid wordt gemaakt tussen activiteiten, outputs, outcomes en impact. In dit raamwerk wordt meer gedetailleerd beschreven welke outputs al dan niet zijn gerealiseerd.

2. Aanpak

Voortbouwen op de tussenevaluatie

Voor deze eindevaluatie is voortgebouwd op de eveneens door CREM uitgevoerde tussenevaluatie van dit IMVO-convenant (inclusief de daarmee samenhangende achterliggende interviewverslagen en aantekeningen). Daar waar inzichten, conclusies en aanbevelingen uit de tussenevaluatie nog relevant zijn zullen deze in dit rapport opnieuw worden vermeld.

Evaluatiekader

In het kader van de tussenevaluatie is de *Theory of Change* waarop dit convenant was gebaseerd gereconstrueerd. Op basis van deze *Theory of Change* is een evaluatieraamwerk opgesteld waarin systematisch de volgende elementen uiteen zijn gerafeld:

- De beoogde **activiteiten** en daaruit voortkomende **outputs**. Bijvoorbeeld met betrekking tot de self-assessment scans, de ontwikkelde tools, de gerealiseerde gemeenschappelijke activiteiten.
- De **outcomes**. Dit betreffen de beoogde veranderingen als gevolg van de activiteiten. Deze bevinden zich vooral op het niveau van de *specifieke* doelstellingen (zie paragraaf 1), bijvoorbeeld met betrekking tot de kwaliteit van due diligence en de ontplooiende collectieve activiteiten.
- De **impact**. Dit betreft de overall doelstelling van het convenant: oplossingen voor geïdentificeerde negatieve effecten voor stakeholders.

Dit evaluatieraamwerk is in het kader van deze eindevaluatie geactualiseerd. Zie bijlage 3.

Verwachtingenreconstructie

Uiteraard zijn de voor het convenant schriftelijk vastgelegde doelstellingen en activiteiten vertrekpunt voor het bovenstaande evaluatieraamwerk. In de tussenevaluatie is echter tevens geanalyseerd welke niet schriftelijk vastgelegde *verwachtingen* bij convenantpartijen bij ondertekening leefden en nog leven (dat heeft immers mogelijk consequenties voor de *perceptie* van de prestaties van het convenant). Uit de tussenevaluatie bleek dat er geen volledige overlap was tussen de schriftelijk vastgelegde doelstellingen en activiteiten en de verwachtingen. In het kader van deze eindevaluatie zijn deze verwachtingen opnieuw aan de orde komen om te kunnen bepalen of er ten opzichte van de tussenevaluatie veranderingen zijn ontstaan. Zie paragraaf 3.1.

In het kader van de tussenevaluatie is tevens aan de convenantpartijen gevraagd om een rapportcijfer te geven voor de eerste twee jaren van het convenant. In de eindevaluatie is dit opnieuw gevraagd, maar dan met betrekking tot de gehele periode van vijf jaar. Dit rapportcijfer is een indicator voor zowel de overall waardering voor het convenant als voor de mate waarin deze waardering lopende het convenant is toe- of afgenomen. Zie paragraaf 3.3.1.

Deskresearch, interviews en schriftelijke enquête

Voor de informatieverzameling heeft ten eerste deskresearch/ documentenanalyse plaatsgevonden. Met het oog op maximale transparantie heeft de SER toegang gegeven tot alle vergaderstukken en notulen die in het kader van het convenant zijn gegenereerd. Er is ook gebruik gemaakt van inzichten uit evaluaties die in het kader van andere IMVO-convenanten zijn uitgevoerd, specifiek wat betreft het convenant voor kleding en textiel ⁽³⁾ en het convenant

³ Final Evaluation of the Dutch Agreement on sustainable Garments and Textiles (AGT, KIT Royal Tropical Institute, 10 December 2021.

voor de natuursteensector (4).

Ten tweede zijn met diverse organisaties en bedrijven diepte-interviews gehouden. Gezien de aard van de evaluatie zijn tijdens de gesprekken vooral open vragen gesteld die uitnodigden voor verdere discussie/ diepgang. Deze interviews vonden met de volgende partijen plaats:

- Met alle partijen die het IMVO-convenant hebben ondertekend (5). Alleen het Ministerie LNV heeft schriftelijk op een vragenlijst gereageerd. Met de overige partijen zijn online interviews afgenomen. Daarvan zijn beknopte gespreksverslagen gemaakt, waarvan een concept steeds aan de betreffende partij ter beoordeling is voorgelegd. Aandachtspunt bij deze aanpak is dat diverse vertegenwoordigers van organisaties relatief recent bij het convenant betrokken werden en daarom slechts uit 'overlevering' de hele convenantperiode konden overzien. Ook om die redenen is tevens gebruik gemaakt van inzichten uit de tussenevaluatie, die mede op basis van interviews met de voorgangers van deze personen tot stand waren gekomen.

➤ *Op 22-5-2023 heeft FNV per brief aan de SER laten weten per direct uit het convenant te zullen stappen. Op dat moment was FNV voor deze evaluatie al geïnterviewd. In deze rapportage zullen we de inzichten en meningen van FNV nog als 'convenantpartij' presenteren.*

- Het SER-secretariaat. Tijdens het interview is onder andere systematisch doorgenomen welke activiteiten in de afgelopen jaren zijn uitgevoerd (met name sinds de tussenevaluatie), welke aanbevelingen uit de tussenevaluatie al dan niet zijn overgenomen en welke outputs zijn gerealiseerd.
- De huidige voorzitter van het convenant.
- Vijf bedrijfsleden van de brancheverenigingen die ook voor de tussenevaluatie waren geïnterviewd (op basis daarvan kon de voortgang op het gebied van due diligence in kaart worden gebracht): twee FNLI-leden, twee KNSV-leden en één CBL-lid.

Voor een verdere verdieping van de rol van het convenant om due diligence bij bedrijven te bevorderen is ten derde een korte schriftelijke enquête uitgezet bij 40 bedrijven die een due diligence self-assessment scan hebben ingevuld (28 FNLI-leden, acht KNSV-leden en vier CBL-leden). Dit heeft uiteindelijk geleid tot een respons van 26 bedrijven (waarvan twintig FNLI-leden, één KNSV-lid en vijf CBL-leden). Zie paragraaf 4.3 voor de resultaten.

4 Initiatief Trustone, midterm zelfevaluatie, Oktober 2022.

5 FNLI, CBL, KNSV, Ministerie Buitenlandse Zaken, Ministerie LNV, FNV, CNV, ICCO, Woord en Daad, Global March, IDH.

3. Algemene verwachtingen en ervaringen

3.1 Verwachtingen

De overall doelstelling (beoogde impact) van het convenant is dat *“convenantpartijen ernaar streven om op specifieke risico’s in de voedingsmiddelenketens binnen een ambitieuze en realistische termijn van drie tot vijf jaar substantiële stappen van verbetering te bereiken voor groepen die negatieve effecten ervaren”*. Dat zal worden gedaan door middel van *gemeenschappelijke inspanningen ten aanzien van dergelijke effecten die niet door individuele bedrijven opgelost kunnen worden*”.

Deze overall doelstelling behelst primair inspanningstoezeggingen voor de verschillende convenantpartijen, geen resultaatverplichtingen. Mede daardoor is discussie mogelijk over de resultaten waarmee partijen aan het einde van het convenant tevreden zijn. In het kader van de tussenevaluatie is bij de verschillende partijen geïnventariseerd welke concrete verwachtingen zij van het convenant hadden en hebben. Er waren drie aandachtspunten:

1. Wat waren de belangrijkste motieven om in het convenant te stappen?
2. Wat verwachten de partijen van het aspect ‘substantiële stappen’ uit de convenantdoelstelling?
3. Wat verwachten de partijen van het aspect ‘gemeenschappelijke inspanningen’ uit de convenantdoelstelling?

Tijdens de gesprekken met de convenantpartijen voor de eindevaluatie zijn de oorspronkelijke verwachtingen opnieuw kort aan de orde gekomen. In het algemeen blijkt dat onderstaande verwachtingen bij de verschillende partijen sinds de tussenevaluatie grotendeels gelijk zijn gebleven. Dat ondanks dat diverse contactpersonen bij deze organisaties verschillen van de personen die input hebben gegeven voor de tussenevaluatie.

Ad 1. Belangrijkste motieven?

Voor de drie brancheorganisaties was de formele status van het convenant (het is door de overheid geïnitieerd) een kans om IMVO branche-breed te agenderen. Voor FNLI en KNSV was vooral *het stimuleren van IMVO-risicomanagement in de eigen achterban* het hoofdmotief om in het convenant te stappen, niet zozeer de ontwikkeling van specifieke projecten. FNLI vond het daarbij vooral wenselijk om zich op de MKB-achterban te richten. De grotere FNLI-leden waren vaak al actief bezig met IMVO. FNLI schetst het beeld dat IMVO voor de achterban uiteindelijk een vanzelfsprekende activiteit zou moeten worden. KNSV had geen duidelijke verwachtingen van het convenant, maar heeft eerder genoemd dat het een impuls zou zijn voor samenwerking binnen de specerijensector zelf, waardoor de IMVO-inspanningen van deze sector meer zichtbaar zouden worden en waardoor in ketens meer *leverage* zou ontstaan. KNSV noemde het stimuleren van IMVO-risicomanagement ook als meerwaarde vergeleken met de activiteiten van het *Sustainable Spices Initiative (SSI)*.

De belangrijkste reden voor CBL om in het convenant te stappen was dat het een interessant platform was voor multi-stakeholder samenwerking, om nieuwe projecten te initiëren. Lopende het convenant werd echter voor CBL óók de toegevoegde waarde van ontwikkelde expertise en tools nut en noodzaak wat betreft ondersteuning van leden op het gebied van due diligence duidelijk en uiteindelijk werd dat steeds meer ook een belangrijke doelstelling.

Een achterliggend motief voor brancheorganisaties was om via vrijwillige afspraken IMVO-risicomanagement bij bedrijven te stimuleren waarbij men hoopte dat daarmee IMVO-wetgeving voorkomen kon worden.

De motieven bij de overige partijen om in het convenant te stappen zijn minder eenduidig. Maatschappelijke organisaties noemden vooral vaak de verwachting om bij te dragen aan concrete projecten en initiatieven die leiden tot daadwerkelijke verbeteringen voor mens en milieu.

Het Ministerie van Buitenlandse Zaken hechtte zowel aan het stimuleren van IMVO-risicomanagement bij de bedrijven als aan de realisatie van gemeenschappelijke initiatieven ten aanzien van problemen die bedrijven niet individueel kunnen oplossen. Het Ministerie LNV vindt sociale thema's bij ketenverduurzaming eveneens belangrijk, maar de eigen expertise ligt vooral op het terrein van milieu, klimaat en biodiversiteit. IDH benadrukt de voorkeur voor de ontwikkeling van *sector*-initiatieven op programma-niveau (géén uitvoering van op zichzelf staande projecten met individuele bedrijven). Programma's, waarin eventueel projecten wel als pilot/voorbeeld kunnen zijn opgenomen, genereren volgens IDH uiteindelijk meer impact.

Ad 2. Substantiële stappen?

Diverse convenantpartijen hebben niet een heel concreet beeld van wanneer zij aan het einde van het convenant tevreden zouden zijn met de behaalde resultaten. Wanneer vinden zij dat 'substantiële stappen' zijn gezet? Een aantal partijen zou vooral tevreden zijn als een groot deel van de bedrijven in de achterban actief is met due diligence management. Andere partijen denken vooral aan daadwerkelijke verbeteringen voor mens en milieu '*on-the-ground*', te bewerkstelligen door concrete projecten en, wat betreft IDH, programma's. Tot slot zijn er partijen die vinden dat zowel met due diligence als via projecten voortgang moest worden geboekt.

Wat betreft due diligence management benadrukken zowel de maatschappelijke organisaties als de overheid dat het niet afdoende is om uitsluitend het aantal bedrijven te turven dat de self-assessment scans heeft ingevuld (zie paragraaf 4.2.1). Het moet ook duidelijk zijn dat dat op een adequate wijze gebeurt (conform OESO-richtlijnen voor due diligence).

Ad 3. Gemeenschappelijke inspanningen?

Ook op dit punt blijken de partijen niet altijd dezelfde verwachtingen van het convenant te hebben. Een aantal partijen dacht hierbij primair aan samenwerking tussen bedrijven met elkaar, onder andere in ketens. Andere partijen verwachtten vooral multi-stakeholder samenwerking, al dan niet op basis van samenwerking met de maatschappelijke organisaties en bonden in het convenant. FNV noemt specifiek samenwerking met lokale vakbonden in risicolanden (sociale dialoog).

De meeste partijen stellen dat het voor de hand ligt om in eerste instantie voor initiatieven samenwerking te zoeken met partijen binnen het convenant, maar men stelt dat het eenieder uiteindelijk vrij moet staan om met niet-convenantpartijen op te trekken. Maatgevend is welke partner de meeste toegevoegde waarde geeft. Een aantal maatschappelijke organisaties en de bonden vinden dat alle convenantpartijen minimaal over nieuwe initiatieven geconsulteerd moeten worden. Partijen waren het er ook over eens dat nieuwe projecten niet persé als convenantproject geframed hoefden te worden.

3.2 Context

Een aantal factoren heeft grote invloed gehad op de voortgang en convenantresultaten:

- Het convenant is met veel moeite tot stand gekomen en dat is vooral in de beginfase van invloed geweest op de voortgang. Diverse maatschappelijke organisaties waren niet bereid om deel te nemen, met name omdat duidelijk werd dat individuele bedrijven het convenant niet zouden tekenen. Maatschappelijke organisaties die uiteindelijk wel hebben ondertekend deden dat uiteindelijk ook vaak met voorbehouden en vanuit de verwachting dat deelname in ieder geval een kans was om betrokken te worden bij projecten die uiteindelijk tot impact *on-the-ground* zouden leiden. De uitvoering van projecten was echter niet het primaire doel van met name FNLI en KNSV ⁽⁶⁾. De eerste fase van het project stond daarom voor een groot deel in het teken van het winnen van wederzijds vertrouwen en het identificeren van gedeelde doelstellingen en activiteiten.
- FNV is betrokken geweest bij een uitzending van het programma 'Keuringsdienst van Waarde' waarin illegale arbeid in de Italiaanse tomatenteelt centraal stond en waarbij Nederlandse bedrijven via hun keten betrokken waren (2020). Dit stelde enerzijds het onderling vertrouwen van convenantpartijen op de proef en er ontstond discussie of een misstand in Italië wel als een activiteit in dit convenant opgepakt zou moeten worden (moest de focus niet uitsluitend op ontwikkelingslanden liggen?). Anderzijds zijn sommige convenantpartijen van mening dat dit voorval tot meer een actiemodus heeft geleid.

FNV is op 22-5-2023 uit het convenant gestapt. Omdat deze stap één maand voor afloop van het convenant is genomen, is deze niet van invloed op de convenantresultaten. In deze rapportage wordt geen oordeel geveld over de door FNV genomen beslissing.

- De overheid heeft de totstandkoming van het convenant gestimuleerd en gefaciliteerd. Indertijd was het uitgangspunt daarvan dat bedrijven in samenwerking met maatschappelijke organisaties op vrijwillige basis aan de slag zouden gaan met due diligence. In de loop der tijd is het overheidsbeleid op het gebied van IMVO/ due diligence echter hervormd tot een beleidsmix bestaande uit elkaar versterkende maatregelen conform het 5V-model, waar lopende convenanten onderdeel van zijn⁷. Aan de andere kant heeft deze (aankomende) regelgeving volgens sommige partijen ook geleid tot meer bewustzijn bij het bedrijfsleven over de noodzaak van IMVO en due diligence; Het heeft geleid tot meer sense of urgency.
- De Covid-19 epidemie speelde tijdens een groot deel van de looptijd van het convenant. Fysieke bijeenkomsten waren gedurende lange tijd niet mogelijk, hetgeen niet ideaal was om te brainstormen over nieuwe activiteiten en om het wederzijds vertrouwen te versterken. Ook geplande trainingsactiviteiten in het Zuiden werden vervangen door online webinars. Daarnaast werden bedrijven zowel tijdens als direct na de epidemie geconfronteerd met allerlei acute problemen, zoals de implementatie van interne veiligheidsmaatregelen, het faciliteren van thuiswerken en andere personeel gerelateerde uitdagingen, verstoringen in toeleveringsketens en stijgende grondstofprijzen. In deze situatie gaven veel bedrijven minder prioriteit aan zaken als IMVO-risicomanagement. Keerzijde van Covid is dat het een impuls was voor efficiënt online vergaderen en de ontwikkeling van webinars.

⁶ CBL in eerste instantie wel wat betreft projecten op het gebied van leefbaar loon, maar gaande het proces verschoof de focus meer naar due diligence.

⁷ [Van voorlichten tot verplichten: een nieuwe impuls voor internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemerschap | Beleidsnota | Rijksoverheid.nl](#)

- De SER beschouwt de conclusies en aanbevelingen van de tussenevaluatie van het convenant als een *game changer*. Deze evaluatie, in combinatie met de aanstelling van een nieuwe voorzitter, is gebruikt om een meer actiegericht programma te ontwikkelen en uit te voeren.
- Bij de meeste partners zijn er gedurende de looptijd van het convenant veel personeelwisselingen geweest. Daarnaast was er halverwege het convenant een wisseling van de voorzitter. Ook niet alle staf van het SER-secretariaat was betrokken bij de totstandkoming van het convenant. Deze personele wijzigingen waren niet positief voor de continuïteit, het historisch besef over -en ownership voor- oorspronkelijke doelstellingen en andere afspraken.
- De oorlog in Oekraïne heeft opnieuw tot een aantal uitdagingen in toeleveringsketens en tot kostenstijging van grondstoffen geleid. Bedrijven geven vaak prioriteit aan het managen van dit soort korte termijn ontwikkelingen boven zaken die met due diligence te maken hebben.

3.3 Ervaringen

3.3.1 Algemeen beeld

Zowel in het kader van de tussen- als de eindevaluatie is aan alle convenantpartijen (inclusief FNV) gevraagd om een rapportcijfer te geven voor de prestaties van het convenant na zowel het eerste als het tweede jaar (tussenevaluatie) als na het vijfde jaar (eindevaluatie). Niet alle partijen waren echter in staat om een rapportcijfer te geven, bijvoorbeeld omdat zij de (tussen)resultaten niet goed konden overzien doordat zij pas kort bij het convenant betrokken waren. De volgende tabel geeft aan welke rapportcijfers zijn gegeven.

	Convenantpartijen										
Rapportcijfers	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
Na 1 ^e jaar	?	?	4	7	5,5	5,5	5	6	4	5,5	8
Na 2 ^e jaar	?	7,5	4,5	5	6,5	6,5	6-	6	6	6,5	7
Na 5 ^e jaar	7	7-	8	6,5	7+	5,5	5	7	5	?	6,5

Na het eerste jaar scoorde het convenant gemiddeld een krappe voldoende (5,6), in het tweede jaar een iets ruimere voldoende (6,1). Het gemiddelde rapportcijfer aan het eind van het convenant bedraagt een kleine 6,5. Gemiddeld lijken de partijen gedurende de looptijd van het convenant dus steeds iets meer tevreden geworden te zijn. De verschillen zijn echter groot. Een beperkt aantal partijen is in de loop van de tijd ook meer ontevreden geworden. Er zijn ook twee partijen die het convenant een onvoldoende geven.

Bij alle partijen overheerste het gevoel dat in de eerste twee jaar relatief veel tijd is besteed aan het *proces* en dat de oogst wat betreft concrete initiatieven toen mager was. In deze eerste twee jaar was het nodig om aan elkaar te wennen, om onderling vertrouwen te wekken, om de spelregels vast te stellen en om te ontdekken waar de toegevoegde waarde van het convenant lag om zodoende te bepalen welke richting partijen met het convenant op wilden. Het feit dat de convenantdoelstelling vooral inspanningstoezeggingen in plaats van resultaatverplichtingen omvatte speelde daarbij parten. Diverse partijen noemden ook dat de beschikbare tijd in de eerste twee jaar weinig efficiënt is besteed. Het convenant kwam langzaam op stoom. De SER-secretaris werd pas na zes maanden aangesteld en had toen nog zo'n twee maanden nodig om zich in te werken. Vanaf eind 2019 is vervolgens veel tijd besteed aan discussies omtrent illegale werknemers in Italiaanse tomatenproductie (naar aanleiding van een programma van de Keuringsdienst van Waarde). In 2020 was de Covid-19 pandemie een grote stoorzender.

De toegenomen tevredenheid bij de eindevaluatie is vooral toe te schrijven aan het feit dat het convenant sinds de tussenevaluatie *meer actiegericht* is geworden. Mede naar aanleiding van de aanbevelingen uit de tussenevaluatie is toen besloten dat het convenant zich in de resterende periode zou moeten richten op vier actielijnen:

1. Due diligence support;
2. Projecten;
3. Toegang tot Herstel;
4. Kennissessies.

Met name de Due Diligence Roadshow en het Local Expert Network noemen veel convenantpartijen als een belangrijk succes van de afgelopen periode (actielijnen 1 en 4). Deze activiteiten hebben tot concrete outputs geleid die zich ook lenen voor vervolgacties, zoals risicoanalyses in productielanden n.a.v. contact met bedrijven tijdens de trainingen. Een aantal partijen benadrukt dat het convenant eigenlijk nu pas op stoom is gekomen. Zij zouden aan dit soort trajecten graag een vervolg willen geven. Sommige partijen plaatsen echter ook diverse kritische opmerkingen. Zie bijlage 2 voor details.

3.3.2 Successen

Gevraagd naar de belangrijkste successen in de afgelopen vijf jaar noemen partijen diverse punten (let op: dit zijn meningen, geen feiten of oordelen van de evaluator). Zie bijlage 2 voor details.

- Met name het belang van het convenant om bedrijven **meer bewust** te maken **van due diligence** wordt als het belangrijkste succes beschouwd. Dat geldt met name voor de due diligence self-assessment scan, de Due Diligence Roadshow en het Local Expert Network en in mindere mate voor de webinars.
- Een aantal partijen benadrukt ook dat partijen elkaar in de loop van het traject zijn gaan **vertrouwen** en dat dat een basis was voor **kennisontwikkeling** en **samenwerking**.
- Er is over het algemeen veel tevredenheid over de rol van de **voorzitter** van het convenant en met name over het **SER-secretariaat**.

3.3.3 Zwakke punten

Wat betreft zwakke punten in de afgelopen vijf jaar noemen de partijen onder andere (let op: dit zijn meningen, geen feiten of oordelen van de evaluator). Zie bijlage 2 voor details.

- Het convenant heeft niet direct geleid tot daadwerkelijke **verbeteringen voor mens en milieu** (*'on-the-ground'*). In hoeverre bedrijven zelf maatregelen hebben genomen die leiden tot dergelijke verbeteringen, bijvoorbeeld door implementatie van due diligence of naar aanleiding van inzichten uit projecten, is echter niet duidelijk. Een aantal geïnterviewde partijen benadrukt dat het convenant wel heeft gewerkt aan verbetering van de randvoorwaarden om tot dergelijke verbeteringen te komen.
- De **samenstelling van de bij het convenant aangesloten partijen** wordt over het algemeen als suboptimaal beschouwd. Een belangrijk discussiepunt bij de formatie van het convenant was of naast brancheorganisaties ook bedrijven het convenant zouden moeten ondertekenen. Uiteindelijk is dat niet gebeurd en voor diverse maatschappelijke organisaties was dat aanleiding om zich niet bij het convenant aan te sluiten. Diverse organisaties, waaronder óók brancheorganisaties, geven nu aan dat verbreding van het convenant met

individuele bedrijven en/of meer specifieke brancheorganisaties tot meer effectiviteit en efficiëntie had kunnen leiden. Daarnaast stellen diverse partijen dat het wenselijk was geweest als meer of andere maatschappelijke organisaties bij het convenant aangesloten waren geweest.

- Diverse partijen zetten achteraf ook vraagtekens bij de **doelstellingen van het convenant**: In het algemeen stellen zij dat de doelstellingen te breed, deels te vrijblijvend, niet altijd goed doordacht en niet realistisch waren.
- Alhoewel de inspanningen op het gebied van **due diligence** over het algemeen als het belangrijkste succes worden gezien, worden ook daarbij kritische kanttekeningen geplaatst.
- Hoewel veel positieve dingen zijn gezegd over de wijze van **samenwerking en kennisontwikkeling en -deling** (zie boven) zijn er ook op dat vlak een aantal kritische opmerkingen.
- Sommige partijen zetten vraagtekens bij de gehanteerde **organisatiestructuur**, onder andere omdat die vooral aanvankelijk te zwaar en te bureaucratisch was.

3.3.4 Neveneffecten

Sommige partijen noemt ook een aantal neveneffecten van het convenant, ontwikkelingen die niet als doelstelling waren benoemd:

- *“Omdat het vrijwillige convenant aanvankelijk tot beperkte impact leidde was het uiteindelijk een impuls voor wetgeving op het gebied van IMVO. Bovendien is de wetgeving via de convenanten geagendeerd.”* Dit is een opmerkelijke ontwikkeling geweest omdat het voorkómen van dergelijke wetgeving voor brancheorganisaties juist één van de motieven was om aan een op vrijwilligheid gebaseerd convenant deel te nemen. Een aantal partijen benadrukt echter dat ook wanneer wetgeving van kracht is sectorale samenwerking van toegevoegde waarde is.
- *“Sommige in dit convenant ontwikkelde instrumenten (met name de Due Diligence Roadshow) worden nu ook in andere convenanten gebruikt (metaal).”*
- *“IDH heeft aangegeven dat zij in haar programma’s ook meer de due diligence benadering wil integreren.”*
- *“Bij een aantal meer activistische maatschappelijke organisaties zal de scepsis over de IMVO-bereidheid van het bedrijfsleven zijn toegenomen.”*
- *“Enerzijds is een aantal vooroordelen over lastig samenwerken binnen Multi stakeholder initiatieven bevestigd. Anderzijds heeft het convenant juist bijgedragen tot meer wederzijds vertrouwen en meer samenwerking (bijvoorbeeld met vakbonden).”*

3.4 Een vervolg?

CBL heeft aangegeven dat er mogelijk waarde zit in ad hoc activiteiten en samenwerkingen, waarbij de SER een waardevolle rol kan spelen. Hier is volgens CBL geen formeel convenant voor nodig. De organisatie geeft aan dat het convenant heeft geholpen om IMVO goed op de kaart te zetten en dat het goede initiatieven heeft gebracht. Deze initiatieven, bijvoorbeeld het leefbaar loon bananen project, blijven doorlopen. Het speelveld waar ketenpartijen zich in begeven is volgens CBL anders dan bij de start van het convenant, waarbij er nu voldoende basis is om IMVO uit te bouwen en te blijven uitdragen zonder een formeel convenant. CBL wil zich voor nu vooral richten op het ondersteunen van leden om aan (toekomstige) IMVO-wetgeving te voldoen.

De maatschappelijke organisaties in het convenant, FNLI, KNSV, IDH en de SER sluiten niet uit om aan het convenant een vervolg te geven. Diverse partijen benadrukken dat het convenant juist in de afgelopen periode pas op stoom is gekomen en dat het zonde zou zijn om verder niets te doen met de ontwikkelde tools en methoden (bijvoorbeeld de Due Diligence Roadshow en het Local Expert Network). Er is nu veel positieve energie en diverse nieuwe initiatieven zijn of worden opgestart. *“Het glas is nog maar half vol”*. Alle partijen benadrukken echter dat de

huidige doelstellingen en aanpak niet zondermeer voortgezet zouden moeten worden. Meer focus is essentieel. Eén partij benadrukt het belang van voortdurende betrokkenheid van de SER *'als lijm tussen de partijen'*.

Zie bijlage 2 voor detailopmerkingen over een mogelijk vervolg van het convenant.

De SER heeft in samenwerking met de convenantpartijen inmiddels een 'toekomstteam' opgezet waarin wordt nagedacht over een eventueel vervolg. Daarin wordt onder andere gesproken over een *'step-up'* sectoraal samenwerkingsplatform voor IMVO. Daarin kunnen bedrijven zich op het gebied van IMVO-prestaties onderscheiden als zij bepaalde acties hebben geïmplementeerd (*start, intermediate, advances, expert, award level*). Het is wellicht een optie om nader te onderzoeken in hoeverre deelname aan zo'n erkend Multi-stakeholder initiatief door bedrijven mogelijk een rol kan spelen bij handhaving van toekomstige IMVO-wetgeving (dan bijvoorbeeld een *'light'* vorm van handhaving). Als dat lukt dan zou het voor bedrijven interessanter worden om aan zoiets mee te doen. Op het moment van schrijven van dit evaluatieverslag is het waarschijnlijk dat het step-up idee pas verder geconcretiseerd kan worden als er meer duidelijkheid komt over IMVO-wetgeving en de eventuele financiering van een dergelijk initiatief. IDH vraagt zich echter af of bedrijven zitten te wachten op zo'n soort due diligence keurmerk.

Zie de [Kamerbrief](#) voor het standpunt van de overheid over sectorale samenwerking. Daarin staat dat de overheid sectorale samenwerking blijft stimuleren en dat momenteel de rol van de overheid geëvalueerd wordt.

3.5 Conclusies

- De verwachtingen van het convenant en de motieven om het te ondertekenen zijn/waren niet bij alle convenantpartijen gelijk. De focus bij brancheorganisaties (met name FNLI en KNSV) lag met name op IMVO-risicomanagement, bij de maatschappelijke organisaties met name op de ontwikkeling van projecten waarin zijzelf ook een rol zouden spelen. De overheid hechte zowel aan verbetering IMVO-risicomanagement als de realisatie van gemeenschappelijke initiatieven ten aanzien van problemen die bedrijven niet individueel kunnen oplossen. IDH wilde met name bijdragen aan sectorgerichte programma's (niet aan losstaande projecten). Er zijn ook verschillende ideeën over wanneer met het convenant 'substantiële stappen' zijn gezet en over wat onder 'gemeenschappelijke inspanningen' moet worden verstaan. Dit impliceert dat partijen om verschillende redenen (on)tevreden kunnen zijn over behaalde resultaten. Achtergrondoorzaak is dat het convenant vooral inspanningstoezeggingen beschrijft.
- Vooral de volgende factoren zijn van grote invloed geweest op de voortgang en resultaten van het convenant: het winnen van wederzijds vertrouwen en de zoektocht naar een gemeenschappelijke basis (vooral bij aanvang en na de uitzending van de Keuringsdienst van Waarde over illegaliteit in de Italiaanse tomatenteelt), de ontwikkeling van IMVO-gerelateerde wetgeving, Covid-19, het grote aantal personeelwisselingen, de conclusies en aanbevelingen van de tussenevaluatie en de oorlog in Oekraïne.
- Bij de convenantpartijen is de waardering voor het convenant sinds de tussenevaluatie over het algemeen toegenomen. Het gemiddelde rapportcijfer steeg gedurende de looptijd van het convenant: van een 5,6 na het eerste jaar, naar een 6,1 na het tweede jaar en uiteindelijk naar een kleine 6,5 na het vijfde jaar (bij deze evalueatie). Deze toename is vooral te danken aan een meer actiegericht benadering, waarin concrete resultaten zijn

behaald, met name op het gebied van due diligence. De verschillen in waardering tussen partijen zijn echter aanzienlijk. Twee maatschappelijke organisaties beoordelen het convenant als onvoldoende. Andere partijen nuanceren ook de behaalde resultaten.

- Over het algemeen zijn convenantpartijen het meest tevreden over het feit dat bedrijven meer bewust zijn gemaakt van due diligence, met name wat betreft de due diligence self-assessment scan, de Due Diligence Roadshow en het Local Expert Network (alhoewel daarover ook diverse kritische opmerkingen worden geplaatst). Daardoor zijn randvoorwaarden gerealiseerd die uiteindelijk tot impacts moeten leiden. Andere genoemde successen zijn het feit dat partijen elkaar in de loop van het traject meer zijn gaan vertrouwen en dat dat een basis was voor kennisontwikkeling en samenwerking (ook over deze samenwerking worden echter kritische opmerkingen geplaatst) en het functioneren van het SER-secretariaat.
- Als zwakke punten van het convenant worden met name genoemd: geen directe verbeteringen voor mens en milieu (*'on-the-ground'*), de samenstelling van de bij het convenant aangesloten partijen, de geformuleerde convenantdoelstellingen en de organisatiestructuur.
- Volgens een aantal convenantpartijen was het een onbedoelde (neven) effecten van het convenant dat het een impuls is geweest voor de ontwikkeling van IMVO-gerelateerde wetgeving (terwijl het voorkomen hiervan voor de brancheorganisaties juist één van de motieven was om aan een op vrijwilligheid gebaseerd convenant deel te nemen). Ook het feit dat onder andere de Due Diligence Roadshow in andere convenanten wordt toegepast en dat IDH due diligence ook in eigen programma's wil integreren worden genoemd als positieve neveneffecten. Genoemde negatieve neveneffecten zijn dat de scepsis over de IMVO-bereidheid van bedrijven bij een aantal meer activistische maatschappelijke organisaties zal zijn toegenomen en dat een aantal vooroordelen over lastig samenwerken binnen multi-stakeholder initiatieven zijn bevestigd (sommigen benadrukken echter juist dat het convenant heeft bijgedragen tot meer wederzijds vertrouwen en meer samenwerking).
- De meeste convenantpartijen zijn potentieel geïnteresseerd om aan het convenant een vervolg te geven. CBL ziet ook mogelijke waarde in (vervolg) ad hoc activiteiten en samenwerkingen, maar daar is volgens CBL geen formeel convenant voor nodig. De overheid zal sectorale samenwerking blijven stimuleren en evalueert de rol van de overheid hierbij⁸. Diverse partijen benadrukken dat het convenant juist in de afgelopen periode pas op stoom is gekomen en dat het zonde zou zijn om verder niets te doen met de ontwikkelde tools en methoden (bijvoorbeeld de Due Diligence Roadshow en het Local Expert Network). De partijen benadrukken echter dat de huidige doelstellingen en aanpak niet zondermeer voortgezet zouden moeten worden. Meer focus is essentieel. Onder leiding van de SER wordt momenteel over eventuele vervolgstappen nagedacht, maar het lijkt waarschijnlijk dat een verdere concretisering van een vervolg, bijvoorbeeld via een *'step-up'* model, pas kan als er meer duidelijkheid is over IMVO-wetgeving en mogelijkheden van financiering.

⁸ [Kamerbrief over subsidiebeleidskader voor sectorale samenwerking | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

4. Due diligence management

4.1 Doelstelling

Eén van de twee specifieke doelstellingen (outcomes) om de overall doelstelling/impact ⁽⁹⁾ van het convenant te realiseren is door directe en indirecte leden van de drie brancheorganisaties te motiveren om IMVO-risicomanagement (due diligence) uit te voeren. Het was de bedoeling dat “aan het einde van het convenant alle direct of indirect bij de Brancheorganisaties aangesloten bedrijven op een adequate wijze ⁽¹⁰⁾ IMVO-risicomanagement zouden uitvoeren”.

Wat betreft de directe leden van de KNSV is deze ambitie in het convenant vervolgens genuanceerd door te stellen dat IMVO en dus het convenant niet voor *alle* leden relevant is ⁽¹¹⁾. De KNSV gaat ervan uit dat het convenant voor zo'n 40 van de huidige 60 leden van toepassing is ⁽¹²⁾.

Voor de leden van de FNLI is een dergelijke uitzondering in het kader van *Internationaal MVO* niet expliciet gemaakt, terwijl dat waarschijnlijk wel op zijn plaats geweest zou zijn (bijvoorbeeld uitsluiting van producenten die alleen Nederlandse ingrediënten gebruiken). Uitgaande van de huidige convenantafspraken betekent dat dat in principe circa 500 directe/indirecte FNLI-bedrijven aan de slag moeten met due diligence management ⁽¹³⁾.

Wat betreft CBL is het niet duidelijk voor hoeveel leden het convenant van toepassing was. Enerzijds werd voor deze brancheorganisatie evenmin een expliciete uitzondering gemaakt waardoor formeel *alle* 25 aangesloten leden uiteindelijk aan IMVO-risicomanagement zouden moeten doen. Dit betreft behalve supermarkten en inkooporganisatie Superunie bijvoorbeeld ook (horeca)groothandels. Anderzijds werd in de uitgangspunten van het convenant echter gerept over specifiek ‘supermarkten’ en in de praktijk richtte CBL zich in het kader van het convenant ook met name daarop. Zowel de vier grote aangesloten supermarkten (Albert Heijn, Jumbo, Aldi, Lidl) als inkoopcombinatie Superunie die vervolgens weer aan veertien kleinere supermarkten levert (deze zijn op zich ook lid van CBL) stonden centraal. Omdat de kleinere supermarkten ook in min of meerdere mate direct inkopen (niet alles via Superunie) is het belangrijk dat zij ook een eigen beleid op het gebied van due diligence/ IMVO hebben. Ook deze kleinere supermarkten waren voor CBL derhalve doelgroep.

- Samenvattend heeft het convenant betrekking op zo'n 560 bedrijven uit de achterbannen van de drie brancheorganisaties. Deze bedrijven variëren wat betreft omvang van multinationals tot éénmansbedrijven.

⁹ Binnen drie tot vijf jaar substantiële verbeteringen voor stakeholders die negatieve effecten ondervinden van internationale voedselproductie of voedselketens.

¹⁰ ‘Adequaat’ wil zeggen dat bedrijven in staat zijn om voor zichzelf de vragen uit bijlage 1 van het convenant te beantwoorden. Deze vragen zijn gebaseerd op de *OECD/FAO Guidance for Responsible Agricultural Supply Chains*.

¹¹ Het convenant is bijvoorbeeld niet relevant voor dienstverleners zoals testlaboratoria, makelaars, verzekeraars en schoningsbedrijven.

¹² Voortgangsrapportage IMVO-risicomanagement in de specerijensector (resultaten van 5 jaar van het IMVO-convenant voedingsmiddelen, Secretariaat van het IMVO-convenant Voedingsmiddelen, SER, Mei 2023).

¹³ Dit was een inschatting van FNLI in 2020. Het aantal leden varieert in de tijd. Veel bedrijven zijn lid van branche-leden van FNLI en zij worden derhalve als ‘indirect’ lid beschouwd.

4.2 Wat is gerealiseerd?

4.2.1 Monitoring voortgang due diligence bedrijven

Om de vorderingen op het gebied van due diligence management te monitoren hebben de convenantpartijen en de SER *due diligence self-assessment scans* ontwikkeld. Alle onderdelen van due diligence management en alle inhoudelijke IMVO-thema's zijn daarin geadresseerd. Sinds 2021 kon dat door middel van een speciaal ontwikkelde [webtool](#), waarin wat betreft de leden van FNLI en KNSV tevens werd gevraagd naar de prioritaire grondstoffen en herkomstlanden en waarin bedrijven na het invullen van de tool automatisch verbeteruggesties kregen. De bedrijven vulden de tool zelf in en daarbij konden zij op verschillende deelonderwerpen punten scoren en zo voor zichzelf bepalen hoever zij met due diligence gevorderd zijn. Er is niet onafhankelijk geverifieerd in hoeverre de zo in de scans verwerkte informatie valide is. Er zijn twee scans ontwikkeld, één uitgebreide voor grootbedrijven en één verkorte scan voor het MKB. Op hoofdlijnen zijn deze scans vergelijkbaar, op detailniveau verschillen ze enigszins. Zie de volgende tabel hoe de hoofdthema's uit de twee scans zich tot elkaar verhouden.

Hoofdthema's uitgebreide due diligence scan	Hoofdthema's vereenvoudigde MKB due diligence scan
IMVO-beleid	Beleid en verankering
Integratie in managementsysteem	
Klachtenmechanisme	Herstel
Overzicht structuur ketens	Inzicht en Actie
Overzicht risico's in ketens	
Risico's geprioriteerd	
Plan van Aanpak m.b.t. risico's en impacts	
Doelstellingen m.b.t. risico's en impacts geformuleerd	
Evaluatie van geïmplementeerde maatregelen	
Communicatie over IMVO-beleid	Communicatie

De jaarrapportages van de drie brancheorganisaties geven een beeld van de aantallen scans die jaarlijks door bedrijven zijn ingevuld.

Rapportagejaar	FNLI	KNSV	CBL	Totaal
2019-2020	81	19	19	119
2020-2021	87	12	19	118
2021-2022	124	16	19	159
2022-2023	94	15	19	128

Niet alle bedrijven hebben de scan ieder jaar ingevuld. Het aantal bedrijven dat de scan minimaal éénmaal heeft ingevuld is in de loop der jaren gestaag toegenomen: in totaal 178 bedrijven in 2021, 223 bedrijven in 2022 en 239 bedrijven in 2023. Ervan uitgaande dat bij de drie brancheorganisaties direct of indirect zo'n 560 bedrijven zijn aangesloten waarvoor IMVO relevant is, dan heeft circa 42% van deze bedrijven de scan dus minimaal éénmaal ingevuld. Als je inzoomt op het aantal leden per brancheorganisaties dan is de score vooral hoog bij de KNSV. 34 van de 40 relevante KNSV-leden heeft de scan minimaal éénmaal ingevuld (85%). Het is echter niet precies duidelijk hoe deze situatie is bij de FNLI-bedrijven (ruwe schatting: minder van 50%). Volgens CBL heeft uiteindelijk 97% van de Nederlandse supermarkten de

scan ingevuld (¹⁴). Zoals hierboven beschreven betreft dat echter niet 97% van het algemene ledenbestand van CBL.

Voor de bedrijven die de scan minimaal éénmaal hebben ingevuld is de conclusie gerechtvaardigd dat zij in ieder geval *bewust* zijn van due diligence management en het IMVO-convenant. In werkelijkheid ligt dit percentage echter waarschijnlijk hoger. Alhoewel niet in het kader van deze evalueatie is onderzocht, ligt het voor de hand dat er bedrijven zijn die de scan niet hebben ingevuld, maar die in min of meerdere mate wel actief zijn met IMVO en due diligence management. Als einddoelstelling voor het convenant was geformuleerd dat *alle* direct of indirect bij de brancheorganisaties aangesloten bedrijven IMVO-ricicomagement zouden uitvoeren. Afgaande op de monitoringresultaten is deze doelstelling echter waarschijnlijk niet gehaald. Dit was reeds bij de tussenevaluatie van het convenant duidelijk en toen is besloten om vooral de meest relevante (grote) bedrijven te stimuleren om met de scan aan de slag te gaan. Uit de jaarrapportages van de drie brancheorganisaties is af te leiden dat alle grote leden van de KNSV en de supermarktleiden van CBL de scan minimaal éénmaal hebben ingevuld, alsmede 26 grote bedrijven die direct of indirect bij de FNLI zijn aangesloten (rapportagejaar 2023). Deze grote bedrijven kopen over het algemeen grotere volumes grondstoffen in en hun leverage in ketens is relatief groot. Daardoor is de potentiële impact van due diligence bewuste bedrijven groter dan wat de bovengenoemde 42% suggereert.

Als maatstaf voor de monitoring van bedrijven wordt in eerste instantie uitgegaan van *het aantal* bedrijven dat de *due diligence self-assessment scan* van het convenant heeft ingevuld (de uitgebreide versie of de MKB-versie). Het is echter de vraag in hoeverre de bedrijven ook op *een adequate wijze* (¹⁵) IMVO-ricicomagement uitvoeren. Dat was immers ook een ambitie bij de ondertekening van het convenant. Op basis van de scans is wel een soort prestatiepercentage voor de mate waarin de bedrijven op onderdelen due diligence hebben geïmplementeerd bepaald (uitgaande van het percentage van het maximumaantal te behalen punten per thema), maar deze score heeft uiteindelijk betrekking op informatie van de bedrijven zelf. De antwoorden uit de scans zijn immers niet systematisch geverifieerd en het is daardoor niet uitgesloten dat in sommige gevallen sociaal wenselijke antwoorden zijn gegeven en/of dat vragen op verschillende wijzen zijn geïnterpreteerd. Zie ook paragraaf 4.3.

Een kritiekpunt van een aantal maatschappelijke organisaties op deze scan is dat de resultaten alleen geaggregeerd en geanonimiseerd zijn gepubliceerd, waardoor er onvoldoende inzicht was om gerichte vervolgacties te kunnen nemen. Dit was echter een afspraak in het convenant en brancheorganisaties benadrukken ook dat dit voor veel bedrijven voorwaarde was om überhaupt de scan in te vullen.

In de komende periode zullen convenantpartijen nog bespreken wat de toekomstige rol van deze due diligence self-assessment tool kan zijn. Het kan mogelijk een rol spelen om bedrijven te ondersteunen op het gebied van aankomende IMVO-wetgeving.

Branche-specifieke inzichten uit de due diligence self-assessment scans

Hieronder worden de belangrijkste inzichten uit de ingevulde self-assessment scans op basis van de laatste voortgangsrapportages (2022-2023) van de drie brancheorganisaties samengevat. Zie de jaarrapportages zelf voor meer details.

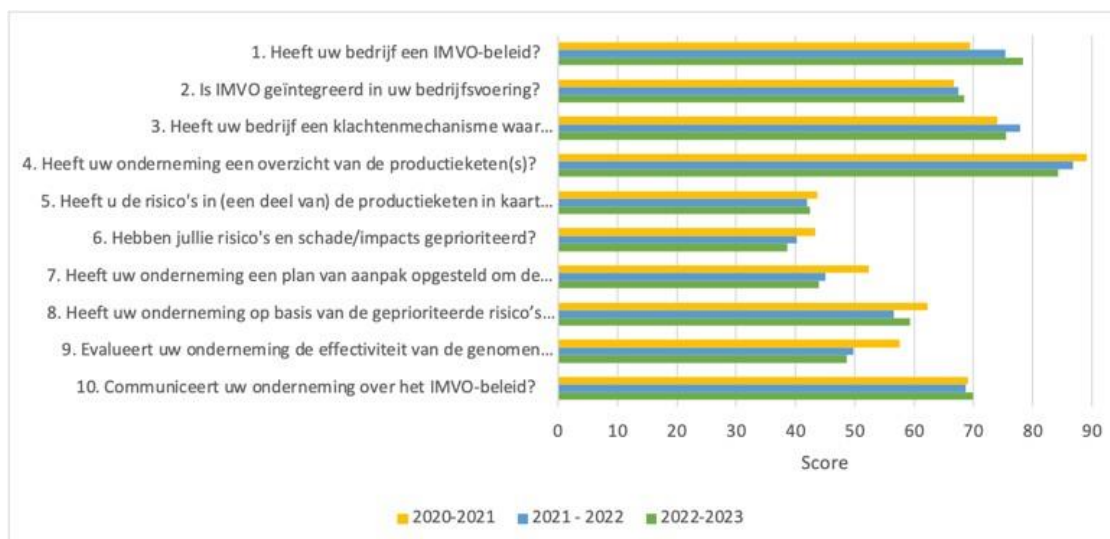
¹⁴ IMVO risicomagement in de supermarktbranche. Resultaten van vijf jaar IMVO-convenant voedingsmiddelen, CBL, Mei 2023.

¹⁵ 'Adequaat' wil zeggen dat bedrijven in staat zijn om voor zichzelf de vragen uit bijlage 1 van het convenant te beantwoorden.

Deze vragen zijn gebaseerd op de *OECD/FAO Guidance for Responsible Agricultural Supply Chains*.

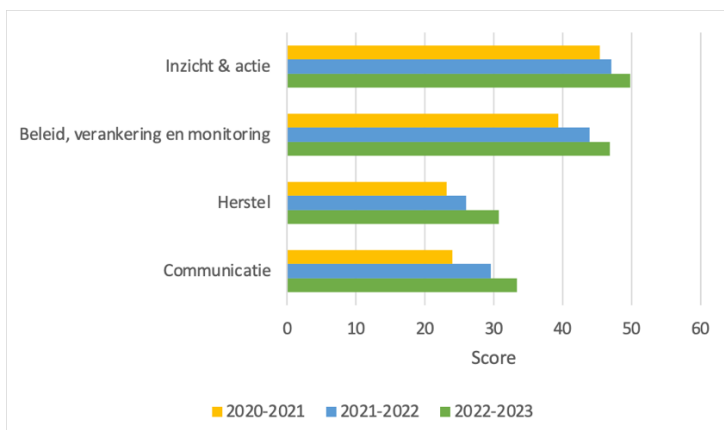
FNLI⁽¹⁶⁾

- Het aantal bedrijven dat rapporteert over hun IMVO-risicomanagement was in 2022 het hoogst. Het ging toen om 124 bedrijven (26 grootbedrijven en 81 MKB). Dit is in 2023 afgenomen tot 94 bedrijven (26 grootbedrijven, 68 MKB). Volgens FNLI komt deze afname door het feit dat het laatste rapportagejaar slechts acht maanden beslaat. In het laatste jaar hebben wel 15 nieuwe bedrijven deelgenomen, waarvan tien MKB en vijf grootbedrijven.
- Wat betreft de progressie die FNLI-grootbedrijven op het gebied van due diligence boeken is het beeld niet eenduidig (zie onderstaande figuur). Alleen op het onderwerp 'heeft bedrijf IMVO-beleid' lijkt in de loop van de jaren een duidelijke verbetering te zijn opgetreden. Op veel andere onderwerpen is de score juist slechter geworden. Daarbij moet echter worden benadrukt dat in de verschillende jaren niet steeds dezelfde bedrijven de scan hebben ingevuld. Het is daardoor niet uitgesloten dat juist bedrijven die het in eerdere jaren relatief goed deden geen behoefte hadden om de scan in de jaren daarna opnieuw in te vullen. Uit onderstaande figuur komt wel duidelijk het beeld naar voren dat FNLI-leden relatief veel moeite hebben met het in kaart brengen en prioriteren van risico's, het opstellen van een plan van aanpak, het formuleren van doelstellingen en de evaluatie van de effectiviteit van genomen maatregelen.

- De due diligence prestaties van het FNLI-MKB lijken in de loop der jaren te verbeteren. Deze bedrijven zijn het verst gevorderd zijn met 'inzicht & actie' en 'beleid, verankering en monitoring'. 'Herstel' en 'communicatie' blijven achter. Zie onderstaande figuur. Dit impliceert dat due diligence bij veel bedrijven momenteel vooral 'op papier' bestaat, dat daadwerkelijke verbeteringen voor mens en milieu nog achterblijven.

¹⁶ FNLI activiteiten en resultaten van het vijfde jaar IMVO-convenant voedingsmiddelen, FNLI, Mei, 2023.

- De gemiddelde score van MKB-bedrijven op de scan (uitgedrukt als percentage van het maximaal haalbare aantal punten) in 2023 is niet bekend. Er is per individueel bedrijf ook geen informatie beschikbaar over de variatie in scores op de diverse thema's.

CBL ⁽¹⁷⁾

- In 2023 hebben dezelfde CBL-leden de (uitgebreide) self-assessment scan ingevuld als in de voorgaande jaren (dit is inclusief Superunie die veertien supermarkten belevt), waardoor de verschillen in de jaren goed vergelijkbaar zijn. Volgens CBL vertegenwoordigen deze leden met elkaar 97% van de Nederlandse supermarkt-markt. Ekoplaza en Picnic zijn bijvoorbeeld niet bij CBL aangesloten.
- In de jaarrapportage vergelijkt CBL de gemiddelde prestaties van bedrijven op het gebied van due diligence uit 2019 met die van 2023. Conclusie is dat de bedrijven in deze periode gemiddeld op alle onderdelen van due diligence progressie hebben geboekt. Per individueel bedrijf is geen informatie beschikbaar over de variatie in scores op diverse thema's. De gemiddelde score op alle onderdelen was 70% in 2019 en 87% in 2023. Zie tabel.

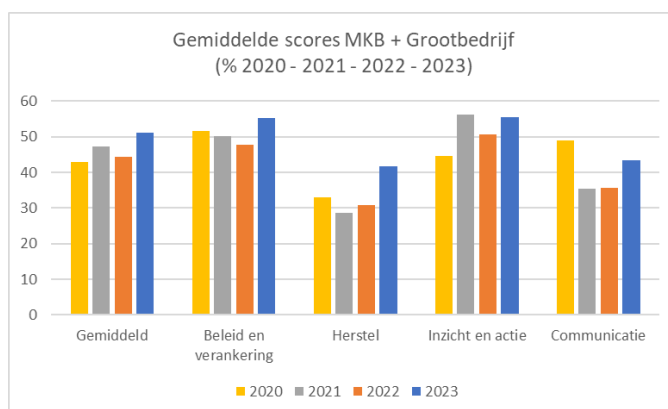
Onderdeel due diligence management	Prestatiepercentage 2023	Vershil prestatiepercentage 2023 t.o.v. 2019
IMVO-beleid	97%	+2%
IMVO-integratie in managementsysteem	90%	+5%
Klachtenmechanisme	76%	+4%
Overzicht structuur ketens	76%	+15%
Overzicht risico's in ketens	84%	+31%
Risico's geprioriteerd	95%	+22%
Plan van Aanpak m.b.t. risico's en impacts	76%	+26%
Doelstellingen m.b.t. risico's en impacts geformuleerd	94%	+40%
Evaluatie van geïmplementeerde maatregelen	91%	+24%
Communicatie over IMVO-beleid	95%	+4%

¹⁷ IMVO risicomanagement in de supermarktbranche. Resultaten van vijf jaar IMVO-convenant voedingsmiddelen, CBL, Mei, 2023

- Uit de bovenstaande tabel is de conclusie te trekken dat de supermarkten inmiddels met name ver zijn gevorderd met de implementatie van een structuur en randvoorwaarden voor due diligence management. Vooral op onderdelen die relatief meer ingrijpend zijn en die meer inspanningen en interactie met externe partijen vragen en die uiteindelijk belangrijk zijn om tot daadwerkelijke verbeteringen voor mens en milieu 'on-the-ground' te komen, is er ruimte voor verdere verbetering. Het gaat om zaken als onderzoek naar structuren en risico's in ketens, een klachtenmechanisme en de ontwikkeling en uitvoering van plannen van aanpak met betrekking tot risico's en impacts. Overigens benadrukt CBL in haar jaarrapportage dat diverse supermarkten inmiddels betrokken zijn bij keten-initiatieven, bijvoorbeeld op het gebied van leefbaar loon. Naast het bananenproject dat plaatsvindt in het kader van dit convenant (zie paragraaf 5.2.1) gaat het om initiatieven in cacao-, koffie-, cashew- en theeketens.

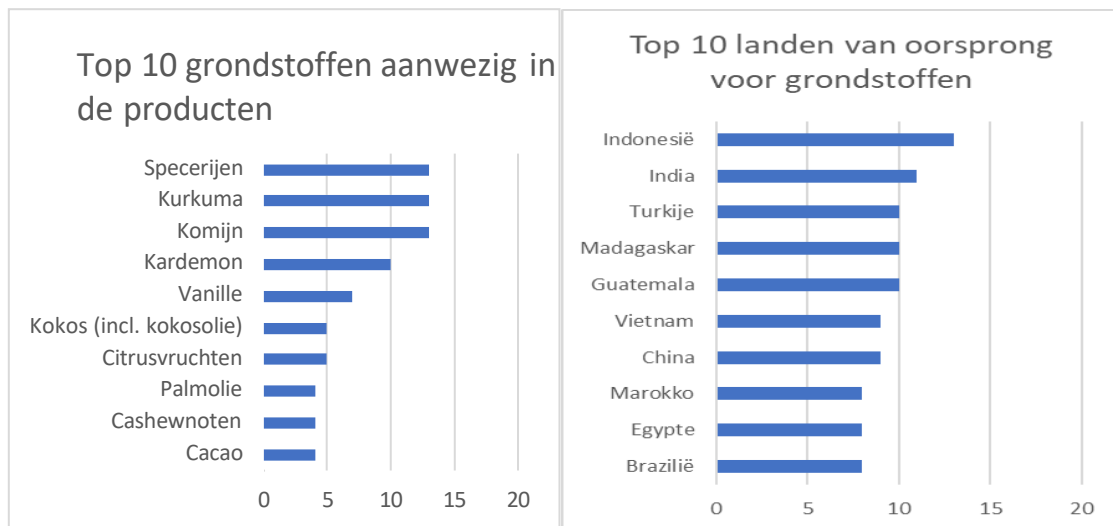
KNSV ⁽¹⁸⁾

- In totaal hebben 34 van de 40 KNSV-leden waarvoor IMVO relevant is de scan minimaal éénmaal ingevuld (85%). Dit relatief hoge percentage wijst op veel bewustzijn in de specerijenbranche over het IMVO-convenant en due diligence management. Het is onduidelijk wat de stand van zaken omtrent due diligence management is bij KNSV-leden die géén scan hebben ingevuld. Het bleek ook een uitdaging om bedrijven te motiveren om de scan ieder jaar opnieuw in te vullen.
- De volgende tabel toont voor de verschillende onderdelen van due diligence de gemiddelde prestaties van de KNSV-leden. Met uitzondering op het onderdeel 'communicatie' is in 2023 ten opzichte van 2020 progressie geboekt. De gemiddelde score die in 2023 door de MKB-bedrijven en het grootbedrijf gezamenlijk werd behaald was 51%. In 2022 was dat nog 44,4%. Tijdens de tussenevaluatie van het convenant (2020) werd echter geconstateerd dat de variatie tussen de bedrijven aanzienlijk was: de werkelijk behaalde score ten opzichte van de maximum te behalen score (op alle deelonderwerpen) varieerde toen van 9,7% tot 84,9%. Deze situatie geldt waarschijnlijk nog steeds in 2023: de jaarrapportage meldt wat betreft MKB op het onderdeel 'beleid, verankering en monitoring' een variatie tussen bedrijven van 6% tot 87%. Binnen de branche zijn er derhalve zowel vergevorderde leden op het gebied van due diligence als leden die nog in een beginnersstadium zitten. Over het algemeen scoren de grote KNSV-leden op alle onderdelen beter dan de MKB-leden. Alleen bij het onderdeel 'inzicht en actie' scoren de twee groepen vergelijkbaar.

¹⁸ Voortgangsrapportage IMVO-risicomanagement in de specerijensector: resultaten van jaar 5 van het IMVO-convenant voedingsmiddelen, Secretariaat IMVO-convenant Voedingsmiddelen, Sociaal Economische Raad, Mei 2023.

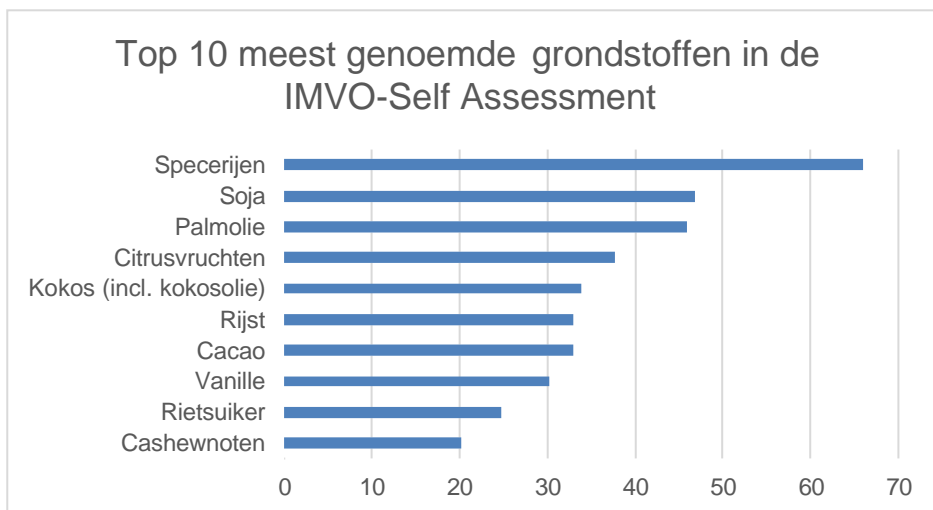
- Veel bedrijven die de scans hebben ingevuld hebben volgens henzelf al een vorm van IMVO-beleid en hebben dit ook deels geïntegreerd in hun managementsystemen. Daarnaast zeggen zij vaak al inzicht in hun ketens te hebben ⁽¹⁹⁾ en over IMVO te communiceren. Net zoals naar voren is gekomen uit de analyses bij FNLI- en CBL-leden blijkt ook voor specerijenbedrijven met name het onderdeel 'herstel' uitdagend. Wat betreft de MKB-achterban is de gemiddelde score op dit onderdeel slechts 26,8%, bij de grootbedrijven is dat echter 82%. Dit grote verschil tussen deze twee groepen bedrijven is waarschijnlijk te verklaren uit de vraagstelling in de verschillende scans die deze twee groepen bedrijven moesten invullen. In de MKB-scan wordt explicieter gevraagd naar een klachtenmechanisme ten behoeve van IMVO-issues. In de uitgebreide scan wordt vooral gevraagd naar een klachtenmechanisme in het algemeen en dat kan dus ook betrekking hebben op commerciële klachten over bijvoorbeeld kwaliteit, prijs, service. De meeste bedrijven hebben een dergelijk mechanisme voor klanten. De voorzichtige conclusie is dat een klachtenmechanisme voor specifiek IMVO bij de meeste bedrijven nog niet aanwezig is.
- De KNSV-leden hebben tevens aangegeven welke grondstoffen zij het meest hebben ingekocht ⁽²⁰⁾ en welke herkomstlanden voor hen het belangrijkste zijn. Zie onderstaande tabellen.

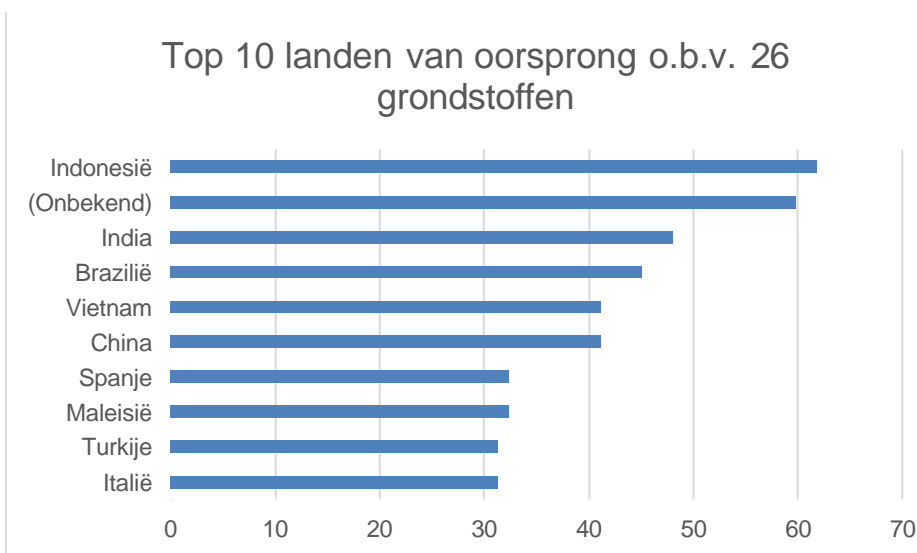
In 2023 heeft de SER op basis van de jaarrapportages van FNLI en KNSV-overzichten gemaakt van de belangrijkste landen grondstoffen en oorspronglanden. Zie de volgende tabellen.

¹⁹ Bekendheid met de ketens is in werkelijkheid vaak beperkt tot de eerste of tweede toeleveranciers. In het algemeen zijn transparantie en traceability tot op het niveau van boeren in veel ketens een grote uitdaging. Juist op dat niveau spelen echter de grootste IMVO-risico's.

²⁰ In de figuur is de algemene productgroep 'specerijen' opgenomen. Dit is 1 van de 17 antwoordopties in de vragenlijst. De vragenlijst vraagt daarnaast naar 4 specifieke specerijen (komijn, kurkuma, kardemom en vanille) en 12 andere grondstoffen (niet-specerijen). De figuur geeft voor de KNSV-leden dus geen overzicht van de meest ingekochte specerijen soorten.

In bovenstaand ffiguur is de algemene productgroep 'specerijen' opgenomen. Dit is 1 van de 26 gevraagde grondstoffen in de vragenlijst. De vragenlijst vraagt daarnaast naar 4 specifieke specerijen (komijn, kurkuma, kardemom en vanille) en 21 andere grondstoffen (niet-specerijen).

4.2.2 Due Diligence Roadshow

Om de bedrijven actief met due diligence te ondersteunen heeft de SER samen met de bij het convenant aangesloten maatschappelijke organisaties een [Due Diligence Roadshow](#) ontwikkeld. Dit initiatief is gefinancierd uit het Fonds Verantwoord Ondernemen (FVO) van RVO. In 2022 werden verspreid over het land zes tweedaagse trainingen gegeven. In de training werden de belangrijkste aspecten van IMVO en internationale richtlijnen als de UNGP's en de OESO-richtlijnen stap voor stap uitgelegd. Doordat gedurende de training één product per werkgroep werd behandeld, werd zichtbaar hoe de richtlijnen praktisch kunnen worden toegepast, wat valkuilen zijn en welke instrumenten hiervoor beschikbaar zijn. Voor deze Roadshow waren de volgende doelen geformuleerd ⁽²¹⁾:

1. Vergroten kennis over IMVO, OESO-richtlijnen en due diligence bij bedrijven, concreet, praktisch en met handelingsperspectief.
2. Overdragen kennis van ervaringen uit convenanten.
3. Platform bieden voor inhoudelijke discussies (*peer-to-peer* bedrijven en private sector – CSO's).
4. Zaadjes planten voor verdere samenwerking ketenverduurzaming en projecten.

²¹ Tussentijdse evaluatie 'OESO Roadshow', SER, Manon Wolfkamp, Ruud van Soelen.

Aan deze trainingen namen 67 vertegenwoordigers van bedrijven deel. Diverse bedrijven hadden echter meerdere personen afgevaardigd en uiteindelijk waren 48 unieke bedrijven in de training vertegenwoordigd (33 FNLI-leden, vijf KNSV-leden en tien CBL-leden). Het ging zowel om grote bedrijven als MKB. Daarnaast waren 22 personen aanwezig namens onder andere de overheid, NGO's, vakbonden en brancheorganisaties.

In 2023 is nog een verdiepende vervolgtraining georganiseerd waarin grotendeels partijen deelnamen die ook aanwezig waren bij de trainingen in 2022. Er waren echter ook vier nieuwe FNLI-leden en één nieuw KNSV-lid aanwezig, waardoor het totaal aantal unieke bedrijven dat aan deze Roadshow deelnam uitkomt op 53. Dit is te beschouwen als een IMVO-koplopergroep van circa 9% van alle directe en indirecte bedrijven die bij de brancheorganisaties zijn aangesloten en waarvoor IMVO relevant is.

Door de convenantpartijen wordt deze Due Diligence Roadshow over het algemeen aangeduid als (één van de) grootste successen van het convenant. Uit een door de SER zelf uitgevoerde tussenevaluatie van de Roadshow werden de volgende algemene bevindingen opgetekend ⁽²²⁾:

1. Collega's sporen elkaar aan om deel te nemen.
2. Deelnemers werken direct na training aan eigen casus en benaderen leveranciers en/of CEO's.
3. Ketenpartners worden aangemoedigd om deel te nemen.
4. Vragen naar verdere actie in keten/risicoanalyses.
5. De concrete vraag naar verdieping en verbreding.
6. Actie!

Deze Due Diligence Roadshow kan ook worden gezien als een *best practice* binnen de convenantenaanpak in het algemeen. Zonder de samenwerking van partijen in het convenant was het waarschijnlijk lastiger geweest om de training met behulp van meerdere stakeholders te ontwikkelen en implementeren en bedrijven in de achterbannen van de brancheorganisaties te motiveren om er aan deel te nemen. De training wordt inmiddels ook in andere convenanten gegeven (bijvoorbeeld metaal convenant). IDH zou het een verbeterpunt vinden als deze training meer internationaal gericht was geweest, alleen al door deze in het Engels te geven.

Afgaande op de PowerPoint die voor deze training is ontwikkeld vallen een aantal zaken op:

- De training was erg interactief en er was veel ruimte voor interactie tussen de bedrijven, waaronder het delen van best practices.
- De OESO-richtlijnen voor due diligence waren het vertrekpunt voor de training. De nadruk lijkt voor een groot deel te hebben gelegen op 'Toegang tot Herstel', hetgeen positief is omdat dat onderdeel voor bedrijven vaak gecompliceerd is. Er is veel aandacht besteed aan mogelijkheden en beperkingen van het gebruik van keurmerken/certificering om risico's te verminderen.
- In bijlage 1 van het convenant worden 'essentiële vragen t.a.v. IMVO-risicomanagement' benoemd die bedrijven geacht worden te kunnen beantwoorden. Daarin worden mensenrechten, arbeidsrechten, veiligheid en gezondheid, voedselzekerheid en voedselkwaliteit, landrechten en toegang tot natuurlijke hulpbronnen, milieubescherming en duurzaam gebruik van hulpbronnen en dierenwelzijn als specifieke aandachtgebieden voor risicoanalyses benoemd. In de training zijn deze inhoudelijke IMVO-thema's geadresseerd,

²² Tussentijdse evaluatie 'OESO Roadshow', SER, Manon Wolfkamp, Ruud van Soelen.

maar de nadruk lag op sociale issues als kinderarbeid, sociale dialoog en vrijheid van vakvereniging. Dat is logisch vanuit het oogpunt van expertise van de maatschappelijke organisaties die de trainingen mede verzorgden. Het is echter de vraag of deelnemende bedrijven als gevolg van deze focus in hun eigen uitvoeringspraktijk nu ook afdoende prioriteit zullen geven aan ecologisch, 'governance', overige sociale IMVO-thema's en dierwelzijn.

- Verschillende theoretische aandachtspunten van due diligence zijn kort aan bod gekomen, waaronder methoden van risico-prioritering (waaronder *heat map* en dubbele materialiteit), verantwoordelijkheden van bedrijven in relatie tot hun posities ten aanzien van risico's en het feit dat risico's óók kunnen spelen in downstream ketens (de nadruk lag echter op toeleveringsketens).
- De nadruk in de training lijkt vooral te hebben gelegen op de 'wat?' vraag (o.a. wat zijn de verschillende dimensies van due diligence) en in mindere mate op 'hoe?' (Best practices, welke methoden en instrumenten in te zetten). Met uitzondering van (aankomende) wetgeving op het gebied van due diligence (met name de CSRD m.b.t. verplichte duurzaamheidsrapportage en de CSDDD) lijkt de 'waarom?' vraag van due diligence niet of nauwelijks aan de orde gekomen. Het was wellicht wenselijk geweest om meer aandacht te besteden aan de *business case* voor due diligence om daarmee een gevoel van 'sense of urgency' bij bedrijven te versterken. De trainingen lijken nu primair vanuit de optiek van maatschappelijke organisaties gegeven.
- Doordat maatschappelijke organisaties een deel van de trainingen verzorgden had meer geappelleerd kunnen worden aan het belang voor (potentiële) slachtoffers van misstanden. Er was wellicht ruimte geweest om via bijvoorbeeld filmpjes of videobellen deze 'slachtoffers' ook direct het woord te geven om daarmee ook de emotionele betrokkenheid bij bedrijven te versterken. Dat is echter niet gebeurd. Het is opvallend dat in deze Roadshow geen relatie is gelegd met het Local Expert Network (deze experts hadden wellicht korte presentaties kunnen geven).
- In de training lijkt uitsluitend ingegaan te zijn op het managen van *negatieve* impacts ('do no harm'). Het stimuleren van positieve impacts ('doing good'), bijvoorbeeld in het kader van de *Sustainable Development Goals* lijkt niet aan de orde gekomen, terwijl dat wel een aandachtspunt van het covenant was (zie paragraaf 4.2.8). Voor sommige bedrijven is juist 'doing-good' motiverender. In veel gevallen zijn 'do-no-harm' en 'doing-good' twee zijden van dezelfde medaille, maar het kan uit communicatief oogpunt verstandig zijn om IMVO-beleid onder andere als 'doing-good' te framen.

Het is onbekend in welke mate de deelnemers aan de training op basis van het geleerde daadwerkelijk aan de slag zijn gegaan met (versterking van) due diligence management binnen hun bedrijven.

4.2.3 Local Expert Network

Het [Local Expert Network](#) initiatief is eveneens uitgevoerd met behulp van financiering uit het Fonds Verantwoord Ondernemen (FVO) van RVO. Experts in West-Afrika, Oost-Afrika, Midden-Oosten en Noord-Afrika, Azië, Latijns-Amerika zijn door middel van een 3-daagse (fysieke) training opgeleid tot risicobeoordelingsexperts voor de agrifoodsector. In de periode 6 december 2021 – 22 februari 2022 zijn, vanwege de beperking in verband met corona, een [vijftal voorbereidende webinars](#) verzorgd voor lokale experts (consultants, medewerkers van ngo's en vakbonden, bedrijven), De volgende onderwerpen stonden tijdens deze webinars centraal:

- An introduction to Human Rights Due Diligence in agri-food supply chains.
- Labor Conditions risks in agri-food supply chains.
- Living Income and Living Wage in agri-food supply chains.
- Child labor and forced labor in agri-food supply chains.
- Environmental risks in agri-food supply chains.

De fysieke training bestond uit kennisoverdracht, praktische oefeningen en casusbesprekingen, gericht op Human Rights Due Diligence-risico's. Het is de bedoeling dat de onderzoeken die de lokale experts uitvoeren, worden opgenomen in een database (een risicomatrix) die toegankelijk is voor alle convenantpartijen. Hierdoor kunnen bedrijven dieper inzicht krijgen in de risico's waarbij ze betrokken zijn of mee te maken kunnen hebben/ waaraan ze gekoppeld zijn. Het Local Expert Network wordt onder meer via de Kennisbank bij de self-assessmenttool van FNLI en KNSV, bij bedrijven onder de aandacht gebracht.

De volgende tabel geeft meer inzicht in de uitgevoerde trainingen.

Regio	Locatie training	Uitvoering training	Aantal deelnemers	Nationaliteit deelnemers
Latijns-Amerika	Colombia	CNV en Cordaid	16	Colombia, Peru, Brazilië, Argentinië, El Salvador
Azië	Thailand	Indiase trainer GMCL en CNV	15	India, Thailand, Bangladesh, de Filipijnen, Cambodja en Vietnam
West-Afrika	Ghana	FNV en SER	14	Ghana, Benin, Ivoorkust, Liberia, Burkina Faso, Senegal, Niger en Mali.
Oost-Afrika	Uganda	Cordaid en FNV	12	Zambia, Zimbabwe, Rwanda, Uganda, Ethiopië en Zuid-Sudan
Midden-Oosten en Noord-Afrika (*)	Marokko	FNV	15	Tunesië, Marokko en Mauritanië
Totaal			72	

(*) De training in deze regio werd mogelijk omdat gereserveerd budget voor de uitvoering van product gerelateerde risicoanalyses niet werd gebruikt. Er was budget voor vier risico -analyses, maar er zijn slechts twee risicoanalyses uitgevoerd. Zie paragraaf 5.2.4.

Een aantal convenantpartijen beschouwt dit Local Expert Network initiatief als één van de successen van het convenant (naast de Due Diligence Roadshow). Voor zover bekend hebben bedrijven op het moment van schrijven van dit evaluatierapport echter nog geen gebruik

gemaakt van de diensten van deze lokale experts. CBL verwacht dat de leden primair gebruik zullen maken van eigen experts en bestaande netwerken. IDH geeft aan dat tot op heden in de eigen programma's nog geen gebruik is gemaakt van deze experts. Het bestaan van het Local Expert Network lijkt op basis van een interview met de contactpersoon ook nog onvoldoende bekend bij de KNSV. Ook hebben de experts nog geen rol gespeeld bij de uitvoering van risicoanalyses die in het kader van het convenant hebben plaatsgevonden/plaatsvinden (zie paragraaf 5.2.4). In de komende periode zal nog wel een digitaal event plaatsvinden dat tot doel heeft om de experts aan bedrijven voor te stellen. Op dit moment is nog onbekend hoeveel bedrijven daaraan zullen deelnemen.

Het initiatief voor dit Local Expert Network is met name vanuit de SER en de maatschappelijke organisaties uit het convenant gekomen met als doel om meer invulling te geven aan betekenisvolle stakeholderbetrokkenheid. De deelnemers aan de training zijn voornamelijk gerekruteerd uit de netwerken van de maatschappelijke organisaties. De Nederlandse posten zijn daarvoor bijvoorbeeld niet ingeschakeld. De brancheorganisaties hebben geen rol gespeeld bij de selectie van de lokale experts. Hoewel voor deze eindevaluatie niet feitelijk is te onderbouwen, is het niet uitgesloten dat deze '*aanbod gestuurde*' benadering een risico is dat de getrainde experts uiteindelijk niet optimaal aansluiten bij de behoeften van het Nederlandse bedrijfsleven voor bijvoorbeeld de uitvoering van risicoanalyses. Dat risico hangt mogelijk samen met:

- De signatuur van de trainees. Omdat deze personen voornamelijk afkomstig zijn uit de netwerken van de vakbonden en de NGO's uit het convenant heeft hun bestaande expertise waarschijnlijk grotendeels eveneens betrekking op de sociale dimensie van IMVO. Daarbij speelt mogelijk een rol dat experts die nauw betrokken zijn bij vakbonden of NGO's door lokale bedrijven niet altijd worden geaccepteerd/vertrouwd voor de uitvoering van risicoanalyses. Voor Nederlandse bedrijven is betrokkenheid/commitment van hun buitenlandse leveranciers bij IMVO /due diligence een belangrijk vertrekpunt. In sommige gevallen zullen bedrijven het daarom effectiever vinden om voor bijvoorbeeld risicoanalyses gebruik te maken van onafhankelijke lokale onderzoekers of consultants.
- De nationaliteit van de trainees. In het kader van de Due Diligence Self-Assessment Scan die door bedrijven is ingevuld (zie paragraaf 4.2.1) is tevens in kaart gebracht wat de belangrijkste herkomstlanden zijn van prioritaire voedselgrondstoffen. Het is opvallend dat van de negen belangrijkste oorspronglanden slechts experts uit drie van deze landen bij de training waren betrokken (India, Brazilië en Vietnam). Uit de overige zes prioritaire landen waren geen trainees afkomstig. Het had voor de hand gelegen als juist deelnemers uit de prioritaire oorspronglanden waren geselecteerd om aan de trainingen deel te nemen.
- De focus van de training. Vanwege de expertise van de trainers heeft de sociale dimensie van IMVO de meeste nadruk gekregen (mensenrechten, leefbaar loon, sociale dialoog, vakbondsrechten, enzovoort). Voor sommige Nederlandse bedrijven kunnen echter juist - of tevens- de ecologische en/of governance dimensies van IMVO relevant zijn, waardoor de getrainde experts onvoldoende kunnen voldoen aan de behoefte van bedrijven aan een meer holistische risicoanalyse of juist aan een risicoanalyse die niet primair 'sociaal' gericht is.

De direct bij dit Local Expert Network betrokken partijen hebben de wens geuit om dit voorlopig bij de SER onder te brengen. Samen met andere partijen wordt de SER dan verantwoordelijk voor onderhoud en uitbreiding van de expertise, uitbreiding van het aantal experts en specifieke sector-expertise en promotie van de experts bij bedrijven. SER stelt dat het belangrijk is dat dit netwerk niet in een soort vacuüm wordt ontwikkeld en om te zoeken naar synergie met partijen die eenzelfde ambitie hebben. In dat kader worden onder andere verkennende gesprekken

gevoerd met het IMVO-steunpunt.

4.2.4 Webinars en andere trainingen

In het kader van 'kennisontwikkeling' heeft een aantal overige trainingen en webinars plaatsgevonden. Deze stonden vooral in het teken van (elementen van) due diligence. Zie tabel.

Aard training/bijeenkomst	Toelichting	Aantal deelnemers bedrijven
MKB-intervisiebijeenkomsten (2021-2023)	<p>Deze bijeenkomsten waren bedoeld voor leden van FNLI en KNSV om ervaringen uit te wisselen. Voorafgaand aan een bijeenkomst konden bedrijven vragen over specifieke onderdelen van due diligence aandragen.</p> <p>In 2021 waren er twee bijeenkomsten, met name om met sectorgenoten te sparren over de praktische uitdagingen van IMVO. Tijdens een bijeenkomst in 2022 ging over het thema IMVO-communicatie, zowel intern, naar medewerkers, als extern, naar leveranciers, klanten en andere stakeholders.</p> <p>De eerder geplande bijeenkomst in 2023 ging niet door, onder andere omdat er te weinig toegevoegde waarde was met de Due Diligence Roadshow.</p>	<p>Bijeenkomst 2021: zes bedrijven.</p> <p>Bijeenkomst 2022: aantal deelnemers niet precies bekend, vermoedelijk 10-15.</p>
Online NEVI-trainingen (2022)	<p>In samenwerking met Nevi, het kennisnetwerk voor inkoop- en supply management, is een training 'IMVO en inkoop in de voedingsmiddelensector' ontwikkeld, specifiek bestemd voor inkopers uit deze sector. De training vond in januari 2022 online plaats vanwege Covid-19. In twee bijeenkomsten hebben de deelnemers geleerd hoe ze de OESO-richtlijnen voor due diligence in hun inkoopstrategie en contracten kunnen implementeren en borgen. Aan de orde zijn gekomen onderwerpen als inkoopstrategie, supply chain mapping, ketensamenwerking en contract- en leveranciersmanagement. Daarbij is onder andere gebruik gemaakt van het IMVO Stappenplan (zie paragraaf 4.2.9). De training werd mede gefaciliteerd door de SER en convenantspartij Woord en Daad. Ook waren er gastbijdrages van de MVO-manager van Verstegen Spices & Sauces), FNV en Global March Against Child Labour. In februari 2022 was er een terugkomdag om met elkaar te reflecteren op de geleerde stof en om kansen en uitdagingen uit de praktijk te delen.</p>	<p>Acht deelnemers uit de achterban van FNLI en KNSV.</p>

IRBC Webinar HAS/Convenant: resultaten due diligence onderzoek (2022)	Studenten van de International Food & Agribusiness van de HAS Hogeschool presenteerden tijdens een <u>webinar</u> de resultaten van zeven due diligence ketenanalyses die zij voor FNLI-leden hadden uitgevoerd. De analyses betroffen sinaasappelen, aardbeien, haver, kokosnoot, rozijnen, tarwe en komkommers. Dit leidde per product tot een infographic en aanbevelingen voor betrokken bedrijven. Het webinar was onderdeel van een samenwerking tussen het convenant, de FNLI en HAS, met als doel de gezamenlijke kennis over verantwoorde internationale ketens in de voedingsmiddelensector te vergroten en bij studenten onder de aandacht te brengen	Onbekend
<u>Webinar EU-wetgeving tegen ontbossing</u> (2023)	Partijen van het IMVO-convenant Voedingsmiddelen organiseerden samen met het Ministerie van LNV, branchevereniging FNLI, Koffie & Thee Nederland en de Vereniging voor de Bakkerij en Zoetwarenindustrie een Webinar over nieuwe EU-wetgeving tegen ontbossing. Deze wet is nu reeds relevant voor een aantal specifieke voedingsgrondstoffen, maar kan wellicht in de toekomst worden uitgebreid naar meer grondstoffen en andere soorten gebieden waarin de biodiversiteit onder druk staat.	In totaal 140 deelnemers waarvan 77 geïdentificeerd. Daarvan ruim de helft werkzaam bij voedselbedrijven. Verder brancheorganisaties, CSO's, overheid en consultants.

De deelname van bedrijven aan het webinar over wetgeving tegen ontbossing was substantieel. Een convenantpartij zegt daarover: *“Het webinar over de ontbossingsverordening heb ik als erg nuttig ervaren: grote opkomst ook van bedrijven die met de verordening te maken krijgen.”* De deelname van bedrijven aan andere (online) trainingen/bijeenkomsten (vooral uitgevoerd tijdens de coronaperiode) was echter klein en bovendien ging het voor een groot deel om bedrijven die ook aan andere convenant-activiteiten deelnamen. De algemene impact daarvan is daarom waarschijnlijk relatief gering geweest. Voor al deze activiteiten is het de vraag wat de toegevoegde waarde van het convenant is geweest: *“in hoeverre hadden ze ook zonder het convenant georganiseerd kunnen worden?”*, zegt een convenantpartij.

Naast deze activiteiten die vooral specifiek voor het voedingsmiddelenconvenant zijn georganiseerd heeft de SER ook diverse sector-overstijgende bijeenkomsten/webinars georganiseerd waaraan in principe iedereen kon deelnemen. Het is onbekend hoeveel voedingsmiddelenbedrijven daaraan hebben deelgenomen. Het gaat om:

- CSRD webinars:
 - <https://www.imvoconvenanten.nl/nl/nieuws/eu-duurzaamheidsrapportageverzicht>
 - <https://www.ser.nl/nl/thema/imvo/wetgeving/webinars>
- Toegang tot Herstel: <https://accessstoremedywebinar2.eventement.ser.nl/>
- 'Gendergelijkheid in Handelsketens': <https://www.ser.nl/nl/actueel/Kalender/imvo-gendergelijkheid-handelsketens>
- De conferentie 'Decent Work in Global Supply Chains'. Georganiseerd door de SER samen met het Ministerie van SZW en de ILO.
- Overige webinars:
 - <https://www.imvoconvenanten.nl/nl/nieuws/eu-wetsvoorstel-due-diligence>
 - <https://www.imvoconvenanten.nl/en/news/responsible-business-conduct-key-elements>

4.2.5 Toegang tot Herstel

Toegang tot Herstel is een belangrijk onderwerp in due diligence management omdat het tot daadwerkelijke verbeteringen moet leiden voor mens en milieu. Het houdt in dat lokale betrokkenen de mogelijkheid krijgen om misstanden (zoals schendingen van mensenrechten, negatieve impacts op milieu) te melden en om genoegdoening te krijgen van het bedrijf dat een misstand heeft veroorzaakt of daaraan heeft bijgedragen.

Bij aanvang van het convenant is een aparte werkgroep geïnstalleerd die onderzoek zou doen naar *“hoe bedrijven, eventueel op branche- of sectorniveau, in overeenstemming met de UNGP's en de OESO-richtlijnen Toegang tot Herstel, compensatie, genoegdoening etc. kunnen bevorderen voor hen die in de waardeketen van voedingsmiddelen negatieve impacts ervaren”*.

Reeds vanaf de start is de voortgang in deze werkgroep (en de deelname eraan) echter beperkt geweest. Zo kon een geplande informatiebijeenkomst over dit thema in eerste instantie vanwege Covid-19 niet doorgaan (in november 2020 heeft alsnog wel een onlinebijeenkomst plaatsgevonden). Ondanks het feit dat ook na de tussenevaluatie aan dit belangrijke onderwerp één van de vier actielijnen werd gewijd, bleek 'Toegang tot Herstel' één van de lastigste onderwerpen van het convenant en due diligence in het algemeen. De laatste bijeenkomst van de werkgroep dateert van 9-1-2020 en diverse convenantpartijen geven aan dat zij niet weten wat met betrekking tot dit onderwerp de stand van zaken is en waarom niets van de grond gekomen lijkt te zijn.

Vooraf voor de vele MKB-bedrijven in de achterbannen van FNLI en KNSV was het lastig om hieraan praktisch invulling te geven en de relevantie is voor hen niet altijd duidelijk. Tijdens de tussenevaluatie zei een bedrijf bijvoorbeeld: *“Het is logischer als bijvoorbeeld landarbeiders in Turkije een klacht indienen bij de boeren of Turkse handelaren/grondstofverwerkers, niet bij een relatief klein Nederlands bedrijf dat onder andere het Turkse ingrediënt verwerkt in eindproducten voor de consument”*. MKB zal aan dit onderwerp daarom over het algemeen weinig of geen prioriteit geven als zij nog aan het begin staan van IMVO en due diligence management. In het licht van de *UN Guiding Principles on Business and Human Rights* hebben bedrijven die uitsluitend *gelinkt zijn* aan misstanden in toeleveringsketens (zij veroorzaken het niet en dragen er ook niet aan bij) ook geen formele verplichting om bij te dragen aan 'herstelmaatregelen' (ze kunnen dat wel op vrijwillige basis doen). Voor veel bedrijven in de achterbannen van FNLI, CBL en KNSV geldt deze situatie. In het algemeen kwam 'Toegang tot Herstel' zeker in de beginfase van het convenant, waarin iedereen nog aan het begin van due diligence stond, waarschijnlijk te vroeg.

Uiteindelijk is ook géén onderzoeksrapport op het gebied van Toegang tot Herstel, compensatie, genoegdoening etc. geproduceerd, zoals bij aanvang van het convenant de bedoeling was (er is voor de convenantpartijen wel een hand-out over dit onderwerp gemaakt). Specifiek voor de specerijensector zou worden verkend in hoeverre het Sustainable Spices Initiative een rol zou kunnen spelen bij de opzet van een klachtenmechanisme. Ook dat initiatief is echter niet van de grond gekomen.

Wat is wel gebeurd?

- Op 9 november 2020 stond Toegang tot Herstel centraal in een mede door de SER georganiseerd webinar. Dit webinar was convenantbreed georganiseerd. Naast het voedingsmiddelenverband waren partijen betrokkenen bij de IMVO-convenanten voor de kleding en textiel-, de metaal- en de bankensector vertegenwoordigd. Er waren zo'n 50

deelnemers waarvan ongeveer één derde individuele bedrijven. Er zijn algemene ervaringen uitgewisseld en onder andere de mogelijke rol van keurmerken/ certificeringssystemen bij klachtenmechanismen kwam aan de orde ⁽²³⁾. Deelnemers aan de bijeenkomst gaven aan in het vervolg vooral behoefte te hebben aan goede voorbeelden. Daarnaast heeft een aantal deelnemers de voorkeur om 'Toegang tot Herstel' convenantbreed op te pakken.

- Toegang tot Herstel was een onderwerp in de trainingen in het kader van het Local Expert Network (zie paragraaf 4.2.3) opdat deze experts bedrijven op dit thema kunnen ondersteunen. Voor zover bekend hebben Nederlandse bedrijven echter nog geen gebruik gemaakt van deze lokale experts.
- Reeds vanaf het derde convenantjaar is gewerkt aan de opzet van een pilot. In 2021 heeft Global March samen met FNV een voorbereidende projectaanvraag (quick scan) ingediend bij RVO voor een *Child Labour Monitoring Systeem* (CLMS) pilot waaraan bedrijven uit de voedingsmiddelensector zouden kunnen meedoen. Vervolgens hebben de SER en FNV in 2022 getracht om dit in overleg met CBL en KNSV uit te werken tot een pilotproject voor een sector-overstijgend klachtenmechanisme. Het doel van de pilot was om in een bepaalde regio, waarschijnlijk in India, een toegankelijk, legitiem, transparant en effectief klachtenmechanisme op te zetten. Naast bedrijven en brancheorganisaties uit de voedingsmiddelenindustrie, zouden ook bedrijven uit de natuursteensector bij deze sector overstijgende pilot aanhaken. Het klachtenmechanisme zou worden belegd bij een organisatie die zaakbehandelaars kan uitscharen om klachten op locatie te onderzoeken. De bedrijven die bij de pilot zouden worden betrokken, zouden worden geïnformeerd over klachten die hun producenten of leveranciers aangaan, zodat zij gezamenlijk hun invloed kunnen aanwenden om misstanden recht te zetten. Momenteel wordt nog steeds over de opzet van een pilot gesproken, specifiek met betrekking tot rijst uit India. CBL wil in dat kader experimenteren met een systeem dat al gedeeltelijk zijn toegevoegde waarde heeft bewezen. De mogelijkheden voor een dergelijke pilot worden momenteel onderzocht in samenwerking met de SER en FNV. Als dit initiatief van de grond komt dan zal dat echter na de einddatum van het convenant zijn.

4.2.6 Keurmerken, standaarden en certificering

In het convenant is afgesproken dat brancheorganisaties, maatschappelijke organisaties en vakbonden zich zouden inzetten voor, waar nodig, verbetering van inhoud of toepassing van veel gebruikte keurmerken, standaarden en certificaten. Dit is niet gerealiseerd.

Er zijn wel diverse bijeenkomsten geweest waarin de vraag centraal stond wat de rol van deze instrumenten kan zijn in het kader van due diligence management; In hoeverre kunnen zij risico's op misstanden helpen voorkomen/ wat zijn de mogelijkheden en beperkingen in het kader van 'Toegang tot Herstel'? Zo is een seminar gewijd aan de bruikbaarheid van dergelijke instrumenten (Fairtrade, Rainforest Alliance/UTZ, MSC en ASC). De conclusie van dat seminar was dat keurmerken een rol in due diligence kunnen spelen mits zij issues adresseren die uit risicoanalyses naar voren zijn gekomen. Keurmerken kunnen echter niet in de plaats van IMVO-risicomanagement komen. Daarnaast kwam dit onderwerp aan de orde in de Due Diligence Roadshow (zie paragraaf 4.2.2).

²³ Bestaande systemen van Fairtrade en Rainforest Alliance hebben uitsluitend betrekking op certificaathouders van deze keurmerken.

4.2.7 Dialoog met grondstoffenhandelaren

In het convenant is afgesproken dat partijen gezamenlijk in dialoog zouden gaan met grondstofhandelaren (traders) over hun rol bij IMVO-risicomanagement in de voedingsmiddelensector. FNLI heeft naar aanleiding hiervan in de beginperiode van het convenant een workshop met MVO (ketenorganisatie voor oliën en vetten) georganiseerd, maar het is bij de overige convenantpartijen onduidelijk wat daarvan de resultaten waren en welke afspraken zijn gemaakt. CBL heeft met ketenpartijen en maatschappelijke organisaties gesprekken gehad over onder andere soja en cacao.

Verder geven zowel FNLI als KNSV aan dat een aanzienlijk deel van hun leden grondstoffenhandelaren zijn, waardoor zij 'automatisch' bij dit IMVO-traject zijn betrokken. Het is echter de vraag of dat afdoende recht doet aan de convenantafpraak om met deze bedrijven actief in dialoog te gaan over hun specifieke rol in verduurzaming van ketens. Grondstoffenhandelaren vormen immers vaak de brug tussen de productielanden en *downstream* voedselproducenten/retailers in Nederland. Voor zowel het in kaart brengen van ketenstructuren en IMVO-risico's daarin als voor de implementatie van verbetermaatregelen hebben grondstoffenhandelaren een sleutelrol.

4.2.8 Doing good

In de uitgangspunten van het convenant staat vermeld dat in het kader van IMVO-risicomanagement niet alleen negatieve effecten in voedingsmiddelenketens geadresseerd moeten worden ('*do no harm*'). Het kan ook gaan om '*doing good*' bijdragen aan de *Sustainable Development Goals* (SDG's), met name de doelen omtrent armoedebestrijding, voedselzekerheid, gezondheid, goede werkgelegenheid, verantwoorde productie en consumptie, het tegengaan van klimaatverandering, behoud en duurzaam gebruik van de oceanen, de zeeën en de maritieme hulpbronnen en duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen. In het kader van het convenant zelf is hieraan echter niet of nauwelijks expliciet aandacht besteed, waarschijnlijk omdat 'minder slecht doen', de primaire insteek is van de OESO-richtlijnen voor due diligence en ook van de bij het convenant aangesloten maatschappelijke organisaties. Wel heeft volgens FNLI begin 2020 een bijeenkomst plaatsgevonden over de integratie van IMVO en de SDG's (georganiseerd door o.a. VNO-NCW, MKB-Nederland en het Global Compact Network), maar dat is verder niet vertaald naar activiteiten van het convenant of due diligence management bij de leden van de brancheorganisaties. Een aantal partijen merkt overigens op dat *do-no-harm* en *doing good* in de praktijk de keerzijden van dezelfde medaille zijn en/of in elkaars verlengde liggen. De SER stelt dat de SDG's inspiratie bieden en IMVO de handvatten om aan de doelen bij te dragen⁽²⁴⁾. Zo zou je kunnen stellen dat het nastreven van een leefbaar inkomen voor werknemers in de bananensector onder de SDG's met betrekking tot armoedebestrijding of goede werkgelegenheid vallen.

²⁴ 'Samen naar duurzame ketenaanpak, toekomst bestendig beleid voor internationaal MVO', SER, September 2020.

4.2.9 Andere producten

In het kader van het convenant is tevens een aantal specifieke producten ontwikkeld die tot doel hebben om bedrijven te ondersteunen op het gebied van IMVO en due diligence.

Product	Toelichting
IMVO Stappenplan	Ondersteuning bij toepassen IMVO en praktische tips.
Overzicht ('matrix') met veel voorkomende IMVO-risico's, (product)ketens en landen	De NGO's hebben in de werkgroep due diligence support gewerkt aan een matrix voor risicovolle product-landcombinaties. Deze matrix komt in juni 2023 beschikbaar.
12 Factsheets voor prioritaire grondstoffen	Informatie over risico's, landen van herkomst, aandachtspunten en contactgegevens van experts.
Heat Map Tool	Helpt bedrijven om risico's te prioriteren en te beoordelen
Flyer vakbondsvrijheid en sociale dialoog in de agrifoodsector	Helpt bedrijven om zicht krijgen op de mensenrechtensituatie in productieketens en om de juiste vragen te stellen. Ontwikkeld in samenwerking met Fairtrade.

In het kader van deze evalueatie zijn deze tools niet inhoudelijk beoordeeld. In het IMVO-Stappenplan valt echter op dat er geen aandacht is voor nut en noodzaak van IMVO voor bedrijven en dat alleen de toeleveringsketen centraal staat (geen aandacht voor de downstream keten).

Een aantal tools is ingezet bij onder andere de Due Diligence Roadshow, maar het is verder onbekend in hoeverre bedrijven in de praktijk gebruik (zullen) maken van deze producten. Tot op heden worden zij via de brancheorganisaties niet heel actief bij de achterbannen onder de aandacht gebracht. FNLI vermeldt een aantal tools op het ledenportaal. KNSV doet hetzelfde op de algemene website. Overigens staat op de KNSV-website ook een due diligence toolkit die meer praktische informatie geeft dan bijvoorbeeld het IMVO-stappenplan en bovendien ingaat op de 'waarom'-vraag van due diligence.

Het is de vraag in hoeverre een aantal producten veel toegevoegde waarde heeft vergeleken met bestaande informatie en tools. Zo zegt een convenantpartij: *"Ik betwijfel of de grondstoffen factsheets veel toegevoegde waarde hebben. De informatie is erg basaal en die kunnen bedrijven zelf ook snel achterhalen, bijvoorbeeld via de MVO-risicochecker."* Een andere partij zegt: *"De heatmap is in de realiteit weinig bruikbaar om risico's in kaart te brengen"*.

Binnenkort zullen convenantpartijen overleggen hoe het gebruik van deze tools verder te promoten en up-to-date te houden. Minimaal zullen zij worden ondergebracht in een IMVO-expertisecentrum van de SER. Zij zijn al ter beschikking gesteld aan het IMVO-steunpunt.

4.3 Bevindingen individuele bedrijven

Om meer gevoel te krijgen over de situatie en progressie op het gebied van due diligence bij de bedrijfsleden van FNLI, KNSV en CBL zijn een korte schriftelijke enquête en interviews met een aantal bedrijven uitgevoerd.

Resultaten schriftelijke enquête

De schriftelijke enquête is door de drie brancheorganisaties uitgezet bij in totaal 40 leden (28 FNLI-leden, acht KNSV-leden en vier CBL-leden. Dit heeft geleid tot een respons bij twintig FNLI-leden, één KNSV-lid en vijf CBL-leden (totaal 26). Van deze bedrijven hadden slechts drie de due diligence self-assessment scan ('Quick Scan') alleen in 2022 ingevuld. Vier bedrijven hebben de scan voor twee jaren ingevuld, vier bedrijven deden dat in drie jaren en vijftien bedrijven voor alle vier de jaren. Op basis van deze respons kunnen geen representatieve uitspraken worden gedaan over de achterbannen van de brancheorganisaties in het algemeen, maar de enquêtes geven op zich wel een aantal interessante inzichten. Zie hieronder de gestelde vragen en antwoorden.

Hoe beviel het invullen van de Quick Scan?

- Was totaal geen probleem (4)
- Was redelijk goed te doen (19)
- Was ingewikkeld (3)

Heeft de Quick Scan u bewuster gemaakt van nut en noodzaak van IMVO-risicomanagement?

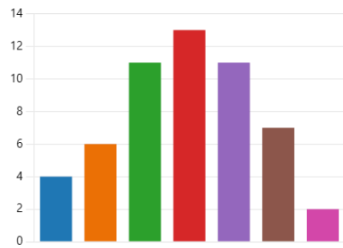
- Ja, in hoge mate (2)
- Ja, enigszins (17)
- Nauwelijks (5)
- Totaal niet (1)
- Weet niet/ geen mening (1)

Heeft de Quick Scan u aangezet om met IMVO-risicomanagement aanvullende stappen te zetten/ maatregelen te nemen?

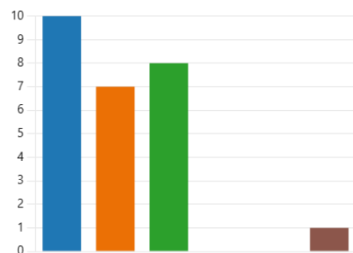
- Ja, in hoge mate (0)
- Ja, enigszins (15)
- Nauwelijks (7)
- Totaal niet (1)
- Weet niet/ geen mening (3)

Welk(e) onderdeel/onderdelen van IMVO-risicomanagement vindt u eventueel het meest lastig om in uw bedrijf in te voeren? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- Het verkrijgen van inzicht in IMVO-risico's voor ons bedrijf (4)
- Het maken van beleid om met die risico's om te gaan (6)
- Monitoring en evaluatie of ons IMVO-beleid effectief en efficiënt is (11)
- Eventuele compensatie van schade aan mens of milieu die door ons wordt veroorzaakt (13)
- De opzet van een klachtenregeling over IMVO voor interne en externe stakeholders (11)
- Communicatie over ons IMVO-beleid met interne en externe stakeholders (7)
- Weet niet/ geen mening (2)

Heeft uw bedrijf deelgenomen aan trainingen of webinars op het gebied van IMVO-risicomanagement die via het convenant/ de SER zijn gegeven en, zo ja, was dat voor u zinvol?

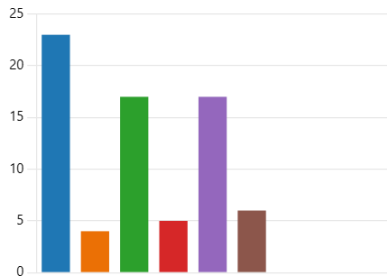
- Niet aan dergelijke trainingen of webinars deelgenomen (10)
- Ja, was zeer nuttig (7)
- Ja, was een beetje zinvol (8)
- Ja, was niet zinvol (0)
- Nee, was niet zinvol (0)
- Weet niet (1)

Wat zijn uw eventuele suggesties voor aanvullende inspanningen vanuit uw brancheorganisatie en/of de SER om bedrijven aan te sporen voor adequaat IMVO-risicomanagement?

- Lever praktische adviezen m.b.v. een standaard werkbare methodiek die voldoet aan de minimale eisen en alleen het strikt het noodzakelijke voor organisaties (we worden al overspoeld met allerlei wet - en regelgeving). Met de uitdaging naar de organisaties toe om het elk jaar een beetje beter te doen ondanks het feit dat heel veel consumenten niet vragen om duurzaam en ook niet bereid zijn om ervoor te betalen.
- Geef meer handen en voeten aan het IMVO-beleid door meer te zeggen hoe men het kan doen.
- Wij zijn zelf wel op zoek naar software tools om onze risico's goed te kunnen mappen. Het zou wellicht ook help en om nog meer met kleine groepjes samen te komen rondom risico-grondstoffen, bijvoorbeeld suikerriet.
- Een training opzetten voor directieleden en voor inkopers. De directie moet het belang van IMVO uitdragen en de samenwerkingsmogelijkheden met andere producenten en met NGO's.
- Aanvullende inspanningen op dit gebied s.v.p laten aansluiten op de CSRD (ESRS S2 en S3)

- Er moet nagedacht worden over concrete handvaten en manieren om sneller tot actie over te gaan i.p.v. in gesprek en onderhandeling te blijven over de mogelijkheden.
- Wellicht kan de SER het risicomanagement van de overheid binnen het kader van Duurzaam Inkopen toelichten om de lessen die zij hebben geleerd te delen met bedrijven.
- Ontwikkelen gezamenlijke initiatieven; we hebben allemaal hetzelfde doel en dezelfde maatregelen nodig.

Wat zijn voor u belangrijke redenen om in de toekomst aandacht (te blijven) geven aan IMVO-risicomanagement? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Wij vinden dat intrinsiek belangrijk (23)
- Onze klanten dringen hierop aan (4)
- Wettelijk verplichte duurzaamheidsrapportage wordt voor ons relevant (17)
- Wettelijk verplichte duurzaamheidsrapportage wordt voor onze klanten relevant en dus indirect ook voor ons (5)
- Wettelijk verplichte due diligence wordt voor ons relevant (17)
- Wettelijk verplichte due diligence wordt voor onze klanten relevant en dus indirect ook voor ons (6)
- Wij zullen in de toekomst geen aandacht geven aan IMVO-risicomanagement (0)
- Weet niet/ geen mening (0)
- Anders (0)

In hoeverre vindt u het wenselijk als het IMVO-convenant voor de voedingsmiddelensector verlengd zou worden en, zo ja, welke suggesties zou u eventueel hebben om dat effectiever en/of efficiënter te maken? (bijvoorbeeld indien andere partijen bij het convenant zouden aansluiten, indien focus op specifieke onderwerpen, indien andere organisatiestructuur, enzovoort)

- Een nieuw IMVO-convenant is niet wenselijk (5)
- Weet niet/ geen mening (9)
- Wenselijk (8)
- Wenselijk onder de volgende voorwaarden (4):
 - Als het convenant een wettelijk aanvaarde rol kan spelen bij de CSRD en/of de CSDDD.
 - Meer concrete samenwerking/stappen tussen bedrijven (i.p.v. alleen hoog over via brancheorganisaties).
 - Dat wetgeving en convenant dan in elkaars verlengde liggen. Dat je bijvoorbeeld via de quick scan invullen ook (onderdelen) van wetgeving kan naleven. Of dat de quick scan hulpmiddel vormt hoe je bepaalde vormen van verantwoording in concrete vorm kan gieten.
 - Gezamenlijke initiatieven zijn wenselijk, wellicht zelfs een gezamenlijk onafhankelijk programma. Of een convenant de juiste vorm is weet ik niet.

Conclusies uit de enquête voor deze bedrijven:

- De due diligence self-assessment (quick) scan was over het algemeen gebruikersvriendelijk, heeft veel bedrijven (enigszins) bewuster gemaakt van nut en noodzaak van IMVO en (in mindere mate) aangespoord om met IMVO-risicomanagement aanvullende stappen te zetten.
- De meest lastige onderdelen van due diligence zijn eventuele compensatie van schade aan mens of milieu, monitoring en evaluatie of IMVO-beleid effectief en efficiënt is en de opzet van een klachtenregeling. Ook andere onderdelen worden echter vaak lastig gevonden.
- Ruim de helft van de bedrijven die de enquête hebben ingevuld hebben ook deelgenomen aan trainingen en/of webinars die in het kader van het convenant zijn georganiseerd (dit hoge percentage verklaart waarschijnlijk de relatief hoge mate van bewustzijn en betrokkenheid van respondenten bij IMVO). De bedrijven die hebben deelgenomen aan trainingen en/of webinars vonden dat zinvol. Verbetersuggesties hebben vooral betrekking op het aanreiken van praktische tools en methoden, het richten van deze inspanningen op directie en inkopers en aansluiting bij IMVO-wetgeving.
- Redenen om aandacht te blijven geven aan IMVO zijn vooral intrinsiek en aankomende IMVO-wetgeving.
- Ongeveer de helft van de respondenten vindt een vervolg (eventueel onder voorwaarden) van het convenant wenselijk, vooral als het bedrijven helpt om aan IMVO-wetgeving te voldoen en als het leidt tot concrete samenwerking/ stappen tussen bedrijven.

Resultaten bedrijfsinterviews

In het kader van de tussenevaluatie van het convenant in 2020 waren interviews gehouden met negen bedrijven die de self-assessment hadden ingevuld (drie CBL-leden, vier FNLI-leden en twee KNSV-leden). Voor deze eindevaluatie zijn met vijf van deze bedrijven (één CBL-lid, twee FNLI-leden en twee KNSV-leden) opnieuw interviews afgenomen om in te schatten of vergeleken met 2020 veranderingen hebben plaatsgevonden.

Hieronder staat een aantal beelden die zowel uit de tussen- als de eindevaluatie naar voren zijn gekomen. Hieruit kunnen echter geen algemene conclusies worden getrokken, want het is niet bekend in hoeverre de geïnterviewde bedrijven representatief zijn voor de achterbannen van de drie brancheorganisaties. Binnen de organisaties zijn er grote verschillen wat betreft aard, omvang en plaats in de keten van de bedrijven. Er moet bovendien worden benadrukt dat in het kader van deze evaluaties géén informatie is verkregen van bedrijven die de self-assessment scan niet hebben ingevuld.

- Tijdens de gesprekken is zo goed mogelijk nagegaan in hoeverre de door de bedrijven in de scans gegeven antwoorden valide zijn. Daarvoor is steeds doorgevraagd op een aantal specifieke aandachtspunten geselecteerd uit de onderdelen 'beleid en verankering', 'herstel', 'inzicht en actie' en 'communicatie'. Sommige bedrijven lijken hun IMVO-prestaties op onderdelen (iets) te hoog in te schatten, bijvoorbeeld omdat inzicht in IMVO-risico's in de keten in de praktijk tegenvalt, slechts een deel van het assortiment betreft en/of omdat voorgenomen maatregelen in de scan reeds als gerealiseerd zijn benoemd. Het komt ook voor dat de daadwerkelijke prestaties op het gebied van IMVO-risicomanagement beter zijn dan wat uit de scans naar voren komt. De verklaring bij één bedrijf was dat het zich vooral had geconcentreerd op het non-food assortiment (met food is men in een later stadium begonnen). Het andere bedrijf nam al veel IMVO-maatregelen, alleen bleken die niet goed in te passen in de structuur van de scan die is gebaseerd op de verschillende OESO-stappen voor due diligence (het bedrijf had het IMVO-beleid vaak niet op deze wijze formeel vastgelegd). De conclusie is dat ingevulde scans niet in alle gevallen een accuraat beeld geven van de werkelijke situatie. De IMVO-prestaties van bedrijven kunnen in werkelijkheid zowel slechter als beter zijn.

- Voor vijf bedrijven is in kaart gebracht in hoeverre ten opzichte van de tussenevaluatie progressie is gemaakt met de implementatie van due diligence management. Het beeld is sterk wisselend. Eén bedrijf heeft veel progressie gemaakt en zit inmiddels op zo'n 100% van de prestatiescore op basis van de self-assessment scan. Volgens dat bedrijf is die progressie echter niet vanwege het convenant, maar vooral intrinsiek gemotiveerd, aangestuurd vanuit het Duitse moederbedrijf waar men door reeds vigerende IMVO-wetgeving vooroploopt en door acties van NGO's. Een ander bedrijf heeft een aantal stappen gezet, waaronder de vaststelling van inhoudelijke speerpunten met doelstellingen en de ontwikkeling van een gedragscode/ beoordelingssysteem voor leveranciers. Eén bedrijf weet niet of progressie is gemaakt. Dat bedrijf is overgenomen door een Brits bedrijf dat nu ook verantwoordelijk is voor IMVO, maar het was bij respondent niet duidelijk wat daadwerkelijk gebeurt. Twee bedrijven hadden geen progressie gemaakt, één bedrijf omdat de IMVO-verantwoordelijke was vertrokken en die taak niet door iemand werd overgenomen, het andere bedrijf omdat het recent is overgenomen en in dat proces werd geen prioriteit gegeven aan IMVO.
- De capaciteit bij vooral kleinere bedrijven om actief due diligence management te implementeren is vaak beperkt. Het moet er vaak 'bij' worden gedaan en er moeten dus prioriteiten worden gesteld: *"Het zou positief kunnen zijn om bijvoorbeeld samen te werken met een NGO, maar dan moet je daar tijd in stoppen en die tijd heb ik niet"*. Alleen een aantal grotere leden heeft een MVO-coördinator of MVO-afdeling.
- Opvallend zijn de grote verschillen bij de bedrijven ten opzichte van hun ketens en de IMVO-risico's daarin. Bij diverse bedrijven gaat het om min of meer de standaardsituatie: zij kopen landbouwgrondstoffen in bij handelaren, verwerkers en in sommige gevallen direct bij boeren, verwerken deze eventueel en verkopen deze aan andere bedrijven of direct aan de consument. Convenantpartijen hadden waarschijnlijk vaak deze standaardsituatie voor ogen. Andere situaties komen echter ook voor:
 - Bij een aantal bedrijven vindt de inkoop van grondstoffen met IMVO-risico's niet in Nederland plaats, maar door een buitenlandse moeder. De invloed van het Nederlandse bedrijf op IMVO-beleid en ketenverduurzaming is in deze gevallen beperkt/nihil. De relevantie van het Nederlandse IMVO-convenant voor deze bedrijven was daardoor vaak beperkt tot een signalerings-/ambassadeursfunctie voor de buitenlandse moeder.
 - In sommige gevallen zitten IMVO-risico's vooral in instromende ketens van hulpstoffen. Deze instroom kan zowel plaatsvinden in een eerder stadium van de primaire keten (bijvoorbeeld soja-veevoer voor vleesproductie) als binnen het bedrijf zelf (bijvoorbeeld palmolie voor bakprocessen).
 - In sommige gevallen hebben verwerkende bedrijven geen of beperkt invloed op IMVO-risico's in ketens omdat zij als 'loonwerker' uitsluitend grondstoffen op basis van de receptuur van klanten verwerken. In sommige gevallen schrijft de klant precies voor aan welke specificaties grondstoffen moeten voldoen en waar ze ingekocht moeten worden. Soms zorgt de klant ook zelf voor de grondstoffen.
 - In sommige gevallen maken bedrijven in principe uitsluitend gebruik van in Nederland/ West-Europa geproduceerde landbouwproducten. Dit kan echter incidenteel worden aangevuld met grondstoffen uit landen met hogere IMVO-risico's, bijvoorbeeld in geval van schaarste van de Nederlandse/Europese grondstoffen.
 - Voor sommige voedingsmiddelenbedrijven liggen de IMVO-risico's deels of met name bij non-food producten. Denk aan het gevoerde assortiment, maar ook aan de inkoop van bedrijfskleding of verpakkingsmaterialen (o.a. big bags).

- Aan bedrijven is gevraagd welke onderdelen van IMVO-risicomanagement voor hen het lastigst zijn. Diverse bedrijven noemen in dat kader transparantie, het in kaart brengen van de ketens en de identificatie van IMVO-risico's daarin (inclusief wijze van prioritering van risico's). Eén bedrijf zegt dat *“alles ‘op papier’ in orde kan lijken, maar hoe weet je dat daadwerkelijk geen kinderarbeid plaatsvindt, dat boeren een goede prijs krijgen en dat ons herbebossings-initiatief daadwerkelijk wordt uitgevoerd?”* Een ander bedrijf vindt de risico-analyses erg lastig: *“Het probleem is dat we te maken hebben met veel grondstoffen en veel herkomstlanden en dat onze leveranciers vaak ook geen idee hebben, je zou dit waarschijnlijk het beste op brancheniveau kunnen aanpakken omdat onze con-collega's waarschijnlijk tegen dezelfde problemen aanlopen. Datzelfde geldt voor de stappen daarna, zoals met betrekking tot ‘Toegang tot Herstel’.”*
- Veel bedrijven zijn nog niet toegekomen aan de eventuele ontwikkeling en implementatie van verbeterplannen en kunnen derhalve nog niet beoordelen of die fase in het due diligence proces lastig zal worden. Hetzelfde geldt voor een klachtenmechanisme: de bedrijven zijn daaraan nog niet toegekomen en kunnen zich daar voor het eigen bedrijf vaak ook niets bij voorstellen (bestaande klachtenmechanismen zijn in veel gevallen alleen bestemd voor klanten en/of eigen personeel en zijn niet ingericht voor derden met betrekking tot IMVO-issues). Twee bedrijven vinden echter juist wel specifiek 'Toegang tot Herstel' (klachtenmechanisme) de belangrijkste uitdaging. Eén bedrijf benoemt de relatief hoge kosten om certificering bij toeleveranciers te stimuleren: *“we hebben bij onze klanten in kaart gebracht of zij bereid zijn om daarvoor een meerprijs te betalen, maar dat blijkt niet het geval te zijn”*.
- Vooral productkeurmerken worden vaak gezien als een praktisch handelingsperspectief om IMVO-risico's te adresseren (o.a. RSPO, Rainforest Alliance). Een aantal bedrijven stelt echter expliciet dat keurmerken op zich onvoldoende garantie bieden om alle risico's te kunnen afdekken (bijvoorbeeld wat betreft de carbon footprint). Zij zijn daarom aanvullend bezig met systematische analyses van risico's in ketens en op basis daarvan de ontwikkeling van verbeterplannen op maat. Daarnaast benoemen bedrijven SEDEX en de daaraan gekoppelde SMETA-certificering en Ecovadis. Zij stimuleren dit soort systemen bij hun leveranciers of implementeren dit voor hun eigen bedrijf. Eén bedrijf heeft ook een ISO 26000 zelfverklaring. Diverse bedrijven werken ook met *supplier self-assessment questionnaires* en/of door leveranciers te ondertekenen gedragscodes. De kwaliteit van deze tools verschilt echter van bedrijf tot bedrijf, zowel wat betreft de geadresseerde onderwerpen (in sommige gevallen vooral veel aandacht voor kwaliteit en voedselveiligheid) en scope (soms alleen van toepassing op de directe leverancier, soms wordt de hele keten geadresseerd). Een aantal bedrijven is in samenwerking met lokale stakeholders reeds actief met de implementatie van concrete verbeterprojecten *on-the-ground*.
- De ervaringen met de self-assessment scans zijn verschillend. Over het algemeen hebben de bedrijven geen moeite om deze in te vullen. Voor het MKB was het een voordeel dat voor hen op maat een vereenvoudigde scan is ontwikkeld. Voor de grotere bedrijven blijkt ook het invullen van de uitgebreide scan geen probleem te zijn. Men vindt de scan vooral van toegevoegde waarde om voor zichzelf te kunnen bepalen waar men staat op het gebied van due diligence en welke aanvullende stappen nog gezet zouden moeten worden. De automatisch gegenereerde verbeter suggesties vindt men positief. Eén bedrijf geeft echter aan dat *“de scan in het verleden zinvol was, maar omdat wij nu op zo'n 100% zitten, verliest de scan een beetje de toegevoegde waarde”*. Diverse bedrijven zeggen dat het prettig geweest zou zijn als ze *persoonlijk* feedback op de ingevulde scan hadden ontvangen.

- Eén bedrijf heeft ook deelgenomen aan de Due Diligence Roadshow en heeft dat als heel positief en inspirerend ervaren. Een ander bedrijf heeft deelgenomen aan de webinars ‘inleiding IMVO’ en ‘Toegang tot Herstel’ en vond dat ook zinvol.
- Een aantal bedrijven zegt dat het uit bijvoorbeeld marketingoogpunt interessant kan zijn als er een soort formele erkenning zou komen van je IMVO-prestaties. Dit kan vooral in B2B markten interessant zijn. Een ander bedrijf zou een dergelijke erkenning vooral intern interessant vinden, om het eigen management te laten zien dat investeringen in due diligence rendabel zijn. Andere bedrijven vinden een formele erkenning voor hun specifieke marktsituatie niet interessant, vinden dat momenteel nog te vroeg of hebben geen mening (*“baten moeten tegen kosten opwegen”, “alleen als een dergelijke erkenning in de markt een verschil gaat maken”*).
- Voor de eindevaluatie is aan vijf bedrijven gevraagd of men een voortzetting van het convenant een goed idee zou vinden. De antwoorden zijn wisselend. Eén bedrijf zegt dat voortzetting niet zinvol is, *“bedrijven moeten zich nu vooral gaan richten op het voldoen aan wetgeving, maar deelname aan adhoc multi-stakeholder initiatieven kan wel zinvol zijn”*. Twee bedrijven zeggen dat voortzetting wel zinvol is, waarvan één *“als dat tot doel heeft om bedrijven te helpen om aan wetgeving te voldoen”*. Twee bedrijven hebben over eventuele voortzetting geen mening.
- Tot slot zijn de volgende quotes illustratief voor hoe vooral kleinere bedrijven kunnen worstelen met onder andere de reikwijdte, het jargon en de praktische haalbaarheid van due diligence en IMVO ⁽²⁵⁾:
 - *“Een Turkse boer met klachten gaat toch niet bellen met een kleine Nederlandse producent waarvoor zijn grondstof slechts één van de gebruikte ingrediënten is?”*
 - *“NGO’s zouden minder negatief moeten doen over IMVO-keurmerken. Voor een klein bedrijf is dat vaak de enige mogelijkheid om iets aan IMVO te kunnen doen.”*
 - *“Regels van de ACM zijn een groot risico om met andere bedrijven te werken aan verduurzaming van ketens. De overheid is daarbij ook niet altijd een betrouwbare partner.”*
 - *“Samenwerking binnen projecten hoeft niet strijdig te zijn met regels van de ACM, als je pré-competitief bezig bent en geen prijsafspraken maakt.”*
 - *“IMVO is voor ons niet relevant want wij importeren niets zelf, we kopen alleen van Nederlandse handelaren.”*
 - *“Maatregelen zullen extra geld kosten, maar klanten vragen daar niet om en zijn niet bereid om een hogere prijs te betalen. Zeker als de prijzen en marges klein zijn is het erg lastig om e.e.a. uit eigen zak te financieren.”*
 - *“Ik wil niet cynisch zijn, maar lokale handelaren en overheden zijn niet in dit soort zaken geïnteresseerd. Die denken meestal alleen aan het eigen belang.”*
 - *“Dit is meer iets voor grote bedrijven die herkenbaar zijn voor de Westerse consument en voor wie dit dus uit marketing-oogpunt relevant is. Wij gaan hier niets mee doen.”*
 - *“Ik heb de scan diverse keren geopend, maar weer gesloten omdat het er heel ingewikkeld uit zag. Hetzelfde geldt voor de due diligence toolkit. Als je er echter eenmaal induikt dan valt het echter toch wel mee en is het nuttig.”*
 - *“Onze Britse eigenaar is nu verantwoordelijk voor IMVO. Dat ligt niet meer bij ons. Zij willen onder andere minder afhankelijk zijn van grondstoffen uit het Verre Oosten. Dat komt waarschijnlijk ook door Britse regelgeving op het gebied van dwangarbeid. Dergelijke risico’s spelen meer in dat soort landen (o.a. China).”*
 - *“Tot nu toe ontbrak het vooral aan tijd en prioriteit om hiermee aan de slag te gaan, maar er is nu een beter momentum. Ik moet er gewoon aan beginnen en dat zal ook gebeuren.”*
 - *“Tot op heden is niemand binnen het bedrijf voor IMVO echt verantwoordelijk gemaakt, maar om het meer te laten leven en om het structureel aandacht te geven zou dat wel moeten. Naar aanleiding van dit gesprek ga ik dit agenderen bij de directie. Ik zou dit willen oppakken.”*
 - *“Het IMVO-convenant gaat toch over kinderarbeid en je krijgt een boete als je daar niets aan doet?”*
 - *“Om de bedrijfsleiding te kunnen overtuigen om met IMVO aan de slag te gaan moet ik weten wat de business case is, ook van het convenant. Ik zou daar graag meer informatie over willen krijgen. Ik moet daarmee intern draagvlak creëren.”*
 - *“Het op papier zetten van een IMVO-beleid en integratie in een managementsysteem is niet zo moeilijk, maar hoe doe je een risicoanalyse en wat voor maatregelen kun je uiteindelijk nemen? Daar zou ik graag meer informatie over krijgen.”*

²⁵ Deze uitspraken zijn opgetekend tijdens de tussenevaluatie en zijn tevens gedestilleerd uit de interviews met KNSV – bedrijven die in het kader van de KNSV-jaarrapportages in 2019 en 2020 zijn afgenomen. Dit betrof tevens bedrijven die geen scan hebben ingevuld. In hoeverre deze uitspraken momenteel nog gelden, bijvoorbeeld omdat zij via het convenant meer over due diligence hebben geleerd, is onbekend. De quotes zijn bedoeld als algemene illustraties waarmee kleine bedrijven kunnen worstelen.

4.4 Conclusies

- In het algemeen is er consensus dat het convenant vooral een belangrijke bijdrage heeft gegeven wat betreft versterking van kennis en bewustzijn op het gebied van due diligence management bij voedingsmiddelenbedrijven.
- Het convenant heeft betrekking op zo'n 560 bedrijven uit de achterban van de drie brancheorganisaties. Deze bedrijven variëren wat betreft omvang van grote multinationale ondernemingen tot éénmansbedrijven. Doelstelling was dat al deze bedrijven aan het eind van de convenantperiode op een adequate wijze ⁽²⁶⁾ IMVO-risicomanagement zouden uitvoeren. Opvallend is dat het CBL zich uitsluitend heeft gericht op supermarkten in de achterban. De out-of-home foodservice bedrijven zijn in het proces niet meegenomen.
- Uitgaande van het aantal bedrijven dat de due diligence self-assessment scan heeft ingevuld is minimaal 42% van de bedrijven uit de achterban van de brancheorganisaties door het convenant *bewust* geworden van IMVO en due diligence management. Dit percentage zal in werkelijkheid waarschijnlijk hoger liggen omdat vermoedelijk niet alle bedrijven die zich wel bewust zijn van IMVO en due diligence een ingevulde scan hebben geretourneerd (dit is echter niet in het kader van deze eindevaluatie geverifieerd). Vooral het percentage bedrijven uit de achterban van KNSV is hoog (85%). De doelstelling dat *alle* bedrijven momenteel due diligence zouden moeten uitvoeren is echter niet gehaald. Het beeld wordt positiever als de *omzet* van de bedrijven die de scan hebben ingevuld in ogenschouw wordt genomen: alle grote leden van de KNSV en de supermarktleiden van CBL hebben de scan minimaal éénmaal ingevuld, alsmede in ieder geval 26 grote FNLI-bedrijven (rapportagejaar 2023). Met andere woorden: uitgaande van de totale door de FNLI-, KNSV- en CBL-bedrijven gerealiseerde omzet, zal het percentage dat zich bewust is van IMVO en due diligence waarschijnlijk substantieel hoger liggen dan de bovengenoemde 42%.
- Het is moeilijk te beoordelen in hoeverre de bedrijven ook op *adequate* wijze IMVO-risicomanagement uitvoeren. Op basis van de scans is een prestatiepercentage voor de mate waarin de bedrijven op onderdelen due diligence hebben geïmplementeerd bepaald (uitgaande van het percentage van het maximumaantal te behalen punten per thema), maar deze score heeft uiteindelijk betrekking op informatie van de bedrijven zelf. De antwoorden uit de scans zijn niet systematisch geverifieerd en het is daardoor niet uitgesloten dat in sommige gevallen sociaal wenselijke antwoorden zijn gegeven en/of dat vragen op verschillende wijzen zijn geïnterpreteerd. In het algemeen is de conclusie dat ook bij veel bedrijven die de scan hebben ingevuld nog (veel) ruimte is voor verbetering van hun due diligence management en dat zij dus nog niet voldoen aan de voorwaarden uit bijlage 1 van het convenant. Een aantal bedrijven is al gevorderd, andere bedrijven staan nog helemaal aan het begin.
- Voor zover bedrijven al met due diligence management aan de slag zijn gegaan gaat het logischerwijs in eerste instantie om de implementatie van een structuur en randvoorwaarden daarvoor. Veel bedrijven die de scans hebben ingevuld hebben volgens henzelf al een vorm van IMVO-beleid en hebben dit ook deels geïntegreerd in hun

²⁶ 'Adequaat' wil zeggen dat bedrijven in staat zijn om voor zichzelf een aantal essentiële vragen t.a.v. IMVO- risicomanagement te beantwoorden. Deze essentiële vragen staan in bijlage 1 van het convenant en zijn gebaseerd op de OECD/FAO Guidance for Responsible Agricultural Supply Chains. In deze bijlage worden mensenrechten, arbeidsrechten, veiligheid en gezondheid, voedselzekerheid en voedselkwaliteit, landrechten en toegang tot natuurlijke hulpbronnen, milieubescherming en duurzaam gebruik van hulpbronnen en dierenwelzijn als specifieke aandachtgebieden voor risicoanalyses benoemd.

managementsystemen. Daarnaast zeggen zij vaak al inzicht in hun ketens te hebben ⁽²⁷⁾ en over IMVO te communiceren. Vooral op onderdelen die relatief ingrijpend zijn en die meer substantiële inspanningen en interactie met externe partijen vragen, maar die uiteindelijk wel essentieel zijn om tot daadwerkelijke verbeteringen voor mens en milieu 'on- the-ground' te komen, is er ruimte voor verdere verbetering. Het gaat om zaken als onderzoek naar risico's in ketens, een klachtenmechanisme en de ontwikkeling en uitvoering van plannen van aanpak met betrekking tot risico's en impacts. Omdat alleen geaggregeerde/geanonimiseerde resultaten van de scans zijn gepubliceerd waren er voor de maatschappelijke organisaties in het convenant onvoldoende handvatten voor gerichte vervolgacties. Hoe de situatie is bij bedrijven die géén self-assessment scan hebben ingevuld is niet duidelijk. Een deel daarvan is mogelijk óók reeds actief met IMVO-risicomanagement aan de slag.

- De due diligence *self assessment scans* lijken vooral goed bruikbaar om de bewustwording op het gebied van IMVO en due diligence bij bedrijven te vergroten. Het stelt individuele bedrijven in staat om systematisch verbetermogelijkheden in hun IMVO-risicomanagement te identificeren en om hun progressie in de tijd op dat gebied te monitoren. De bruikbaarheid als *extern* monitoringinstrument om de voortgang van implementatie van due diligence management te meten zijn beperkt, onder andere omdat het beeld dat de bedrijven van zichzelf in de scan geven niet altijd accuraat is (de prestaties kunnen in werkelijkheid beter of slechter zijn).
- De Due Diligence Roadshow zien convenantpartijen en een aantal individuele bedrijven als een belangrijk succes van het convenant en ook als een best practice binnen de convenantenaanpak in het algemeen. Het convenant was ook van toegevoegde waarde voor deze activiteit want zonder de samenwerking van convenantpartijen was het waarschijnlijk lastiger geweest om de training met behulp van meerdere stakeholders te ontwikkelen en implementeren en om bedrijven in de achterbannen van de brancheorganisaties te motiveren om er aan deel te nemen. De training wordt inmiddels ook in andere convenanten gegeven. Aan deze training namen in totaal 53 unieke bedrijven uit de achterbannen van FNLI, CBL en KNSV-deel, dus een IMVO-koplopergroep van circa 9% van alle bij de brancheorganisaties aangesloten leden. Voor een aanzienlijk deel gaat het waarschijnlijk om dezelfde bedrijven die ook de self-assessment hebben ingevuld. Het is niet systematisch in kaart gebracht in welke mate de deelnemers aan deze training op basis van het geleerde daadwerkelijk aan de slag zijn gegaan met (versterking van) due diligence management binnen hun bedrijven. Inhoudelijke kanttekeningen bij deze Roadshow:
 - Centraal stonden vooral sociale issues als kinderarbeid, sociale dialoog en vrijheid van vakvereniging. Het is daardoor de vraag of deelnemende bedrijven door deze focus in hun eigen uitvoeringspraktijk nu ook afdoende prioriteit zullen geven aan ecologisch, 'governance', overige sociale IMVO-thema's en dierwelzijn. Aandacht voor deze thema's werd voor de bepaling of bedrijven op adequate wijze bezig zijn met due diligence wenselijk gevonden (zie boven).
 - In de training lijkt vooral de 'waarom?' vraag van due diligence relatief weinig aan de orde gekomen te zijn. Het was wellicht wenselijk geweest om meer aandacht te besteden aan de *business case* voor due diligence om daarmee bij bedrijven een gevoel van 'sense of urgency' te versterken. De trainingen zijn nu primair vanuit de optiek van maatschappelijke organisaties gegeven.
 - Er was wellicht ruimte geweest om via bijvoorbeeld filmpjes of videobellen 'slachtoffers' ook direct het woord te geven om daarmee ook de emotionele betrokkenheid bij bedrijven te versterken.

²⁷ Bekendheid met de ketens is in werkelijkheid vaak beperkt tot de eerste of tweede toeleveranciers. In het algemeen zijn transparantie en traceability tot op het niveau van boeren in veel ketens een grote uitdaging. Juist op dat niveau spelen echter de grootste IMVO-risico's.

- In de training is ingegaan op het managen van *negatieve* impacts ('*do no harm*'). Het stimuleren van *positieve* impacts ('*doing good*'), bijvoorbeeld in het kader van de *Sustainable Development Goals* is niet aan de orde gekomen, terwijl dat wel een aandachtspunt van het convenant was.
- Een aantal convenantpartijen beschouwt ook het Local Expert Network initiatief als één van de successen van het convenant, onder andere omdat het een concrete invulling is van (niet-Westerse) stakeholderbetrokkenheid. Voor zover bekend hebben op het moment van schrijven van dit evaluatieverslag echter nog geen bedrijven gebruik gemaakt van de diensten van deze lokale experts. Ook hebben de experts nog geen rol gespeeld bij de uitvoering van risicoanalyses die in het kader van het convenant hebben plaatsgevonden/plaatsvinden. Een event om de experts aan bedrijven te koppelen vindt binnenkort nog plaats. De experts zijn vooral gerekruteerd uit de netwerken van de maatschappelijke organisaties van het convenant. Deze 'aanbod gestuurde' benadering geeft een risico dat deze personen vanwege hun signatuur (in hoeverre onafhankelijk?), nationaliteit (beperkte afstemming tussen hun nationaliteit en de belangrijkste herkomstlanden voor Nederlandse voedingsgrondstoffen) en focus (vooral expertise t.a.v. sociale issues, minder een holistische benadering) niet goed matchen met de behoeften van Nederlandse bedrijven en hun buitenlandse partners. Het Local Expert Network wordt na afloop van het convenant waarschijnlijk ondergebracht bij de SER, die dan ook verantwoordelijk wordt voor onderhoud en uitbreiding van de expertise, uitbreiding van het aantal experts en specifieke sector-expertise en promotie.
- In het kader van het voedingsmiddelenconvenant zijn diverse andere trainingen en bijeenkomsten georganiseerd. Vooral de deelname van bedrijven aan een webinar over wetgeving tegen ontbossing was substantieel en wordt door een convenantpartij als erg nuttig ervaren. De deelname van bedrijven aan andere trainingen/bijeenkomsten was klein en dus ook de impact ervan. Voor deze activiteiten is het de vraag of een convenant nodig was om ze te realiseren. Er zijn ook andere webinars en bijeenkomsten over IMVO georganiseerd. Deze waren sector-overstijgend en het is onbekend hoeveel voedingsmiddelenbedrijven daaraan deelnamen.
- Ondanks de oprichting van een werkgroep 'Toegang tot Herstel' en diverse inspanningen is dit onderwerp in het convenant nog niet uit de verf gekomen. Zeker in de beginperiode waarin bedrijven nog aan het begin van due diligence stonden, was het waarschijnlijk te vroeg om dit onderwerp succesvol te kunnen adresseren. Momenteel verkent de SER met CBL de mogelijkheid om voor Toegang tot Herstel een pilot voor een klachtenmechanisme uit te voeren met betrekking tot rijst uit India. Als dit initiatief van de grond komt zal het echter na de einddatum van het convenant zijn.
- Ook doelstellingen om de inhoud of toepassing van veel gebruikte keurmerken, standaarden en certificaten te verbeteren, een betekenisvolle dialoog aan te gaan met grondstoffenhandelaren en een focus op óók '*doing-good*' inspanningen (naast '*do-no-harm*') zijn niet -of beperkt- van de grond gekomen.
- Er is door met name de maatschappelijke organisaties in het convenant een aantal specifieke producten en 'tools' ontwikkeld die tot doel hebben om bedrijven te ondersteunen op het gebied van IMVO en due diligence. Een aantal tools is ingezet bij onder andere de Due Diligence Roadshow, maar het is onbekend in hoeverre bedrijven in de praktijk gebruik (zullen) maken van deze producten. Het is volgens een aantal convenantpartijen de vraag in hoeverre een aantal producten veel toegevoegde waarde hebben vergeleken met bestaande informatie en tools. Binnenkort zullen convenantpartijen overleggen hoe het

gebruik van deze tools verder te promoten en up-to-date te houden. Minimaal zullen zij worden ondergebracht in het IMVO-expertisecentrum van de SER en waar mogelijk, bij het IMVO-steunpunt.

- Vanuit de schriftelijke enquête en de interviews met bedrijven die de *due diligence self-assessment scans* hebben ingevuld ontstaat het volgende beeld (dit is niet representatief voor alle leden van de drie brancheorganisaties, zeker niet voor bedrijven die de scan niet hebben ingevuld):
 - De verschillen tussen de bedrijven zijn groot. Het ene bedrijf is vergevorderd met due diligence management, het andere bedrijf staat nog helemaal aan het begin. Vooral voor kleine bedrijven is het vaak een uitdaging.
 - De ingevulde scans geven niet altijd een accuraat beeld van de werkelijke IMVO-prestaties van bedrijven. Deze kunnen in werkelijkheid zowel slechter als beter zijn.
 - Er kunnen wat betreft de positie in ketens en de IMVO-risico's daarin tussen bedrijven grote verschillen optreden.
 - Veel bedrijven vinden vooral het in kaart brengen van ketens en de identificatie van IMVO-risico's daarin (inclusief wijze van prioritering van risico's) lastig. Dat soort bedrijven is nog niet toegekomen aan de eventuele ontwikkeling en implementatie van verbeterplannen en kunnen derhalve nog niet beoordelen of die fase in het due diligence proces ook ingewikkeld is. Hetzelfde geldt voor een klachtenmechanisme. Dat is voor met name MKB-bedrijven abstract en lijkt nog een brug te ver, maar staat bij een aantal grote bedrijven juist wel primair in de belangstelling.
 - Diverse bedrijven gebruiken nu vooral productkeurmerken en SEDEX of Ecovadis als praktisch handelingsperspectief om invulling te geven aan IMVO-beleid.
 - De kwaliteit van *supplier self-assessment questionnaires* en *suppliers Codes of Conduct* verschilt per bedrijf.
 - De due diligence self-assessment (quick) scan was over het algemeen gebruikersvriendelijk, heeft veel bedrijven bewuster gemaakt van nut en noodzaak van IMVO en van hun eigen positie ten aanzien van due diligence en (in mindere mate) aangespoord om met IMVO-risicomangement aanvullende stappen te zetten.
 - In de loop van de tijd boekten diverse bedrijven progressie met de invoering van due diligence (dat geldt echter niet voor alle bedrijven). De motivatie daarvoor komt niet altijd uitsluitend op het conto van het convenant. Ook maatschappelijke discussies, druk van ketenpartners en aankomende IMVO-wetgeving spelen een rol.
 - Bedrijven die hebben deelgenomen aan trainingen en/of webinars vonden dat zinvol. Verbetersuggesties hebben vooral betrekking op het aanreiken van praktische tools en methoden, het richten van deze inspanningen op directie en inkopers en aansluiting bij IMVO-wetgeving.
 - Redenen om aandacht te blijven geven aan IMVO zijn vooral intrinsiek en aankomende IMVO-wetgeving.
 - Ongeveer de helft van de respondenten vindt een vervolg (eventueel onder voorwaarden) van het convenant wenselijk, vooral als het bedrijven helpt om aan IMVO-wetgeving te voldoen en als het leidt tot concrete samenwerking/ stappen tussen bedrijven. De andere helft heeft geen mening of vindt een vervolg niet zinvol.

5. Projecten

5.1 Doelstellingen

De tweede specifieke doelstelling (outcome) om de overall doelstelling (impact) van het convenant te realiseren is door de ontwikkeling van *“gemeenschappelijke initiatieven en projecten om problemen aan te pakken die individuele bedrijven niet (volledig) zelfstandig kunnen oplossen”*. Voor deze specifieke doelstelling is in het convenant een aantal concrete afspraken gemaakt. De volgende tabel beschrijft wat daarvan is gerealiseerd.

Convenantafspraken m.b.t. projecten	Behaalde resultaten
<p>A. Ontwikkeling en uitvoering van een project om vormen van en aandachtspunten voor transparantie vanuit het bedrijfsleven te inventariseren en onder de aandacht te brengen bij bedrijven. Door dit initiatief worden vooral MKB-bedrijven ondersteund bij het opzetten van IMVO-risicomanagement en bij het verkrijgen van informatie t.b.v. risico-inventarisaties en over mogelijkheden om (risico's op) negatieve effecten weg te nemen of te verminderen.</p>	<p>Een apart project op het gebied van transparantie is niet gerealiseerd. Transparantie is wel opgepakt in het kader due diligence (zie hoofdstuk 4). Het is o.a. aandachtspunt in het IMVO Stappenplan, de Due Diligence Self -Assessment Scan, de Due Diligence Roadshow en webinars. Een belangrijk doel van het Local Expert Network initiatief was om lokale deskundigen op te leiden voor de uitvoering van risicoanalyses.</p> <p>Ten aanzien van rijst en Arabische gom zijn IMVO risico-inventarisaties uitgevoerd. Zie paragraaf 5.2.4.</p>
<p>B. Ontwikkeling door een werkgroep van een pilotprogramma op leefbaar loon. Na vijf jaar zijn in ieder geval vijf projecten afgerond, waar ten minste vijf supermarktorganisaties aan mee doen (mogelijk vertegenwoordigd door de inkooporganisatie). Het programma begint het eerste jaar na ondertekening met twee projecten.</p> <p>Na twee jaar oplevering van een handreiking voor bedrijven voor het aanpakken van het thema leefbaar loon, onder andere op basis van inzichten uit projecten.</p> <p>Na de tussenevaluatie van het convenant is bepaald dat noch een programma, noch een handreiking als doelen nagestreefd moesten worden.</p>	<p>Er is geen <i>programma</i> m.b.t. leefbaar loon ontwikkeld, noch een handreiking voor bedrijven opgesteld.</p> <p>Er zijn op het gebied van leefbaar loon wel projecten gestart m.b.t. bananen en kurkuma (India). Deze zijn echter nog niet afgerond. Het bananenproject is formeel als een convenantproject omarmd, maar wordt door diverse convenantpartijen vooral vanwege de beperkte betrokkenheid als discutabel beschouwd. Bij het kurkuma project zijn geen supermarkten betrokken.</p> <p>Individuele supermarkten zijn voor specifieke grondstoffen met diverse leefbaar loon initiatieven gestart, maar daarbij zijn geen convenantpartijen betrokken en deze projecten zijn ook niet door convenantpartijen gevalideerd. De projecten zijn ook nog niet afgerond en tussentijdse leerpunten zijn niet naar het convenant teruggekoppeld, bijvoorbeeld voor de ontwikkeling van de handreiking. Zie paragraaf 5.2.1 voor meer informatie.</p>
<p>C. Ontwikkeling door werkgroep van tenminste twee projecten (gedurende de eerste zes maanden) voor mitigatie van en/of adaptatie aan klimaatverandering in een of meerdere grondstofketen(s), waarin in ieder geval leden van KNSV, en/of FNLI en/of leden van bij FNLI aangesloten brancheverenigingen participeren.</p> <p>Na de tussenevaluatie van het convenant is besloten om deze doelstelling los te laten.</p>	<p>Er is geen project m.b.t. klimaat tot stand gekomen.</p>

Na het eerste convenantjaar was er een voornemen om meer aandacht te besteden aan gender-ongelijkheid. Sindsdien is het onderwerp geadresseerd in onder andere de Due Diligence Roadshow, de grondstoffen-factsheets en de risicoanalyses voor Arabische gom en rijst (zie hieronder), maar het is niet als een apart project of programma van de grond gekomen. Er heeft ook voor alle convenanten een sector-overstijgend webinar 'Gendergelijkheid in Handelsketens' plaatsgevonden.

5.2 Wat is gerealiseerd?

5.2.1 Leefbaar loon

Het thema 'leefbaar loon' is met name op voordracht van CBL in het convenant gebracht. Belangrijke reden daarvoor was dat de sociale/ mensenrechten thema's in vergelijking met milieu-issues bij aanvang van het convenant bij supermarkten minder aandacht kregen. Het was de bedoeling om een *programma* op het gebied van leefbaar loon uit te voeren en gedurende het convenant minimaal vijf projecten af te ronden waaraan ten minste vijf supermarktorganisaties zouden meedoen.

Een programma op leefbaar loon is echter niet gerealiseerd. Er is voor dit thema ook geen handreiking voor bedrijven opgesteld, onder andere omdat (tussen)resultaten uit projecten niet breed in het convenant zijn gedeeld en/of nog niet beschikbaar waren (zie hieronder). Zowel het programma als de handreiking zijn na de tussenevaluatie van het convenant als doelstellingen losgelaten. Er is wel onderzocht of het mogelijk was om wat dat betreft aan te sluiten bij de activiteiten van het [Living Wage Lab](#) initiatief, maar dat is niet van de grond gekomen. Eén convenantpartij noemt expliciet dat *“leefbaar loon een centraal thema in het convenant had moeten zijn, maar dat is uiteindelijk niet uit de verf gekomen.”*

CBL benadrukt dat op het gebied van leefbaar loon wel zo'n 7-8 projecten worden uitgevoerd door individuele supermarkten in samenwerking met partijen die niet aan het convenant deelnemen (bijvoorbeeld certificeerders als Rainforest Alliance en Fairtrade). Dat is positief maar deze zijn echter niet als een convenant-project geframed en het is onbekend in hoeverre het convenant op de achtergrond een stimulerende werking heeft gehad. Om de volgende redenen dragen deze individuele projecten formeel niet bij aan het behalen van de in paragraaf 5.1 geformuleerde doelstelling:

- Bij deze projecten zijn geen convenantpartijen betrokken;
- De projecten zijn niet door convenantpartijen gevalideerd (zie criteria hieronder);
- De projecten zijn nog niet afgerond;
- Tussentijdse leereffecten zijn niet binnen het convenant gedeeld en zijn niet gebruikt voor de ontwikkeling van een handreiking leefbaar loon.

De maatschappelijke organisaties in het convenant hebben overigens ook geen (eigen) 'leefbaar loon' projecten in het convenant gebracht. Vanuit het SER-secretariaat is daar ook niet op aangedrongen. Een project zou alleen bij het convenant ondergebracht moeten worden als dat een duidelijke meerwaarde zou hebben.

Bananen

Met de supermarkten wordt momenteel één leefbaar loon project uitgevoerd dat expliciet als convenantproject is geframed. In dit sectorinitiatief participeren CBL, veertien Nederlandse supermarkten en IDH. Het is voortgekomen uit het internationale *Sustainability Initiative Fruits and Vegetables* (SIFAV) van IDH. Het doel van dit project is om het gat tussen betaald loon en

leefbaar loon inzichtelijk te maken en dit binnen 5 jaar voor 75 procent te dichten, zodat arbeiders op bananenplantages hun gezinnen kunnen onderhouden en in staat zijn hun kinderen naar school te laten gaan. Inmiddels is bijna 90% van de totale Nederlandse inkoop van bananen in kaart gebracht. Met de door IDH ontwikkelde Salary Matrix en met hulp van leveranciers is hierdoor beter inzicht verkregen in het leefbaar-loongat. Dit is in 2023 vastgesteld op 15%. In het project wordt momenteel een vierde monitoringronde uitgevoerd en individuele supermarkten beraden zich samen met leveranciers welke maatregelen zij eventueel willen nemen. Het project is derhalve nog niet afgerond (de oorspronkelijke doelstelling van het convenant was om binnen de looptijd minimaal vijf projecten afgerond te hebben, maar deze doelstelling is na de tussenevaluatie reeds als niet realistisch beoordeeld).

Vanwege de ontstaansgeschiedenis van dit bananenproject is er binnen het convenant discussie geweest of het wel als een convenanten-initiatief geframed had mogen worden. Kritiekpunt is dat dit project niet conform de in het convenant vastgelegde afspraken tot stand is gekomen. Projecten hadden formeel door de werkgroep leefbaar loon geïdentificeerd moeten worden op basis van de volgende afwegingen:

- In welke keten/regio is het thema leefbaar loon een risico?
- In welke keten/regio kunnen partijen of organisaties die de steunverklaring hebben ondertekend vanuit eigen expertise en contacten een bijdrage leveren aan de aanpak van dit risico?
- Is er in die keten/regio de mogelijkheid om een pilotproject uit te voeren op een of meer van de hierboven genoemde beoogde leereffecten?

In werkelijkheid is het selectieproces voor dit bananenproject niet op deze wijze verlopen. Het is in eerste instantie voortgekomen uit het bestaande SIFAV-initiatief van IDH en vervolgens door CBL en IDH op 15-10-2019 in het convenant geïntroduceerd. Volgens sommige convenantpartijen was dit initiatief toen al in grote mate vastgesteld en was er weinig ruimte om er nog een inhoudelijke bijdrage aan te leveren. Gezien het onderwerp stelden met name de bonden dat het logisch was geweest als zij bij de ontwikkeling van dit project betrokken waren geweest. Er waren onder andere vraagtekens bij de mate waarin lokale stakeholders/ actoren die negatieve effecten ervaren in voldoende mate bij dit initiatief waren betrokken. Desondanks is in december 2019 door convenantpartijen besloten om dit project als officieel 'convenantenproject' te kenschetsen. Redenen daarvoor waren dat een aantal convenantpartijen dit project interessant vonden omdat veel Nederlandse supermarkten zich eraan hadden gecommitteerd en omdat werd gezocht naar internationale opschaling (volgens IDH was dat ook in het belang van Nederland als handelsland). Het project had volgens de partijen in potentie een grote leverage.

Een aantal convenantpartijen noemt als huidig kritiekpunt dat andere convenantpartijen ook gedurende de uitvoering van het project niet of nauwelijks zijn betrokken, dat het vooral een bilaterale samenwerking is tussen CBL en de supermarkten en IDH. Andere partijen zeggen met name daardoor weinig *ownership* voor dit initiatief te voelen. De bonden geven aan dat het logisch was geweest om hun expertise op het gebied van leefbaar loon in te brengen, onder andere voor de verificatie van het vastgestelde leefbaar loon in de bananenteelt in Ecuador en Colombia en/of de uitvoering van pilots. Er heeft overleg over de betrokkenheid van bonden bij dit project plaatsgevonden, maar dat is op niets uitgelopen. De supermarkten hebben gekozen voor de methodiek van IDH om het leefbaar loon vast te stellen (daarbij is aangesloten bij systemen van certificeerders), niet voor een methodiek waarbij bijvoorbeeld wordt uitgegaan van Cao's (zoals voorgesteld door de bonden). IDH geeft aan dat dit een groot internationaal initiatief is waarbij veel stakeholders zijn aangesloten. Daardoor was en is het lastig om nieuwe partijen bij de uitvoering te betrekken. Dat kon alleen als de toegevoegde waarde vanuit het

convenant evident was ⁽²⁸⁾.

In het algemeen geven diverse maatschappelijke organisaties aan dat de resultaten van dit project en de eventuele maatregelen door supermarkten onvoldoende binnen het convenant zijn gedeeld. CBL geeft echter aan dat als er resultaten bekend waren, deze zijn gedeeld met de convenantpartijen. Bovendien is het aan individuele supermarkten om op dit gebied al dan niet maatregelen te nemen (Albert Heijn, Jumbo en Superunie zijn daar inmiddels mee gestart ⁽²⁹⁾).

Kurkuma

Een ander project waarin leefbaar loon centraal staat heeft betrekking op kurkuma-productie in India. Dit project wordt gefinancierd door RVO in het kader van het Fonds Verantwoord Ondernemen (FVO) en is begin 2023 gestart met een risicoanalyse. Het doel van het project is om in eerste instantie inzicht te krijgen in de risico's van de internationale kurkuma-waardeketen en de aanpak die nodig is om kleinschalige kurkumaboeren in de regio Andhra Pradesh van een leefbaar inkomen te voorzien. Het is een initiatief van Woord en Daad met specerijenfabrikant Nedspice (KNSV-lid) en haar leverancier Fuchs. CBL of individuele supermarkten zijn hier niet bij betrokken en het project draagt dan ook niet bij aan het behalen van de oorspronkelijke convenant-doelstelling (zie paragraaf 5.1).

Naast de twee risicoanalyses voor rijst en Arabische gom (zie paragraaf 5.2.4), wordt dit project als een concreet resultaat van het convenant beschouwd omdat partijen elkaar binnen het convenant hebben ontmoet en omdat financiering beschikbaar is gekomen. Volgens de KNSV is de relevantie van dit project voor het convenant echter uitsluitend dat via het convenant kennis is gemaakt met Woord & Daad. *“Het convenant kun je zien als de voedingsbodem voor dit initiatief, maar verder is er geen duidelijke relatie”*.

Daarbij is het de vraag of het convenant in het algemeen een belangrijke rol heeft gespeeld bij de totstandkoming van dergelijk specifieke ketenprojecten. Volgens RVO zijn via FVO alleen al in 2020, 2021 en 2022 veertien andere ketenprojecten voor voedingsmiddelen gerealiseerd waarbij het Nederlands bedrijfsleven is betrokken. En wat betreft het Fonds Bestrijding Kinderarbeid (FBK) gaat het tot op heden om nog eens 32 projecten met Nederlandse bedrijven met betrekking tot landbouw/voedselketens. Deze in totaal 46 andere projecten worden niet gerelateerd aan het convenant ⁽³⁰⁾ en zijn door maatschappelijk organisaties die soms in deze projecten participeren en tevens partij in het convenant zijn ook niet in het convenant gebracht. Voor deelnemende bedrijven zullen over het algemeen bedrijf strategische (o.a. anticiperen op IMVO-gerelateerde wetgeving), commerciële en intrinsieke redenen een rol hebben gespeeld om dit soort projecten uit te voeren. In hoeverre ook het convenant op de achtergrond een motief is geweest of dat tijdens bijvoorbeeld de Due Diligence Roadshow contacten zijn gelegd voor vervolgprijzen is niet bekend.

²⁸ Er is enige tijd sprake van geweest om ook een ander IDH-initiatief op het gebied van cacao ('Disco') als convenantproject te framen. CBL was daarvan voorstander, maar dat is uiteindelijk toch niet gebeurd. Het was al een groot programma, waarbij veel stakeholders waren betrokken en dat een eigen dynamiek had. De toegevoegde waarde van positionering via het convenant werd onvoldoende duidelijk.

²⁹ IMVO-risicomanagement in de supermarktbranche: resultaten van het vierde jaar IMVO-convenant voedingsmiddelen.

³⁰ Zo is convenantpartij Global March betrokken bij een FBK-kinderarbeid project voor kokosolie uit de Filipijnen (in samenwerking met onder andere brancheorganisatie MVO (geen lid van FNLI)), maar dat project staat volgens Global March geheel los van het convenant.

5.2.2 Klimaat

Het thema 'klimaat' is indertijd op aandringen van FNLI in het convenant gebracht. Onder leiding van FNLI is een werkgroep van start gegaan om concrete projecten te ontwikkelen, maar het bleek lastig om het onderling eens te worden over de specifieke focus ⁽³¹⁾. Een belangrijke rol speelde ook dat het voor de nieuwe FNLI-vertegenwoordiger niet helder was waarom voorgangers zich vooral op dit thema wilden concentreren. Uiteindelijk wilde FNLI eerst prioriteit geven aan het stimuleren van due diligence in de achterban en minder aan de ontwikkeling van klimaatprojecten ⁽³²⁾. De werkgroep klimaat is uiteindelijk als zodanig opgeheven/ opgegaan in een nieuwe Werkgroep Projecten, hetgeen in de Stuurgroep is geaccordeerd en de doelstelling om klimaatprojecten te initiëren is na de tussenevaluatie van het convenant losgelaten. Volgens een aantal convenantpartijen heeft daarbij ook een rol gespeeld dat dit thema niet de primaire interesse had/ expertise is van de bij het convenant aangesloten NGO's en bonden. Onvoldoende partijen waren bereid -of in staat- om als 'trekker' klimaatprojecten te ontwikkelen. Het onderwerp stond evenmin hoog op de agenda van CBL wat betreft het convenant (buiten het convenant om wordt klimaat wel nadrukkelijk geadresseerd). CBL wilde zich in het convenant vooral richten op leefbaar loon.

KNSV geeft aan dat het gebrek aan milieu- of klimaatexpertise niet echt heeft gemist, maar uiteindelijk was dat wellicht toch wel nuttig geweest. In het convenant was als optie voor een concreet project op dit gebied ook de ontwikkeling en uitvoering van een **roadmap voor verduurzaming van specerijen uit Indonesië** benoemd en dit project stond in de werkgroep ook enige tijd centraal. Bij dit project, waarbij onder andere aandacht besteed zou worden aan klimaatadaptatie-/mitigatie, zou worden samengewerkt tussen (leden van) FNLI en KNSV. Een dergelijk project is evenmin tot stand gekomen, mogelijk door personeelwisselingen binnen de KNSV waardoor het idee van de radar verdween.

Al met al is de aandacht voor 'klimaat' en andere milieu/biodiversiteitthema's naar de achtergrond van het convenant verdwenen. Deze keuze is na de tussenevaluatie van het convenant bewust gemaakt. De primaire 'sociale' focus van de NGO's en bonden in het convenant is daarvoor een belangrijke reden. Expertise over klimaat, milieu en biodiversiteit is aanwezig bij het Ministerie LNV, maar dit ministerie gaf bij de tussenevaluatie aan dat deze alleen actief ingebracht kon worden als de andere partijen daarom zouden vragen. Dat is ook in de laatste jaren van het convenant echter niet gebeurd.

5.2.3 Migrantenproblematiek tomaten

Aangezwengeld door FNV en het programma Keuringsdienst van Waarde is de problematiek omtrent illegale migrantenarbeid in de Italiaanse tomatensector op de agenda van het convenant gekomen. In 2021 startten FNV en CBL op dit gebied een project waarin in eerste instantie een onderzoek naar risico's in de keten van ingeblikte tomaten in Zuid-Italië is uitgevoerd. Het door deze twee organisaties gefinancierde onderzoek bevestigde dat er in ketens verbonden met Nederlandse supermarkten sprake is van ernstige risico's op het gebied van mensenrechten, waaronder illegale arbeid en uitbuiting, met name van arbeidsmigranten. Het gaat om 4,8% van het Italiaanse ingeblikte tomatenvolume. Het onderzoeksrapport bevatte ook aanbevelingen om de arbeidsomstandigheden te verbeteren. FNLI heeft aan het onderzoek meegewerkt door interviews met een aantal voor de tomatenproblematiek relevante leden te faciliteren.

³¹ In de beginperiode werd ook de optie besproken om op dit thema samen te werken in een rijstproject van Mars. Mars heeft met andere bedrijven wel een project opgezet, maar dat is verder niet meer aan het convenant gekoppeld.

³² Overigens stelt FNLI dat klimaat in de top-3 duurzaamheidthema's van de sector staat, samen met IMVO en verpakkingen (daarna volgt biodiversiteit), maar activiteiten/projecten op dat gebied hoeven volgens FNLI niet persé via het convenant te lopen.

Naar aanleiding van dit onderzoek heeft CBL samen met leden een Actieplan opgesteld dat de supermarkten branche-breed moeten uitvoeren, zoals een verkenning van andere initiatieven in Zuid-Italië om uitbuiting en illegale arbeid tegen te gaan, betere verankering van de geïdentificeerde risico's in bestaande standaarden, beleid en analyses, en een gezamenlijk onderzoek op Nederlands en Europees niveau naar mogelijkheden om de arbeidsomstandigheden in de keten te verbeteren (bijvoorbeeld via een werkgroep van het Ethical Trade Initiative). De supermarkten moesten daarnaast individuele actieplannen opstellen en implementeren. De andere convenantpartijen hielpen waar mogelijk om de aanbevelingen uit het rapport breder door te voeren, omdat het probleem van arbeidsmigranten breder speelt dan alleen in Zuid-Italië.

Ook over dit tomateninitiatief is in het convenant de nodige discussie ontstaan, met name over de vraag of het convenant zich eigenlijk wel moest en/of kon richten op met name een handhavingsprobleem binnen de Europese Unie en of de keuze voor een dergelijk project niet te veel een adhoc beslissing is geweest (onder politieke/publicitaire druk tot stand gekomen). Daarbij speelt een rol dat het convenant is gefinancierd met geld voor ontwikkelingssamenwerking (ODA-geld, Official Development Assistance) en dat formeel niet buiten DAC-landen ⁽³³⁾ gewerkt kon worden. Ook vonden diverse partijen dat zij ten aanzien van dit onderwerp te weinig expertise of netwerk konden inbrengen. Dit initiatief van FNV heeft volgens een aantal partijen lange tijd geen goed gedaan aan het onderlinge vertrouwen. Aan de andere kant benadrukten sommige convenantpartijen ook dat dit tomateninitiatief er mede voor heeft gezorgd dat het convenant meer in een actie-modus kwam.

Met name FNV is kritisch over het feit dat CBL stelt dat het aan individuele supermarkten is om ten aanzien van dit probleem al dan niet maatregelen te nemen. De vakbond zegt dat CBL daarmee een terugtrekkende beweging heeft gemaakt en dat het niets meer heeft vernomen van individuele actieplannen van supermarkten. CBL stelt daar tegenover dat diverse supermarkten wel degelijk actieplannen hebben ontwikkeld en deels acties hebben ondernomen. Daarover wordt ook via hun websites gecommuniceerd. Bovendien zijn de SER en een aantal supermarkten voornemens om een vervolg-initiatief te starten waarin de algemene problematiek van illegale arbeid in de groenten- en fruitsector uit het hele Middellandse Zeegebied centraal zal staan ⁽³⁴⁾. Dit eventuele project zal dus pas na het convenant plaatsvinden. Daarnaast benadrukt CBL dat het zelf dit soort thema's slechts bij leden kan agenderen en aanjagen. De uiteindelijke implementatie moeten ketenpartijen zelf doen. Ook over transparantie van eventuele maatregelen door een aantal FNLI-leden is FNV kritisch. De SER geeft aan dat het convenant een lastige rol kon/kan spelen in vervolgtrajecten, omdat het probleem niet speelt in een DAC-land. Daardoor is er geen financiering. Bovendien gaven de meeste convenantpartijen aan geen prioriteit aan de tomaten casus te willen geven, waardoor het SER-secretariaat gezien de beperkt beschikbare tijd ook keuzes moest maken. Het kan wellicht wel als een thema breed onderwerp door de SER worden opgepakt, maar niet in het kader van het convenant voedingsmiddelen (of een vervolg daarop).

In het algemeen vinden diverse partijen dat binnen het convenant weinig informatie over het tomatenproject is gedeeld. CBL geeft aan dat daar ook niet om is gevraagd. En dat individuele leden daar wel over communiceren.

Een positief resultaat van dit project is dat het heeft geleid tot aanscherping van de GlobalGAP-criteria met betrekking tot dit onderwerp, alhoewel GlobalGAP al wel bezig was met een herziening van de eisen (viel samen). Dat is nuttig voor supermarkten.

³³ Lijst van ontwikkelingslanden vastgesteld door het Development Assistance Committee.

³⁴ FNV stapte op 22-5-2023 uit het convenant terwijl de datum voor het overleg met SER en de supermarkten over dit voornemen toen al was gepland.

Op 22-5-2023 heeft FNV besloten om uit het convenant te stappen. Als argument daarvoor geeft de organisatie aan dat de relevante brancheorganisaties (CBL en FNLI) en individuele bedrijven nog geen concreet vervolg zouden hebben gegeven om problemen in de tomatenketen aan te pakken. In het kader van deze eindevaluatie is niet vastgesteld in hoeverre deze kritiek terecht is. Zoals hierboven genoemd waren gesprekken over eventuele vervolgacties op het moment van schrijven van dit rapport nog gaande.

5.2.4 Risicoanalyses Arabische gom en rijst

Met financiering uit het Fonds Verantwoord Ondernemen (FVO) van RVO was er oorspronkelijk ruimte om voor vier ketens IMVO risicoanalyses uit te voeren. Uiteindelijk is dat echter slechts voor twee producten gebeurd: voor Arabische gom en rijst. De keuze voor Arabische gom is ontstaan vanuit de Due Diligence Roadshow waarin een aantal bedrijven en maatschappelijke organisaties dit product systematisch als potentieel risicovol hadden geïdentificeerd. Rijst hebben de maatschappelijke organisaties zelf naar voren gebracht.

De risicoanalyses voor nog twee andere ketens zijn niet van de grond gekomen. Daarvoor worden verschillende redenen genoemd. Sommige maatschappelijke organisaties stellen dat de brancheorganisaties/ bedrijven zelf met voorstellen hadden moeten komen want dat is essentieel voor ownership en uiteindelijk vervolgacties. Als reden wordt echter ook genoemd dat de maatschappelijke organisaties zelf in onvoldoende mate met goed-onderbouwde suggesties zijn gekomen. Het is in deze discussie opvallend dat geen gebruik lijkt te zijn gemaakt van de identificatie van prioritaire grondstoffen en oorspronglanden uit de self - assessment scan (zie paragraaf 4.2.1).

Uiteindelijk is het beschikbare geld voor de aanvullende risicoanalyses onder andere gebruikt voor een aanvullende training in het kader van het Local Expert Network (training in het Midden-Oosten/ Noord Afrika).

Arabische gom

In Sudan, regio Darfur, is in de periode november-december 2022 een risicoanalyse uitgevoerd voor Arabische gom. FNV werkte hierin samen met een Nederlandse-Sudanese social enterprise, Foga Gum. Darfur is een conflictregio, wat betekent dat de rechten van gemeenschappen en landeigenaren onder druk staan, met name op het gebied van landroof, diefstal of frustratie van de oogst; daarnaast is er sprake van corruptie. De gomketen is complex, met ca. zeven schakels tussen teler en exporteur, wat de keten gevoelig maakt voor fraude en uitbuiting. FNV beoogt om met partners bij te dragen aan een vervolgproject om door middel van carbon credits te werken aan verduurzaming van de keten. Op zich leek dat kansrijk, omdat bij dit initiatief reeds een bedrijf is betrokken. Het onlangs uitgebroken conflict in Sudan heeft dat echter in een ander daglicht gezet.

Rijst

De risicoanalyse in de rijstketen is door Global March uitgevoerd op productielocaties in Cambodja. Er is samengewerkt met vakbonden in Vietnam en het Sustainable Rice Platform. De studie is begin 2023 afgerond. Knelpunt is dat bij de uitvoering van de analyse geen bedrijf betrokken was, waardoor het onzeker is of iets met de resultaten gedaan zou worden en of er ownership is voor een vervolg (er vinden momenteel wel verkennende gesprekken plaats met Jumbo). Momenteel denkt de SER samen met CBL en FNV na over de mogelijkheid om in het kader van 'Toegang tot Herstel' een pilot voor een klachtenmechanisme op te zetten met betrekking tot rijst uit India. De wens voor een klachtenmechanisme kwam ook naar voren uit de risicoanalyse voor rijst uit Cambodja.

5.2.5 Verduurzaming cashewketens

Reeds in de beginfase van het convenant waren er pogingen om een initiatief met betrekking tot de cashew-keten van de grond te krijgen. Onder andere door personeelwisselingen bij FNLI en andere convenantpartijen kwam dat toen niet van de grond. Later zijn opnieuw pogingen gedaan, waarbij een rapport van BSR uit november 2020 waarin duurzaamheidsimpacts in de cashewketen in kaart zijn gebracht een inspiratiebron was. Het doel was om samen met bedrijven, NGO's en vakbonden te werken aan een gemeenschappelijke visie om vanaf 2030 in de hele keten duurzame cashew te produceren, te sourcen en te verwerken.

Uiteindelijk heeft dit geleid tot een due diligence framework for action voor de cashewketen. Dit (deels) op de OESO-richtlijnen raamwerk biedt handvatten voor een concrete samenwerking tussen Nederlandse importeurs, verwerkers en NGO's om de gevonden risico's te adresseren. Deze samenwerking moest in de eerste helft van 2023 verder vormkrijgen en uiteindelijk resulteren in een ketengerichte aanpak (met focus op West-Afrika en Zuidoost-Azië). Vooral de voorzitter van het convenant heeft zich intensief voor een cashew-initiatief ingezet, maar op het moment van schrijven van dit evaluatierapport is een grootschalig vervolg -initiatief met betrekking tot cashew nog niet van de grond gekomen. Onder andere samenwerking met het *Sustainable Nut Initiative* (SNI) van IDH is een optie, onder andere om aan SNI een nieuwe impuls te geven, maar voor IDH is een internationale insteek dan randvoorwaarde (een initiatief vanuit uitsluitend Nederlandse stakeholders zal volgens IDH te weinig *leverage* hebben). Wel is CNV met een FNLI-lid gestart met een verkennende studie naar de IMVO-risico's voor cashew, maar dat wordt voornamelijk niet als een convenant-project beschouwd (mogelijk in een later stadium wel indien wordt opgeschaald). Ook een cashew-project van CBL-lid Lidl ('Way-to-go cashew') wordt niet als een convenantenproject geframed.

Uit interviews voor deze evaluatie zijn de volgende knelpunten voor een groter cashew-initiatief opgetekend:

- Bedrijven zijn er onvoldoende van overtuigd dat de huidige maatschappelijke organisaties in het convenant het meest geschikt zijn om bij verduurzaming van de cashew-keten betrokken te worden.
- Financiering van een cashew-initiatief met supermarkten is lastig.
- Onduidelijk wat de mogelijkheden zijn om een dergelijk initiatief onder te brengen bij het bestaande Sustainable Nut Initiative van IDH.

Inmiddels heeft een groep supermarkten de SER laten weten geïnteresseerd te zijn om een initiatief voor verduurzaming van de cashewsector te ontwikkelen. Dat zal waarschijnlijk in de komende periode gaan gebeuren.

5.3 Conclusies

- Alhoewel de convenantdoelstelling om een project op het gebied van **transparantie** uit te voeren formeel niet is gerealiseerd, is dit thema wel opgepakt in het kader van due diligence (zie hoofdstuk 4). Het was/is o.a. aandachtspunt in het [IMVO Stappenplan](#), de Due Diligence Self-Assessment, de Due Diligence Roadshow en webinars. Een belangrijk doel van het Local Expert Network initiatief was om lokale deskundigen op te leiden voor de uitvoering van risicoanalyses. Ten aanzien van specifiek rijst en Arabische gom zijn IMVO risico-inventarisaties uitgevoerd.
- De oorspronkelijke convenantdoelstellingen om een *programma* en een bedrijfshandleiding m.b.t. **leefbaar loon** te ontwikkelen en om minimaal vijf leefbaar loon projecten af te ronden waarbij ten minste vijf supermarktorganisaties aan mee zouden doen, zijn niet gerealiseerd.

Deze doelstellingen zijn echter na de tussenevaluatie van het convenant losgelaten. Supermarkten zijn met IDH wel betrokken bij een bananenproject. Dat levert volgens zowel IDH als CBL veel inzichten op en leent zich voor verdere opschaling, maar is nog niet afgerond. Alhoewel dit project in 2019 formeel als een convenanten-initiatief is geadopteerd is bij diverse partijen bovendien (nog steeds) scepsis of dit wel had moeten gebeuren. Andere partijen dan CBL en IDH zijn niet direct betrokken bij de uitvoering en tussenresultaten worden volgens diverse convenantpartijen in slechts beperkte mate binnen het convenant gedeeld. Positief is dat diverse individuele supermarkten voor specifieke grondstoffen wel met leefbaar loon initiatieven gestart, maar deze kunnen niet formeel als convenantprojecten worden geframed. Bij deze projecten zijn geen convenantpartijen betrokken en zij zijn ook niet door convenantpartijen gevalideerd. Ze zijn ook nog niet afgerond en tussentijdse leerpunten zijn niet naar het convenant teruggekoppeld, bijvoorbeeld voor de ontwikkeling van de handreiking leefbaar loon.

- Op het gebied van leefbaar loon is in 2023 ook een project ten aanzien van **kurkuma** uit India gestart. Hierbij zijn echter geen supermarkten betrokken en het is ook nog niet afgerond.
- De oorspronkelijke convenantdoelstelling om tenminste twee projecten op het gebied van **mitigatie van en/of adaptatie aan klimaatverandering** waarbij een of meerdere grondstofketen(s) centraal staan en waarin in ieder geval leden van KNSV, en/of FNLI en/of leden van bij FNLI aangesloten brancheverenigingen participeren, is niet gerealiseerd. Er zijn geen klimaatprojecten tot stand gekomen. Er is wel een werkgroep van start gegaan, maar deze is uiteindelijk opgeheven omdat het lastig bleek om het eens te worden over de specifieke focus. Ook speelde een rol dat dit thema niet de primaire interesse had/ expertise is van bij het convenant aangesloten maatschappelijke organisaties. Voorts speelde een rol dat het voor de nieuwe FNLI-vertegenwoordigers niet helder was waarom voorgangers zich vooral op dit thema wilden concentreren. Uiteindelijk wilde FNLI eerst prioriteit geven aan het stimuleren van due diligence in de achterban en minder aan de ontwikkeling van klimaatprojecten.

Al met al is de aandacht voor 'klimaat' en andere milieu/biodiversiteitthema's in de loop der tijd naar de achtergrond verdwenen. De oorspronkelijke doelstellingen zijn ook formeel losgelaten na de tussenevaluatie. Expertise over klimaat, milieu en biodiversiteit is aanwezig bij het Ministerie LNV, maar dit ministerie heeft dit niet actief in het convenant gebracht. Andere partijen hebben daar ook niet om gevraagd.

- Ook een project ten aanzien van illegale arbeid in **Italiaanse tomatenteelt** ziet een aantal partijen als controversieel, met name vanwege de vraag of het convenant zich eigenlijk wel moest richten op met name een handhavingsprobleem binnen de Europese Unie en of de keuze voor een dergelijk project niet te veel een adhoc beslissing is geweest (onder politieke/publicitaire druk tot stand gekomen). Dit initiatief heeft volgens diverse partijen lange tijd ook geen goed gedaan aan het onderlinge vertrouwen en de reputatie van het convenant. Aan de andere kant benadrukken sommige convenantpartijen dat dit tomateninitiatief er mede voor heeft gezorgd dat het convenant meer in een actie-modus kwam. Met name FNV is kritisch over het feit dat CBL stelt dat het aan individuele supermarkten is om ten aanzien van dit probleem al dan niet maatregelen te nemen. Bovendien zegt CBL dat supermarkten wel degelijk actieplannen hebben ontwikkeld, inmiddels ook al acties implementeren en daarover communiceren op hun websites. In het algemeen vinden diverse partijen dat binnen het convenant weinig informatie over het tomatenproject is gedeeld. Een positief resultaat is dat het project heeft geleid tot aanscherping van de Global GAP-criteria met betrekking tot dit onderwerp. De SER stelt dat het convenant een moeilijke rol kon/kan spelen in vervolgtrajecten, omdat het probleem niet

speelt in een DAC-land. Derhalve zet de SER zich momenteel in om dergelijke randvoorwaarden te verbeteren, zodat dergelijke problematiek beter kan worden benaderd. Het is de ambitie om samen met supermarkten met betrekking tot illegale arbeid een vervolginiciatief op te zetten voor de groenten- en fruitsector in het hele Middellandse Zeegebied.

- Er was financiering voor de uitvoering van vier risicoanalyses voor specifieke grondstoffenketens, maar deze analyses zijn alleen voor **Arabische gom (Sudan) en rijst (Cambodja)** uitgevoerd. Volgens een aantal maatschappelijke organisaties kwamen de brancheorganisaties niet met aanvullende suggesties hetgeen met het oog op ownership wenselijk was geweest. Aan de andere kant is er ook kritiek dat de maatschappelijke organisaties zelf in onvoldoende mate met goed-onderbouwde suggesties zijn gekomen. Het is daarbij opvallend dat geen gebruik lijkt te zijn gemaakt van de prioritair grondstoffen en oorspronglanden die op basis van de self-assessment scan zijn geïdentificeerd. Het is onduidelijk wat met de resultaten van deze analyses gedaan zal worden. Hoopgevend wat betreft Arabische gom is dat daar een bedrijf bij betrokken is, maar de gespannen politieke situatie in Sudan zullen vervolgininterventies niet makkelijk maken. De risicoanalyse voor rijst uit Cambodja was vanuit de maatschappelijke organisaties 'aanbod gestuurd'. Er is/was geen bedrijf bij betrokken en een vervolg daarop is derhalve onzeker. Uit deze studie kwam wel de wens van een klachtenmechanisme naar voren. Mogelijk zal iets dergelijks door de SER, CBL en FNV worden opgepakt in een vervolgtraject, maar dan met betrekking tot een pilot voor rijst uit India.
- Reeds vanaf het begin van het convenant is gewerkt aan de totstandkoming van een ketenproject met betrekking tot **cashew**. Dat is tot op heden niet gelukt, maar discussies daarover zijn nog gaande en diverse supermarkten hebben SER gevraagd om daarvoor een initiatief te ontwikkelen.
- Uitgaande van de bovenstaande initiatieven die formeel als convenantenprojecten zijn geframed is de conclusie dat deze projecten nog niet of nauwelijks tot **verbeteringen 'on-the-ground'** voor mens of milieu hebben geleid. Mogelijk hebben één of meer individuele supermarkten wel concrete verbetermaatregelen genomen naar aanleiding van de resultaten van het bananen- en/of tomatenproject, maar dat is onbekend.
- De risicoanalyses voor Arabische gom en rijst en met name het leefbaar loon initiatief voor kurkuma-India ziet een aantal convenantpartijen als voorbeelden van projecten die dankzij het convenant tot stand zijn gekomen. Door het convenant hebben partijen elkaar ontmoet en is financiering beschikbaar gekomen. Het is echter de vraag of het convenant in het algemeen veel **toegevoegde waarde** heeft gehad bij de totstandkoming van dergelijke specifieke ketenprojecten. Volgens RVO zijn in de afgelopen periode via FVO en FBK in totaal 46 andere projecten met betrekking tot voedingsmiddelenketens gestart waarbij Nederlandse bedrijven zijn betrokken en die niet als een convenantproject worden beschouwd. Soms participeren maatschappelijke organisaties die tevens partij in het convenant zijn in deze projecten participeren, maar zij hebben ze ook niet in het convenant gebracht. Voor bedrijven zullen over het algemeen bedrijf strategische (o.a. anticiperen op IMVO-gerelateerde wetgeving), commerciële en intrinsieke redenen een rol hebben gespeeld om aan dit soort projecten deel te nemen. In hoeverre ook het convenant op de achtergrond een motief is geweest of dat tijdens bijvoorbeeld de Due Diligence Roadshow contacten zijn gelegd voor vervolgprojecten is onbekend.
- Een algemeen knelpunt om tot nieuwe projecten te komen bleek dat het **tijd en moeite** kostte om een gedeelde ambitie te formuleren, projecten te ontwikkelen, commitment en vertrouwen van partijen te krijgen, de juiste expertise te mobiliseren en financiering te

vinden. Dat bleek in de praktijk niet eenvoudig.

6. Organisatie en proces

6.1 Organisatiestructuur

Bij aanvang van het convenant is voor de governance de volgende structuur bedacht:

- Vergadering van Partijen.
- Stuurgroep waarin alle geledingen vertegenwoordigd zijn.
- Vijf werkgroepen m.b.t. (1) 'Toegang tot Herstel', (2) 'klimaat', (3) 'leefbaar inkomen', (4) 'due diligence support' en (5) 'beoordelingskader en rapportage' ⁽³⁵⁾. Binnen de werkgroep 'due diligence support' werden voor de uitwerking van specifieke activiteiten op adhoc basis sub-groepjes geformeerd waarbij een convenantpartij steeds als 'trekker' fungeert.

Al snel werd besloten dat een aparte Vergadering van Partijen geen meerwaarde had ten opzichte van de Stuurgroep en deze is daarom opgeheven (hierin zaten grotendeels steeds dezelfde personen). Verder was de werkgroep 'Klimaat' niet in staat om nieuwe projecten of initiatieven op andere onderwerpen te ontwikkelen en is als zodanig eveneens opgeheven. Mede naar aanleiding daarvan werd besloten om alleen een werkgroep 'Projecten' te hebben en daarin werden ook projecten op het gebied van leefbaar inkomen behandeld evenals alle andere mogelijke IMVO-risico's (de aparte werkgroep 'leefbaar loon' werd dus eveneens opgeheven). De laatste bijeenkomst van deze werkgroep vond op 26-1-2022 plaats, maar uiteindelijk werden projecten uit efficiëntie-oogpunt besproken in de werkgroep Due Diligence Support, want daarin zaten dezelfde contactpersonen. Ook de werkgroep 'Toegang tot Herstel' is lang niet bij elkaar geweest. De laatste vergadering vond plaats op 9-1-2020. Er waren blijkbaar geen nieuwe ontwikkelingen of andere redenen waarom deze werkgroep bij elkaar geroepen moesten worden. Bijeenkomsten van de werkgroep 'Beoordelingskader en Rapportage' stonden uiteindelijk vooral in het teken van de jaarlijkse voortgangsrapportage. De focus heeft in de laatste paar jaar van het convenant vooral gelegen op vergaderingen van de Stuurgroep en de werkgroep 'Due Diligence Support' en in mindere mate op de werkgroep 'Projecten'.

In het algemeen bleek het wenselijk om de governance structuur voor het convenant in de loop van de tijd te vereenvoudigen, want dezelfde personen zaten in de praktijk vaak zowel in de Stuurgroep als in werkgroepen. Dat bleek niet efficiënt, zeker niet in het licht van de beperkte capaciteit van de partijen, de voorzitter en het SER-secretariaat. Besluiten werden nog wel in de Stuurgroep genomen. Voorbereiding en/of uitwerking van besluiten gebeurde in werkgroepen. Maar beide activiteiten werden in de praktijk door dezelfde personen uitgevoerd.

Los van de reguliere convenantpartijen was tevens ruimte gecreëerd voor 'supporting' partners. Dat was uiteindelijk uitsluitend Solidaridad maar deze organisatie heeft uiteindelijk nooit een rol in het convenant gespeeld en is op eigen verzoek ook als zodanig van de convenanten-website verwijderd.

Het convenant is gefaciliteerd door een SER-secretariaat. Na de tussenevaluatie is daarvoor meer geld vrijgemaakt door andere prioriteiten te stellen. Daardoor kreeg de SER meer slagkracht. Daarnaast is voor met name de Stuurgroepvergaderingen een externe voorzitter aangesteld. Begin 2021 vond een wisseling van het voorzitterschap plaats. De bestaande plannen werden vervolgens voortdurend geactualiseerd. Mede op basis van de resultaten van de tussenevaluatie is besloten om de resterende periode van het convenant meer actiegericht te maken en te focussen op vier actielijnen:

³⁵ De Werkgroep Beoordelingskader en Rapportage is pas in het voorjaar 2019 opgericht en de Werkgroep Due Diligence in het najaar 2019.

1. Due diligence support
2. Projecten
3. Toegang tot Herstel
4. Kennissessies

Zoals hierboven beschreven zijn echter vooral de actielijn 'due diligence support' en in mindere mate de actielijn 'projecten' actief geweest. Activiteiten vanuit de actielijn 'kennissessies' stonden vooral in het teken van due diligence waardoor deze twee actielijnen elkaar aanvulden en versterkten. De actielijn 'Toegang tot Herstel' heeft geleid tot een concreet pilot-projectvoorstel dat helaas niet van de grond is gekomen, alhoewel de SER, CBL en FNV momenteel nog wel werken aan een eventuele pilot voor een klachtenmechanisme met betrekking tot rijst uit India (zie ook paragraaf 4.2.5).

In het convenant was ook een periodiek Bestuurlijk Overleg met alle ondertekenaars afgesproken, maar dit overleg bleek in de praktijk zeer lastig, zo niet onmogelijk om te organiseren.

De drie brancheorganisaties hebben jaarlijks rapportages opgesteld over de voortgang van leden op het gebied van due diligence en een overzicht van projectactiviteiten. Gefaciliteerd door de SER zijn deze voortgangsrapportages vervolgens over dezelfde jaren verwerkt tot publieke verslagen en zijn te vinden op de website van het convenant.

Oordeel convenantpartners over de organisatiestructuur (zie bijlage 2 voor details):

- Een aantal convenantpartijen bestempelt de organisatiestructuur als 'zwaar', 'log', 'bureaucratisch' en onvoldoende efficiënt en effectief. Sommige partijen stellen dat partijen elkaar ook los van de formele organisatiestructuur goed konden vinden. De maatschappelijke organisaties hadden ook regelmatig overleg met elkaar en binnen FNLI, KNSV en CBL was er periodiek overleg met bedrijfsleden.
- Opvallend is dat een aantal partijen aangeeft niet te weten wat met de werkgroep 'Toegang tot Herstel' is gebeurd. Deze werkgroep met de bijbehorende ambities lijkt geleidelijk van de radar verdwenen te zijn. Eén partij merkt op dat "*onder andere deze werkgroep alleen adhoc bij elkaar werd geroepen als er iets te melden viel. Dat is te vrijblijvend en geen stok achter de deur om initiatieven te nemen.*" Volgens het SER-secretariaat heeft deze werkgroep op een gegeven moment een min of meer 'slapende' status gekregen omdat de werkgroep gaandeweg nog slechts uit twee personen bestond die ten aanzien van dit thema bovendien weinig expertise hadden. De matige belangstelling voor dit thema is volgens de SER waarschijnlijk te verklaren uit het feit dat 'Toegang tot Herstel' relatief ingewikkeld is en dat de tijd in de eerste jaren van het convenant er nog niet rijp voor was. Door diverse personeelwisselingen bij convenantpartijen was men niet op de hoogte van de 'slapende' status van deze werkgroep.
- Diverse partijen zijn niet erg tevreden hoe bijeenkomsten verliepen.
- De meeste partijen zijn positief over de rol van de (laatste) voorzitter, alhoewel er ook een aantal kritische opmerkingen zijn.
- De convenantpartijen zijn over het algemeen zeer positief over het functioneren van het SER-secretariaat.

6.2 Samenwerking

Vooraf in de eerste jaren van het convenant is de samenwerking tussen de verschillende convenantpartijen niet altijd soepel verlopen. De vertegenwoordigers van de partijen hadden verschillende achtergronden, persoonlijkheden, expertise, belangen en beslissingsbevoegdheden en het kostte tijd om aan elkaar te wennen en om een sfeer van wederzijds vertrouwen te creëren. De samenwerking is volgens de meeste partijen in de laatste 1-2 jaar wel verbeterd, vooral omdat het convenant meer in een actiemodus kwam en concrete outputs werden gerealiseerd. Vooral de Due Diligence Roadshow en het Local Expert Network hebben daarin een positieve rol gespeeld.

In het algemeen speelden de volgende factoren een rol bij de lastige samenwerking:

- De algemene formulering van convenantdoelstellingen (vooral inspanningstoezeggingen). Dat maakte dat convenantpartijen de nodige tijd nodig hadden om met elkaar randvoorwaarden te bepalen en een route uit te stippelen. Een convenantpartij stelt dat nooit een gemeenschappelijk doel gebaseerd op een heldere visie tot stand is gekomen, waaraan je tezamen kunt werken: *“Iedereen was bezig met z'n eigen belangen en dingetjes”*.
- Verschillende verwachtingen van het convenant. Met name de maatschappelijke organisaties zagen het convenant als kans om betrokken te worden bij de opzet en uitvoering van concrete projecten. Vooral FNLI, KNSV en later ook CBL zagen vooral meerwaarde van het convenant in ondersteuning van due diligence bij hun leden. Projecten werden en worden volgens deze partijen vaak al door individuele bedrijven uitgevoerd en daarvoor weten zijzelf al onder andere maatschappelijke organisaties als partner te vinden. IDH wilde primair strategische sectorgerichte programma's ontwikkelen.
- Het feit dat brancheorganisaties, en niet individuele bedrijven, het convenant hebben ondertekend. Voor diverse maatschappelijke organisaties was dat indertijd ook een belangrijke reden om niet aan het convenant deel te nemen. De meeste convenantpartijen, inclusief een aantal brancheorganisaties zelf, stellen nu dat meer directe betrokkenheid van bedrijven inderdaad wenselijk was geweest. De afstand tussen convenantpartijen en individuele bedrijven was nu vaak relatief te groot om tot zinvolle activiteiten te kunnen komen, zeker bij FNLI. Een aantal convenantpartijen benadrukt ook dat uit de door de brancheorganisaties opgestelde geaggregeerde jaarrapportages onvoldoende duidelijk werd wat voor individuele bedrijven de belangrijkste uitdagingen zijn om adequaat due diligence te implementeren.
- Het programma van de Keuringsdienst van Waarde waarin illegale arbeid in de Italiaanse tomatenteelt als misstand werd gepresenteerd en het feit dat FNV aan dat programma een inhoudelijke bijdrage had geleverd veroorzaakte binnen het convenant flink wat commotie en verdeeldheid. Een aantal partijen stelt echter dat dit incident wel het convenant heeft opgeschud. FNV noemt dat dat ook een van de motieven was.
- Bij een aantal maatschappelijke organisaties onduidelijkheid over de rol van IDH in het convenant. *“Zijn zij ook een maatschappelijke organisatie? Dan zouden ze kritischer naar het bedrijfsleven moeten zijn”*. *“IDH had juist een brug naar het bedrijfsleven kunnen zijn en de link naar hun andere programma's kunnen leggen, maar die rol hebben zij niet gepakt”*. IDH ziet zichzelf als kennispartner in het convenant, maar voor andere partijen wordt dat dus niet altijd (h)erkend.
- Een brancheorganisatie noemt ook onduidelijkheid over de rollen van de maatschappelijke organisaties in het convenant.
- Een passieve/afwachtende houding van sommige convenantpartijen (diverse partijen 'beschuldigen' elkaar daarvan).

- Het feit dat de verschillende maatschappelijke organisaties aanvankelijk een verschillende beloning voor hun inzet ontvingen. Dit hadden ze zelf zo vastgesteld, maar werd door sommigen uiteindelijk als onrechtvaardig ervaren.
- Alle beperkingen als gevolg van Covid-19 waardoor bijvoorbeeld lange tijd alleen online vergaderd kon worden en het bedrijfsleven werd geconfronteerd met allerlei nieuwe uitdagingen en andere prioriteiten.
- De veelvuldige personeelwisselingen bij veel convenantpartijen. Daardoor weinig continuïteit en historisch besef over – en ownership voor- doelstellingen en activiteiten.

Opvallend is dat er niet of nauwelijks inhoudelijke samenwerking is geweest tussen de drie brancheorganisaties in het convenant, terwijl ze vaak wel onderdeel zijn van dezelfde waardeketens en met elkaar in potentie veel impact hadden kunnen genereren. De brancheorganisaties trekken in beslissingsprocessen wel regelmatig gezamenlijk op.

6.3 Bijdrage van de overheid

Formeel nemen de Ministeries van Buitenlandse Zaken en LNV aan het convenant deel. In het convenant is aan de overheid een aantal specifieke rollen en taken toegedacht:

- **Het inbrengen van IMVO-criteria in Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (specifiek voor overheid catering), aanbestedingen, subsidieregelingen en handelsmissies.** Het idee was dat daardoor de *business case* bij bedrijven om adequaat IMVO-beleid te implementeren kon worden versterkt. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken zegt daarover: *“Internationale Sociale Voorwaarden (ISV) zijn integraal onderdeel van het Nationaal Plan Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI) 2021 – 2025, alsmede van het Manifest MVOI (2022-2025). Om de toepassing van deze voorwaarden verder te verbeteren, hebben de Ministeries van Binnenlandse Zaken, Buitenlandse Zaken en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de Uitvoeringsagenda ISV³⁶ opgesteld en naar de Tweede Kamer gestuurd. In deze Uitvoeringsagenda zijn negentien acties beschreven die zullen worden uitgevoerd om de toepassing van de ISV in de Rijksinkoop te verbeteren. Het toepassen van ISV, ofwel gepaste zorgvuldigheid, in de overheidsinkoop maakt daarom onderdeel uit van het bredere kabinetsbeleid op het gebied van Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO). Consumptieve dienstverlening (catering) is onderdeel van de acht risicocategorieën van Rijksinkoop waarbij ISV toegepast moet worden.”* Opvallend is dat geen enkele andere convenantpartij op de hoogte lijkt te zijn van de overheidsinspanningen en de bereikte resultaten op dit gebied. Desgevraagd geven alle partijen aan dat in het convenant op het punt van MVI en IMVO geen voortgang is geboekt. Dit lijkt een gemiste kans omdat met name een aantal brancheorganisaties bij hun leden zouden kunnen benadrukken dat dit een extra business case voor IMVO/ due diligence is.

Algemene IMVO-criteria zijn al lang onderdeel van het BHOS-instrumentarium, het handelsmissiekader en zijn aandachtspunt in aanbestedingen. Dat is niet specifiek voor de voedingsmiddelensector, maar dat was ook niet de intentie van het convenant. Momenteel wordt onderzoek gedaan naar mogelijkheden om in deze kaders ambitieuzere en meetbare doelen te stellen. De resultaten van dat onderzoek zijn eind 2023 beschikbaar ⁽³⁷⁾.

³⁶ [Uitvoeringsagenda Internationale Sociale Voorwaarden | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

³⁷ [Kamervragen \(Aanhangsel\) 2022-2023, nr. 1913 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen \(officiëlebekendmakingen.nl\)](#)

- Het benutten van het Nederlandse postennetwerk (specifiek de landbouwraden) voor het identificeren en verifiëren van misstanden en het faciliteren dat lokale overheden in thematische projecten participeren. In de beginperiode van het convenant is voor de posten onder andere een IMVO webinar georganiseerd en een IMVO-richtlijn gemaakt waarin staat beschreven wat de doelen van de convenanten zijn en hoe de posten eraan kunnen bijdragen. Ook in het kader van de terugkomdagen van Landbouwwattachés is in die beginperiode aandacht aan de convenanten besteed. Het Ministerie LNV gaf bij de tussenevaluatie van het convenant aan dat soms meldingen van posten over misstanden in voedselketens waren doorgegeven aan FNLI (bijvoorbeeld India en Brazilië).

In het algemeen was het de bedoeling dat LNV jaarlijks in het kader van het convenant een overleg zou organiseren met de landbouwraden in landen waar grondstoffen vandaan komen die voor de uitvoering van onderhavig convenant relevant zouden zijn. Deze doelstelling is volgens LNV niet van de grond gekomen, waarschijnlijk omdat er geen duidelijk doel van het convenant in relatie tot het attaché netwerk was: *“waarom en waarover een overleg organiseren?”*

Bij de meeste convenantpartijen is het onbekend wat door de posten is bijgedragen. Zij gaan ervan uit op dat punt niets of nauwelijks iets is gebeurd. Sommige partijen noemen alleen de rol van de ambassade in Italië in het kader van het tomatenproject. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken geeft echter aan dat aan partijen wel een aantal keren het aanbod is gedaan om de posten te gebruiken, maar daarop zou geen reactie zijn gekomen.

Opvallend is dat de posten bijvoorbeeld niet zijn geconsulteerd voor de identificatie van (onafhankelijke) experts in het kader van het Local Expert Network initiatief. Convenantpartijen hebben daar volgens het Ministerie ook niet om gevraagd. Nu zijn deze experts uit de netwerken van de maatschappelijke organisaties gerekruteerd (zie paragraaf 4.2.3 voor een aantal kanttekeningen daarbij). Ook hebben de posten geen rol gespeeld in andere projecten dan het tomatenproject, bijvoorbeeld voor informatie of de mobilisatie van lokale netwerken.

- **Het in internationale bilaterale en multilaterale (EU, OESO, ILO, VN) relaties uitdragen van het convenant en op deze wijze onder andere bijdragen aan internationale navolging van deze vorm van samenwerking en aan een internationaal gelijk speelveld voor IMVO-risicomanagement.** Er hebben diverse activiteiten plaatsgevonden (zie bijlage 1), maar deze zijn bij de meeste convenantpartijen niet bekend.
- **OESO-lidstaten oproepen om conform OESO-richtlijnen en UNGP's te werken en om te komen tot adequate handhaving van de bestaande wetgeving die lokaal op de voor dit convenant relevante thema's de basis dient te zijn.** Op dit punt hebben eveneens diverse activiteiten plaatsgevonden (zie bijlage 1), maar deze zijn bij de convenantpartijen onbekend. Volgens een aantal partijen was er in de afgelopen periode voor de overheid een concrete aanleiding om hier concreet invulling aan te geven, maar dat is (waarschijnlijk) vanwege de politieke gevoeligheid niet gebeurd. Dit betrof de discussie omtrent illegale migrantenarbeiders in de Italiaanse tomatenteelt. Op basis van [Kamervragen](#) en [Antwoorden](#) daarop is bepaald dat het bilateraal aanspreken van andere landen buiten de reikwijdte van de Nederlandse overheid valt.

In het algemeen merken diverse convenantpartijen op dat zij van de overheid een wat actievere opstelling en meer aanwezigheid hadden verwacht. Zie bijlage 2 voor details.

Het ministerie LNV erkent dat het geen actieve inbreng in het convenant heeft gehad. In de beginperiode was de verantwoordelijkheid intern niet goed belegd. Verder geeft het ministerie aan dat de rol in het convenant vooral raadgevend vanuit de beleidsprioriteiten vanuit het ministerie had moeten zijn. Dat zijn onder andere de meer ecologische onderwerpen (zoals klimaat en biodiversiteit), maar deze thema's raakten in de looptijd van het convenant steeds meer uit zicht. Het ministerie heeft deze thema's niet zelf actief in het convenant gebracht en door andere partijen is daar ook niet om gevraagd. Ook de rol van het LNV-attaché netwerk in relatie tot het convenant is niet van de grond gekomen. Het ministerie van Buitenlandse Zaken benadrukt echter dat het Ministerie LNV wel beleidsontwikkelingen heeft gedeeld en dat de twee ministeries samen hebben opgetrokken bij het doorgeleiden van informatie naar convenantpartijen en van convenantpartijen naar LNV. Ook dat verklaart wellicht (deels) de aanwezigheid van LNV bij bijeenkomsten. Overigens heeft LNV wel een inhoudelijke bijdrage geleverd aan het webinar over de ontbossingsregelgeving.

6.4 Overige afspraken

Stakeholderbijeenkomsten

In het convenant is afgesproken dat convenantpartijen tweemaal per jaar een stakeholderdialoog zouden organiseren. Dit zijn leer- en inspiratiesessies met aanbevelingen voor versterking van IMVO-ricicomagement. In 2019 heeft de SER uiteindelijk twee van dergelijke bijeenkomsten georganiseerd, eenmaal over due diligence (bij ICCO, nu Cordaid) en eenmaal over grondstoffen. In 2020 vond een webinar over 'Toegang tot Herstel' plaats. Voor zover partijen zich over deze bijeenkomsten een mening konden vormen (diverse voor de evaluatie geïnterviewde personen zijn relatief nieuw en waren bij deze bijeenkomsten niet aanwezig), meldden zij dat zij inhoudelijk interessant waren, maar dat het jammer was dat relatief weinig bedrijven aanwezig waren. Ook was onbekend in hoeverre die bijeenkomsten tot een concreet vervolg hebben geleid. Eén convenantpartij benadrukte dat deze stakeholderbijeenkomsten juist één van de weinige mogelijkheden waren om direct met bedrijven in contact te treden (deels als compensatie voor het feit dat bedrijven niet zelf het convenant ondertekend hebben).

In de afgelopen twee jaar is aan deze bijeenkomsten door diverse trainingen en met name de Due Diligence Roadshow een belangrijke impuls gegeven (zie hoofdstuk 5). Bij deze activiteiten waren wel veel bedrijven aanwezig. Aan de Roadshow nam ook een aantal andere brancheorganisaties, inclusief bedrijfsleden daarvan, en andere maatschappelijke organisaties deel. Het initiatief om deze activiteiten te organiseren kwam met name van de SER, in samenwerking met de maatschappelijke organisaties. De brancheorganisaties waardeerden dit initiatief en namen deel aan een pilot opdat ze goed zouden weten wat ze richting hun bedrijfsleden zouden aanraden. Na de training was de terugkoppeling van de achterban van de branches dermate positief om volop door te gaan met de promotie van deze training. De activiteiten werden mogelijk door een financiering via het Fonds Verantwoord Ondernemen van RVO.

Opschaling

In het convenant is bepaald dat de verschillende partijen zich zouden inzetten om het convenant uit te dragen, zowel binnen Nederland als internationaal.

Wat betreft het uitdragen in Nederland hadden de brancheorganisaties een dergelijke rol

richting zowel leden als niet-leden. De brancheorganisaties hebben zich door middel van diverse bijeenkomsten en (due diligence) workshops/webinars ingezet om het convenant bij leden onder de aandacht te brengen en om due diligence management te stimuleren. Het IMVO-convenant staat ook structureel op de agenda van leden- en bestuursvergaderingen. Zowel bij FNLI als CBL waren (1)MVO/duurzaamheidswerkgroepen actief waarin onder andere het convenant besproken werd. Wat betreft de KNSV kreeg het convenant voorts aandacht tijdens eigen jaarbijeenkomsten en tijdens bijeenkomsten van het *Sustainable Spices Initiative* (waarvan diverse KNSV-leden lid zijn). FNLI heeft het convenant onder de aandacht gebracht bij de ketenorganisatie voor oliën en vetten (MVO), die op zich geen lid van FNLI is. CNV benoemt dat het convenant ook tijdens Cao-onderhandelingen met bedrijven onder de aandacht heeft gebracht en getracht heeft om bedrijven op deze wijze aan het convenant te linken. Voor de Due Diligence Roadshow waren ook andere brancheorganisaties en maatschappelijke organisaties uitgenodigd.

Wat betreft het internationaal uitdragen van het convenant hebben de NGO's en bonden het in het eigen internationale netwerk via directe contacten, de website en/of sociale media onder de aandacht gebracht. In de meeste gevallen is dat vooral op adhoc basis gebeurd, niet op basis van een planmatige aanpak. Zo heeft FNV zowel de convenantenaanpak als de resultaten van het tomatenproject gepresenteerd in de IUF⁽³⁸⁾ en EFFAT⁽³⁹⁾, maar de tomaten-casus is door deze organisaties niet opgepakt (*“Hoewel Italiaanse en Spaanse vakbonden klaar stonden om gezamenlijk iets te ondernemen, bood alleen de presentatie van het Due Diligence onderzoek in de tomaten aanvoerketen daarvoor te weinig aanknopingspunten”*). CBL heeft het convenant gepresenteerd bij de Europese zusterorganisatie *Euro Commerce* en heeft voor het tomatenproject samenwerking gezocht met het Ethical Trade Initiative. CBL benadrukt bovendien dat bij het bananenproject een groot aantal internationale stakeholders is betrokken. Verder vindt internationalisering plaats via de leden Aldi en Lidl, die het convenant bij het buitenlandse moederbedrijf onder de aandacht hebben gebracht.

De KNSV heeft het convenant bij de *European Spices Association* en het internationaal georiënteerde *Sustainable Spices Initiative* gepresenteerd. Voor zover bekend heeft FNLI geen activiteiten ondernomen om het convenant internationaal uit te dragen.

Verder is het convenant internationaal uitgedragen via het Local Expert Network. Voor de identificatie van experts hebben netwerken van de maatschappelijke organisaties een belangrijke rol gespeeld.

De SER heeft de convenantenaanpak eveneens een aantal malen internationaal onder de aandacht gebracht, onder andere via presentaties.

In het algemeen is de teneur bij convenantpartners echter dat te weinig is gebeurd om het convenant internationaal uit te dragen. Onder andere IDH vindt dat ook een tekortkoming van het convenant. Volgens de SER is een belangrijke reden daarvoor dat het noodzakelijk was om eerst de toegevoegde waarde van de convenantenaanpak helder te krijgen. *“Anders ben je geen aantrekkelijke partner”*.

De drie brancheorganisaties benadrukken overigens het grote belang van internationale opschaling. Vooral voor de grote reeds internationaal opererende bedrijven of voor bedrijven met een buitenlandse moeder was het convenant vooral dan van toegevoegde waarde geweest. Internationale samenwerking, bij voorkeur op Europees niveau, is ook van belang om

³⁸ International Union of Food, Agriculture, Hotel, Restaurant, Catering, Tobacco, and Allied Workers' Associations.

³⁹ European Federation of Food, Agriculture and Tourism Trade Unions.

keteninvloed te vergroten en om praktische sectorspecifieke richtlijnen en tools internationaal zoveel mogelijk te harmoniseren.

Zie paragraaf 6.3 voor de bijdrage van de overheid aan de internationalisering van het convenant.

6.5 Conclusies

- In het algemeen was het lerend vermogen in het convenant groot. In de eerste jaren was samenwerking uitdagend en werd relatief weinig voortgang geboekt. Mede naar aanleiding van de tussenevaluatie zijn nieuwe prioriteiten gesteld en werd het convenant meer actiegericht. Dit heeft vooral in de laatste jaren tot een aantal belangrijke resultaten geleid, met name op het gebied van due diligence.
- De governance structuur is steeds aangepast aan nieuwe ontwikkelingen en inzichten. In het algemeen werd de structuur versimpeld en daardoor ook beter. Diverse convenantpartijen bestempelen de organisatiestructuur echter nog als 'zwaar', 'log', 'bureaucratisch' en onvoldoende efficiënt en effectief. Opvallend is dat een aantal partijen aangeeft niet te weten wat met de werkgroep 'Toegang tot Herstel' is gebeurd. Deze werkgroep met de bijbehorende ambities lijkt geleidelijk van de radar verdwenen te zijn.
- Een aantal partijen zegt dat bijeenkomsten niet altijd inspirerend waren.
- Partijen zijn veelal positief over de laatste voorzitter. Er zijn ook kritische opmerkingen.
- Partijen zijn meestal zeer positief over het functioneren van het SER-secretariaat.
- Genoemde redenen voor de uitdagende samenwerking tussen de convenantpartijen in vooral de beginperiode: verschillende verwachtingen van het convenant, de te algemene formulering van convenantdoelstellingen (vooral inspanningstoezeggingen en uiteindelijk geen gemeenschappelijk doel gebaseerd op een heldere visie), het feit dat niet individuele bedrijven het convenant hebben ondertekend, een uitzending van de Keuringsdienst van Waarde en de rol van FNV daarbij, de volgens sommige maatschappelijke organisaties onduidelijke rol van IDH, de volgens een brancheorganisatie onduidelijke rollen van de maatschappelijke organisaties, een passieve / afwachtende houding van sommige convenantpartijen, verschillende beloningen voor de inzet van de maatschappelijke organisaties, de Covid-19 pandemie en de vele personeelwisselingen. De samenwerking is volgens de meeste partijen in de laatste 1-2 jaar verbeterd, vooral omdat het convenant meer in een actiemodus kwam en concrete outputs werden gerealiseerd. Vooral de Due Diligence Roadshow en het Local Expert Network hebben een positieve rol gespeeld.
- Opvallend is dat er niet of nauwelijks inhoudelijke samenwerking is geweest tussen de drie brancheorganisaties in het convenant, terwijl ze vaak wel onderdeel zijn van dezelfde waardeketens en met elkaar in potentie veel impact hadden kunnen genereren.
- Formeel nemen de Ministeries van Buitenlandse Zaken en LNV aan het convenant deel. In het convenant is aan de overheid een aantal specifieke rollen en taken toegedacht, die in meer- of mindere mate zijn gerealiseerd. De meeste andere convenantpartijen zijn echter niet of nauwelijks op de hoogte van de inspanningen en behaalde resultaten. Veel partijen hadden van de overheid een wat actievere opstelling en meer aanwezigheid verwacht (met name wat betreft het Ministerie LNV).

- Vooral in de laatste convenantperiode zijn er leer- en inspiratiesessies met aanbevelingen voor versterking van IMVO-ricicomagement geweest (stakeholderbijeenkomsten). Het gaat om diverse trainingen, met name de Due Diligence Roadshow.
- Binnen Nederland zijn er veel inspanningen geweest om het convenant uit te dragen. Er zijn ook diverse adhoc-activiteiten geweest om het convenant internationaal onder de aandacht te brengen, maar over het algemeen is de teneur bij convenantpartners dat dat te weinig is gebeurd. Volgens de SER is een belangrijke reden daarvoor dat het noodzakelijk was om eerst de toegevoegde waarde van de convenantenaanpak helder te krijgen.

7. Algemene conclusies en aanbevelingen

7.1 Algemene conclusies

In deze paragraaf worden uitsluitend algemene conclusies getrokken over het IMVO-convenant voor de voedingsmiddelensector. Zie voor een overzicht van specifieke conclusies omtrent verwachtingen en ervaringen (hoofdstuk 3), due diligence management (hoofdstuk 4), projecten (hoofdstuk 5) en organisatie en proces (hoofdstuk 6) de slotparagrafen in de desbetreffende hoofdstukken.

Resultaten due diligence

Het belangrijkste door het convenant gerealiseerde succes is dat het substantieel heeft bijgedragen aan meer kennis en bewustzijn over IMVO en due diligence bij bedrijven in de achterbannen van FNLI, KNSV en CBL. Het onderwerp heeft inmiddels de directiekamers van veel bedrijven bereikt. De due diligence self assessment scan heeft daarin een prominente rol gespeeld. Circa 42% van de bedrijven die direct of indirect bij deze brancheorganisaties zijn aangesloten heeft de scan minimaal éénmaal ingevuld en kan dus als 'bewust' worden verondersteld. Het werkelijk aantal bewuste bedrijven zal waarschijnlijk echter hoger liggen, want bedrijven die de scan niet hebben ingevuld, kunnen evengoed al wel met IMVO en due diligence aan de slag zijn (deze aanname is echter niet in het kader van deze eindevaluatie geverifieerd). Bovendien hebben met name grote bedrijven uit de voedingsmiddelensector de scan ingevuld. Deze grote bedrijven kopen over het algemeen grotere volumes grondstoffen in en hun leverage in ketens is relatief groot. Daardoor is de potentiële impact van due diligence bewuste bedrijven waarschijnlijk groter dan wat de bovengenoemde 42% suggereert. Naast de due diligence self assessment scan hebben ook andere activiteiten uit het convenant bijgedragen aan meer kennis en bewustzijn over IMVO en due diligence. Van deze andere inspanningen is vooral de bijdrage van de Due Diligence Roadshow groot geweest. Hieraan heeft een koplopergroep van zo'n 9% van de bedrijven uit de achterbannen van de drie brancheorganisaties meegedaan en over het algemeen is de opzet en inhoud van deze training door zowel convenantpartijen als deelnemers als heel positief beoordeeld.

De toegevoegde waarde van het convenant om due diligence systematisch en branche-breed binnen de voedingsmiddelensector te bevorderen is evident, want, voor zover bekend, zijn er in Nederland geen andere initiatieven geweest om dat te bewerkstelligen. Naast het convenant hebben echter ook algemene maatschappelijke discussies en vooral de aankomende wetgeving op het gebied van IMVO bijgedragen aan meer bewustzijn van bedrijven. Bovendien waren vooral grotere bedrijven reeds vóór het convenant actief met IMVO bezig. Hoe groot precies het aandeel van het convenant in het toegenomen bewustzijn is geweest, is onbekend en kon in het kader van deze eindevaluatie niet worden gemeten.

Het is echter onduidelijk in hoeverre de 'bewuste' bedrijven in staat zijn om de essentiële vragen met betrekking tot IMVO-risicomanagement te beantwoorden, zoals verwoord in bijlage 1 van het convenant. Deze bijlage 1 was bedoeld als graadmeter om te bepalen in hoeverre bedrijven op adequate wijze invulling geven aan due diligence. De uit de due diligence self assessment scans berekende prestatiepercentages zijn bedoeld als indicatie voor het bedrijf zelf en geven voor derden ook een voorzichtig beeld of in de loop der tijd binnen een branche progressie wordt geboekt. Op basis van de scans is echter niet af te leiden of bedrijven op adequate wijze met due diligence bezig zijn, onder andere omdat de bedrijven zelf de informatie hebben aangedragen en er geen externe verificatie heeft plaatsgevonden. Door de achtergronden van de maatschappelijke organisaties in het convenant heeft het accent op het

gebied van due diligence voor een groot deel gelegen op mensen- en arbeidsrechten, terwijl volgens bijlage 1 óók aandacht besteed zou moeten worden aan onder andere milieu, voedselkwaliteit, dierwelzijn en andere sociale issues. Het is niet bekend of deze focus nu ook door bedrijven wordt overgenomen bij de vormgeving van hun due diligence. Uit de scans is wel af te leiden dat bedrijven die al met due diligence management aan de slag zijn gegaan logischerwijs in eerste instantie vooral werk maken van de ontwikkeling en implementatie van een *structuur en randvoorwaarden* daarvoor. Vooral op onderdelen van due diligence die relatief meer ingrijpend zijn en die meer substantiële inspanningen en interactie met bijvoorbeeld ketenpartijen en andere externe stakeholders vragen, is er ruimte voor verdere verbetering. Het gaat om zaken als onderzoek naar risico's in ketens, een klachtenmechanisme en de ontwikkeling en uitvoering van plannen van aanpak met betrekking tot risico's en impacts. Uit het bovenstaande vloeit de conclusie dat de voor het convenant oorspronkelijk geformuleerde doelstelling (outcome) *“aan het einde van het convenant voeren alle direct of indirect bij de brancheorganisaties aangesloten bedrijven op een adequate wijze IMVO-risicomanagement uit”* formeel niet is gerealiseerd. Het gaat noch om alle bedrijven, noch om een adequate wijze van IMVO-risicomanagement conform de aandachtspunten in bijlage 1 van het convenant. Reeds bij de tussenevaluatie was duidelijk dat deze doelstelling niet gehaald zou worden, maar inspanningen werden vanaf toen wel grotendeels op deze due diligence actielijn gericht (o.a. de Due Diligence Roadshow, het Local Expert Network en de communicatie daarover richting bedrijven). Achteraf was deze oorspronkelijke doelstelling echter veel te ambitieus of, anders gezegd, 'niet erg realistisch'. Sowieso is IMVO niet relevant voor een deel van de KNSV-leden en waarschijnlijk ook voor een deel van de FNLI-achterban, onder andere omdat zij niet of nauwelijks met risicovolle internationale ketens te maken hebben, bijvoorbeeld omdat zij uitsluitend in Nederland geproduceerde ingrediënten gebruiken. Daarnaast was het niet realistisch om te verwachten dat bedrijven binnen vijf jaar *alle* door de OESO geformuleerde stappen voor due diligence op adequate wijze zouden kunnen doorlopen. Zelfs bedrijven die de scan hebben ingevuld bevinden zich vaak nog maar aan het begin van due diligence management. Vooral de meer materiële stappen (risicoanalyses, ontwikkeling en implementatie verbeterplannen, klachtenmechanisme) vergen relatief veel inzet van tijd, (financiële) middelen en expertise. Ook de impact van met name de Covid-19 pandemie en de oorlog in Oekraïne maakten dat bedrijven vaak andere prioriteiten moesten stellen dan IMVO. Vooral in de laatste 1-2 jaar van het convenant is door partijen volop ingezet op vooral het zoveel mogelijk behalen van de due diligence ambities. Door deze inspanningen is nu een omvangrijke groep bedrijven bereikt. Voorlopers zijn op weg geholpen met de implementatie van due diligence en een middengroep is bewust geworden van IMVO en due diligence en heeft daarover kennis verkregen.

Resultaten gemeenschappelijke initiatieven en projecten

De oorspronkelijke convenantdoelstelling met betrekking tot *“gemeenschappelijke initiatieven en projecten om problemen aan te pakken die individuele bedrijven niet (volledig) zelfstandig kunnen oplossen”* is slechts in beperkte mate gerealiseerd, vooral als het gaat om projecten. Reeds bij de tussenevaluatie was duidelijk dat de oorspronkelijke ambities niet realistisch of wenselijk waren, zoals wat betreft voorgenomen projecten op het gebied van klimaat. Vanaf dat moment werd met name ingezet op due diligence (zie boven). De ontwikkeling van projecten werd voor een deel aan partijen zelf overgelaten. Zij konden zelf beslissen om projecten al dan niet als convenantproject te framen. Het oorspronkelijke doel was om op het gebied van leefbaar loon een programma, een handleiding en minimaal vijf afgeronde projecten, waaraan ten minste vijf supermarktorganisaties zouden meedoen, te realiseren. Er is uiteindelijk met supermarkten één project op het gebied van 'leefbaar loon' als convenantproject geframed en dat is momenteel nog niet afgerond. Volgens CBL zijn diverse supermarkten inmiddels wel met eigen leefbaar loon initiatieven gestart, maar deze zijn niet aan het convenant gerelateerd.

Andere convenantprojecten, zoals een leefbaar loon project voor kurkuma (daarbij zijn geen supermarkten aangesloten) en risicoanalyses voor Arabische gom en rijst zijn nog in een beginstadium en/of daarvoor is het onduidelijk hoe deze een vervolg zullen krijgen. Een project ten aanzien van Italiaanse tomatenteelt stond in het convenant om een aantal redenen ter discussie. Als toegevoegde waarde van het convenant noemen sommige partijen dat daardoor partijen elkaar hebben leren kennen en dat dat een voedingsbodem was voor projecten. Deze toegevoegde waarde moet echter genuanceerd worden. In de afgelopen jaren zijn bijvoorbeeld buiten het convenant om alleen al via de FBK- en FVO-subsidieregelingen in totaal 46 projecten op het gebied van landbouw/voedselgrondstoffen tot stand gekomen met bedrijven en maatschappelijke organisaties. Het is onbekend in hoeverre het convenant daarbij op de achtergrond een stimulerende rol heeft gespeeld. Ook zijn tussenresultaten van convenantprojecten door betrokken partijen niet of beperkt met andere convenantpartijen gedeeld waardoor er bij die andere partijen weinig ownership was en weinig is geleerd.

Naast de projecten en de bovengenoemde Due Diligence Roadshow zijn diverse andere gemeenschappelijke initiatieven uitgevoerd, zoals het Local Expert Network dat tot innovatief doel heeft om stakeholders in het Zuiden meer te betrekken, de ontwikkeling van diverse tools en bijeenkomsten en webinars (al dan niet sectorspecifiek). De impact hiervan is wisselend, onbekend en/of voor een groot deel nog niet te voorspellen. Het Local Expert Network was tot op heden 'aanbod gestuurd' vanuit de maatschappelijke organisaties, maar ook daarvoor is het nog te vroeg om te kunnen vaststellen of de experts daadwerkelijk door bedrijven ingezet zullen worden.

Overige ambities

Veel andere ambities uit het convenant zijn niet of slechts beperkt van de grond te komen. Het gaat bijvoorbeeld om activiteiten op het gebied van 'Toegang tot Herstel', verbetering van de inhoud of toepassing van veel gebruikte keurmerken, standaarden en certificaten, een betekenisvolle dialoog met grondstoffenhandelaren, een focus op óók '*doing-good*' inspanningen (naast '*do-no-harm*'), de inzet van Nederlandse posten en internationale opschaling van het convenant. Wat betreft activiteiten waarbij de overheid een leidende rol had, zoals bijvoorbeeld de integratie van IMVO in MVI-criteria voor catering, is vaak wel voortgang geboekt, maar noch de verrichte inspanningen, noch de resultaten zijn bij de andere convenantpartijen over het algemeen bekend.

Realisatie beoogde impact *on-the-ground*

De uiteindelijk beoogde impact van het convenant was dat partijen ernaar zouden streven "*om in de voedingsmiddelenketens binnen een ambitieuze en realistische termijn van drie tot vijf jaar substantiële stappen van verbetering te bereiken voor groepen die negatieve effecten ervaren*". Het gaat hier dus om daadwerkelijke verbeteringen '*on-the-ground*' voor 'slachtoffers' van misstanden in voedselketens (mens, dier en milieu). Een dergelijke impact is echter niet of nauwelijks meetbaar en niet direct aan het convenant te linken. Gemeenschappelijke projecten zijn nog niet afgerond en/of zijn ook (nog) niet gericht op daadwerkelijke implementatie van verbetermaatregelen. Het due diligence management van bedrijven is vaak nog beperkt tot uitsluitend de formulering van beleid, de integratie in managementsystemen en de uitvoering van ketenanalyses, in de meeste gevallen nog niet op het nemen van daadwerkelijke verbetermaatregelen. Het is onbekend in hoeverre bijvoorbeeld individuele supermarkten naar aanleiding van het bananen- en/of tomatenproject zelf al verbetermaatregelen hebben genomen en/of bijvoorbeeld een ander meer IMVO-gericht inkoopbeleid van bedrijven al wel tot daadwerkelijke impacts *on-the-ground* hebben geleid. Dergelijke potentiële impacts zijn in het convenant niet gemonitord.

Ondanks het feit dat het convenant waarschijnlijk nog maar beperkte impact *on-the-ground* heeft gehad heeft het door de resultaten op het gebied van due diligence wel substantieel bijgedragen aan de randvoorwaarden daarvoor. Na de tussenevaluatie is ook met name ingezet om een dergelijke *enabling environment* te versterken. Veel bedrijven zijn aangezet tot de ontwikkeling van IMVO-beleid, de integratie daarvan in managementsystemen en de uitvoering van risicoanalyses. Als het goed is moet dat uiteindelijk uitmonden in daadwerkelijke verbetermaatregelen. Het convenant was met andere woorden een cruciale voedingsbodem voor een veranderingsproces op het gebied van IMVO-risicomanagement.

Achteraf is het de vraag of het gezien de kennis van bedrijven over IMVO en due diligence wel realistisch was om te verwachten dat het convenant binnen de relatief korte looptijd van vijf jaar tot de bovengenoemde verbeteringen voor mens, dier en/of milieu zou leiden. Reeds bij de tussenevaluatie werd dit geconstateerd en zijn de oorspronkelijke bakens verzet.

Faalfactoren

De stand van zaken aan het eind van het convenant vindt een aantal partijen te vergelijken met een halfgevuuld glas. Het glas is halfleeg als je de nadruk legt op alles wat (nog) niet is bereikt, projecten en activiteiten die nog niet van de grond zijn gekomen, afspraken die niet zijn nagekomen, de soms moeizame samenwerking tussen convenantpartijen en het feit dat veel tijd en energie is besteed aan gesprekken over het proces. Het glas is echter halfvol als je je concentreert op een substantieel deel van de voedingsmiddelensector dat zich inmiddels bewust is van due diligence en IMVO. Daarmee zijn zaadjes gepland voor een mentaliteitsverandering en impactvolle veranderingsprocessen.

Al met al moet echter worden geconcludeerd dat de in het convenant geformuleerde doelstellingen en beoogde activiteiten achteraf te breed, te ambitieus en niet realistisch waren (zeker wat betreft de doelstelling voor IMVO-risicomanagement, zie boven). Bovendien ging het vooral om inspannings- in plaats van resultaatverplichtingen. Een teleurstelling over de te behalen resultaten was eigenlijk reeds ingebakken in de convenanttekst. Een en ander was ook al geconstateerd bij de tussenevaluatie en toen is de beslissing genomen om ambities en activiteiten meer te focussen, met name door meer inzet op het stimuleren van due diligence management. Een belangrijke reden voor het feit dat de resultaten van het convenant, met uitzondering van vooral de prestaties op het gebied van due diligence, tegenvallen, is dat in het oorspronkelijke convenant weliswaar veel doelstellingen en activiteiten gekwantificeerd waren, maar dat deze uiteindelijk maar beperkt SMART waren gemaakt. Het is maar beperkt expliciet gemaakt wie, wat, hoe en wanneer zou moeten doen om de doelstellingen te realiseren. Dit leidde ten eerste tot een weeffout wat betreft de samenstelling van de bij de aangesloten partijen. De partijen bleken achteraf met elkaar onvoldoende capaciteit, middelen, expertise, invloed en/of soms ook commitment te hebben om alle ambities van het convenant waar te maken. Sommige partijen hebben mogelijk ook overschat wat zijzelf zouden kunnen bijdragen en wat zij uit het convenant zouden kunnen halen. Er was met andere woorden geen optimale match tussen deze partijen en de te realiseren doelstellingen. Vooral het ontbreken van directe betrokkenheid van bedrijven en deelname van maatschappelijke organisaties met uitsluitend specifieke expertise, interesse en/of capaciteit speelden een rol. Ten tweede leidde het feit dat het convenant onvoldoende SMART geformuleerde ambities had vooral in de beginperiode tot veel discussies, een weinig enthousiasmerende zoektocht naar wat de convenantpartijen dan wel met elkaar zouden kunnen uitvoeren en bereiken. Voor een deel moesten in dat proces oorspronkelijke doelstellingen worden losgelaten.

Andere factoren die (mogelijk) in min of meerdere mate van invloed zijn geweest op het realiseren van de doelstellingen:

- Het feit dat het convenant onder aanzienlijke druk tot stand is gekomen. Een groot aantal maatschappelijke organisaties wilde niet aan het convenant deelnemen. Maatschappelijke organisaties die dat uiteindelijk wel deden hadden evengoed vaak voorbehouden, waardoor de sfeer tussen partijen vooral aanvankelijk nogal wantrouwend was. Door deze druk lijkt ook minder goed nagedacht over een goede synergie van convenantpartijen die met elkaar meerwaarde zouden hebben om de doelstellingen te kunnen realiseren.
- De verschillende verwachtingen bij convenantpartijen. FNLI en KNSV en later ook CBL wilden vooral inzetten op het stimuleren van due diligence bij bedrijven, niet primair op de realisatie van projecten (dat vonden zij meer iets van individuele bedrijven, die vaak ook al bij allerlei projecten betrokken waren). De meeste maatschappelijke organisaties wilden juist wel vooral projecten opzetten en betrokken worden bij de uitvoering daarvan. Daarbij speelt een rol dat financiering van projecten niet vooraf was geregeld. Vergeleken met organisaties die niet bij het convenant waren aangesloten kostte het daardoor uiteindelijk voor de wel aangesloten organisaties net zoveel tijd, daadkracht en moeite om projecten te ontwikkelen en financiering te regelen. Deelname aan het convenant bood voor partijen derhalve maar beperkte voordelen om projecten te initiëren, hetgeen tot teleurstelling en in sommige gevallen tot passiviteit kan hebben geleid. IDH had de verwachting dat het via het convenant vooral kon bijdragen aan de totstandkoming van sectorgerichte programma's (géén losse projecten).
- De vele personeelsswisselingen bij partijen in het convenant, in sommige gevallen al direct na het afsluiten van het convenant. Dit gaf druk op de continuïteit van activiteiten, het historisch besef en ownership voor de oorspronkelijke doelstellingen en eerdere afspraken.
- Vooral in de beginperiode onvoldoende capaciteit bij het SER-secretariaat om processen aan te sturen en nieuwe initiatieven te stimuleren/faciliteren. Na de tussenevaluatie is de capaciteit budgetneutraal vergroot en daardoor ontstond voor deze zaken meer ruimte.
- De ontwikkeling van IMVO-gerelateerde wetgeving. Hierdoor werd vooral voor de overheid de relevantie van het op vrijwilligheid gebaseerde convenant mogelijk minder urgent. Aan de andere kant was deze aankomende wetgeving juist wel een impuls voor de leden van de brancheorganisaties om aandacht te besteden aan due diligence.
- De Covid-19 pandemie en de oorlog in Oekraïne waardoor bedrijven prioriteit moesten geven aan andere zaken dan IMVO. Door Covid moesten bijeenkomsten online. Dat was onder andere niet bevorderlijk voor een slagkrachtige op vertrouwen gebaseerde samenwerking. Uiteindelijk is een dergelijk samenwerkingsverband mensenwerk en is het succes sterk afhankelijk van de inzet van personen en persoonlijke relaties. Daarvoor zijn fysieke bijeenkomsten van belang.
- De betrokkenheid van FNV bij de uitzending van de Keuringsdienst van Waarde over misstanden in de Italiaanse tomatenteelt, waardoor het wederzijds vertrouwen tussen partijen enige tijd laag was en bijeenkomsten van het convenant vaak hierover gingen (aan de andere kant was de discussie over dit onderwerp ook een impuls om meer in actie te komen).
- Het is niet uitgesloten dat door de soms moeizame vertrouwensrelatie tussen sommige partijen de bereidheid van bedrijven om individuele projecten bij het convenant onder te brengen niet groot is geweest. Ook concurrentieoverwegingen en de angst voor mededingingsregelgeving hebben voor individuele bedrijven waarschijnlijk een rol gespeeld dat zij soms liever hun eigen projecten oppakken, in plaats van betrokken te worden bij een sectorinitiatief.

Efficiëntie

Afgezet tegen de hoeveelheid geïnvesteerde tijd en middelen en de in de afgelopen vijf jaar bereikte resultaten is het de vraag of het convenant een efficiënt instrument was om de beoogde oorspronkelijke doelstellingen te realiseren. Zoals boven vermeld is vooral in de eerste jaren van het convenant veel tijd besteed aan randvoorwaarden, procesafspraken, elkaar leren kennen en discussies om tot gemeenschappelijke activiteiten en specifieke doelen te komen. In die beginperiode zijn door partijen veel ideeën en opties voor mogelijke acties aangedragen en besproken, maar zij werden vaak niet concreet en werden door partijen niet opgevolgd met concrete acties. Daardoor bleven ze vaak in de lucht hangen of verdwenen van de radar. Bovendien stonden discussies en ideeën in deze eerste periode van het convenant vaak ver van de dagelijkse praktijk van met name MKB-bedrijven. De groeiende discussie omtrent IMVO heeft zeker bijgedragen dat de toegevoegde waarde van het convenant steeds zichtbaarder werd, juist ook bij het MKB. Doordat geen individuele bedrijven bij bijeenkomsten aanwezig waren was een *reality check* ook lastig. De meeste maatschappelijke organisaties ervoeren dat met name FNLI en CBL als een soort poortwachter richting individuele bedrijven fungeerden, waardoor geen initiatieven met bedrijven tot stand konden komen. In die eerste jaren waren de resultaten al met al zeer beperkt. Bovendien werd de organisatiestructuur die bestond uit een Stuurgroep en diverse werkgroepen vaak als bureaucratisch, omslachtig en weinig enthousiasmerend ervaren. Dezelfde personen participeerden in dezelfde overleggen en discussies werden daardoor vaak steeds opnieuw gevoerd en waren weinig inspirerend.

Vooraf na de tussenevaluatie is het convenant echter meer in een actiemodus gekomen en heeft het geleid tot concrete outputs en resultaten waarover de meeste convenantpartijen tevreden zijn. Het SER-secretariaat, de voorzitter, het feit dat voor een aantal activiteiten externe financiering beschikbaar kwam en een vereenvoudiging/flexibilisering van de organisatiestructuur hebben daarbij een belangrijke rol gespeeld. Het convenant is eigenlijk pas in het laatste jaar (vanaf de periode na Covid-19) op stoom te zijn gekomen en diverse activiteiten, projecten en plannen zijn eigenlijk nog niet afgerond en/of vragen om een vervolg.

Al met al is de conclusie dat het convenant na de tussenevaluatie vooral efficiënt was om de aandacht voor due diligence bij bedrijven te versterken. Wat betreft de realisatie van de meeste gemeenschappelijke initiatieven en projecten is dat echter minder positief. Sowieso is het aantal gerealiseerde projecten uiteindelijk achtergebleven bij de initiële ambities en bovendien hadden deze waarschijnlijk grotendeels ook zonder een convenant tot stand kunnen komen. In een aantal gevallen was het waarschijnlijk ook mogelijk geweest om met activiteiten meer synergie te realiseren. Zo lijken inzichten uit de due diligence self-assessment scans wat betreft de belangrijkste voedselgrondstoffen geen rol te hebben gespeeld bij de selectie van de vier ketens waarvoor risicoanalyses uitgevoerd konden worden. Verder lijken inzichten in de prioritaire herkomstlanden niet te zijn overwogen bij de selectie van experts voor het Local Expert Network initiatief. Tot slot zijn deze experts nog niet ingezet voor de uitvoering van de risicoanalyses.

7.2 Aanbevelingen

Vervolg due diligence

Een eventueel vervolg multi-stakeholder initiatief zou vooral meer gefocust en afgebakend moeten zijn. De doelstellingen en voorgenomen activiteiten van het huidige convenant waren te breed. Gezien de gerealiseerde resultaten en het enthousiasme ligt het voor de hand om een vervolg vooral te richten op het verder stimuleren van adequaat due diligence management bij voedingsmiddelenbedrijven. Deze component van het convenant had de meeste (onomstreden) toegevoegde waarde. De due diligence self-assessment tool (zeker indien gekoppeld aan een op maat adviseringstraject, bijvoorbeeld via het IMVO-steunpunt) en andere tools en trainingen

(met name de Due Diligence Roadshow, zeker indien primair wordt gericht op inkopers bij bedrijven) kunnen in een vervolg worden gebruikt. Ook een meer bedrijfsgericht Local Expert Network kan worden ingezet. De primaire focus van een dergelijk vervolg kan zijn om bedrijven te helpen om te voldoen aan nieuwe IMVO-gerelateerde wetgeving en hen te inspireren om extra stappen te zetten. De focus moet dan vooral liggen op het peloton en de achterblijvers op het gebied van IMVO. Dit sluit aan bij het SER-advies waarin is aangeraden om IMVO-wetgeving te combineren met het huidige IMVO-beleid, waaronder de vrijwillige afspraken uit IMVO-convenanten ⁽⁴⁰⁾. Het sluit ook aan bij het beleidsdocument 'van Voorlichten tot Verplichten' van het Ministerie van Buitenlandse Zaken waarin staat dat voor het stimuleren van IMVO bij bedrijven een mix van wetgeving en instrumenten gericht op het scheppen van voorwaarden, verleiden, vergemakkelijken en voorlichten centraal staat ⁽⁴¹⁾.

Ook de ideeën omtrent het *step-up model*, waarin bedrijven een vorm van erkenning voor hun IMVO-prestaties krijgen, passen daar goed in. Dat is een stimulans om extra stappen te zetten. Hieraan gekoppeld is te denken aan georganiseerde *externe exposure* voor bedrijven met zeer goede IMVO-prestaties. Alvorens direct een eigen systeem te ontwikkelen is het raadzaam om te verkennen of het mogelijk is om aan te sluiten bij bestaande initiatieven zoals de [ISO 26000 zelfverklaring](#), [Ecovadis](#) of [SEDEX](#). Bedenk dat sommige bedrijven met name in een dergelijk systeem geïnteresseerd zullen zijn indien het ook internationaal wordt erkend.

Het is belangrijk om in vervolg-initiatieven op het gebied van due diligence uit te gaan van een holistische benadering, dus met aandacht voor alle IMVO-thema's, niet alleen de sociale dimensie van IMVO. Daarnaast is het wenselijk om niet alleen de voortgang te monitoren wat betreft aantallen bedrijven die bewust zijn geworden van due diligence, maar ook om te bepalen in hoeverre dat op adequate wijze gebeurt. Dit kan door periodieke steekproeven. De due diligence self-assessment scan is daarvoor geen geschikt middel.

Versterk de effectiviteit van het Local Expert Network door het aantal (onafhankelijke) experts et holistische IMVO-expertise uit met name de belangrijkste oorspronglanden te vergroten.

Om resterende (veelal MKB) bedrijven over te halen om eveneens met due diligence aan de slag te gaan is het wenselijk om hen zoveel mogelijk *persoonlijk* en 'op maat' te benaderen (bijvoorbeeld gesegmenteerd op basis van gevoelige grondstoffen). Voor dit IMVO-peloton en -achterblijvers zijn schriftelijke informatie of presentaties tijdens bijeenkomsten waarschijnlijk niet afdoende om hen over de drempel te helpen. Overweeg de aanstelling van een 'oliemannetje' of een IMVO-ambassadeur die actief bedrijven benadert en motiveert om aan activiteiten van een vervolg-initiatief deel te nemen en met due diligence te starten. Uitleg over de mogelijke business cases van IMVO, inclusief de noodzaak om te anticiperen op regelgeving die voor een bedrijf direct of indirect (via klanten) relevant is of kan worden, het delen van succesverhalen over positieve impacts voor zowel mens, dier en/of milieu en bedrijven zelf en met name het wegnemen van koudwatervrees voor due diligence zijn bij deze persoonlijke benadering de rode draden.

In sommige gevallen kan het daarbij noodzakelijk zijn om een Nederlands bedrijf in staat te stellen om het buitenlandse moederbedrijf te overtuigen van nut en noodzaak van IMVO (indien beslissingen daarover door de buitenlandse moeder genomen moeten worden). Indien financieel haalbaar, dan is het ook wenselijk om hen door *persoonlijke coaching* in staat te stellen om met due diligence een vliegende start te maken/ eventuele zwakke punten in hun due

⁴⁰ 'Samen naar duurzame ketenaanpak, toekomst bestendig beleid voor internationaal MVO', SER, September 2020.

⁴¹ [Van voorlichten tot verplichten: een nieuwe impuls voor internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemerschap | Beleidsnota | Rijksoverheid.nl](#)

diligence te verbeteren. Daarvoor is het noodzakelijk dat bedrijven bereid zijn om hun due diligence prestaties (deels) met derden te delen.

Specifieke programma's

In het verlengde of parallel aan een op due diligence gericht Multi-stakeholder initiatief is te denken aan de ontwikkeling en uitvoering van een of meer *specifieke programma's die vernieuwend en van toegevoegde waarde zijn in vergelijking met bestaande initiatieven*. Voor de selectie daarvan is het aan te bevelen om eerst strategische verkenningen uit te voeren. Maak in dat kader een overzicht van bestaande effectieve internationale initiatieven om ketens te verduurzamen (óók van initiatieven waarbij momenteel geen Nederlandse partijen betrokken zijn). Er valt bijvoorbeeld te denken aan initiatieven met betrekking tot:

- Een **specifieke sub-sector** binnen de voedingsmiddelensector die voor IMVO erg relevant is maar tot op heden nog niet of nauwelijks actief is geweest, bijvoorbeeld de bakkerijsector of de out-of home foodservice ⁽⁴²⁾.
- Een **specifiek IMVO-thema**, zoals problematiek van migranten, bijdrage aan behoud en herstel van biodiversiteit en/of klimaatadaptatie in toeleveringsketens, preventie voedselverspilling in toeleveringsketens, IMVO-risicomanagement in downstreamketens.

Succesfactoren

Andere aanbevelingen voor eventuele vervolg multi-stakeholder initiatieven:

- In deze eindevaluatie waren de oorspronkelijke convenantdoelstellingen uitgangspunt. Reeds bij de tussenevaluatie werd echter duidelijk dat diverse oorspronkelijke convenantdoelstellingen niet realistisch en haalbaar waren. Voor een deel zijn de doelstellingen toen losgelaten, maar dat heeft niet geleid tot een formele aanpassing van de convenanttekst. Het is wenselijk om dergelijke eventuele tussentijdse aanpassingen in een vervolg-initiatief wel te formaliseren. Op basis daarvan kan dan een adequatere evaluatie worden gemaakt.
- Besteed meer aandacht aan het SMART en meetbaar maken van uit te voeren activiteiten en stel vast of aangesloten partijen in staat en gecommitteerd zijn om de toegewezen taken daadwerkelijk uit te voeren. Benadruk dat deelname aan het initiatief weliswaar vrijwillig, maar niet vrijblijvend is. Zorg er (indien nodig) ook voor dat vooraf voldoende financiële middelen beschikbaar zijn om de activiteiten te kunnen uitvoeren. Indien gebruik wordt gemaakt van externe financiering, zorg dan dat partijen deze uitsluitend kunnen aanwenden als de aan hen toegewezen werkzaamheden daadwerkelijk zijn gerealiseerd. Zorg ervoor dat onderdelen van een vervolg-initiatief goed op elkaar zijn afgestemd en elkaar waar mogelijk versterken en dat het initiatief primair actiegericht is, dat zo min mogelijk tijd besteed hoeft te worden aan procedures, randvoorwaarden en andere discussies. Het meer SMART maken van activiteiten betekent overigens niet dat alles van tevoren dichtgespijkerd moet worden. Zeker indien een vervolg-initiatief betrekking heeft op meerdere jaren dan kunnen veranderende omstandigheden nopen tot adaptief management, bijvoorbeeld door een jaarlijkse herijking van doelstellingen en eventuele bijsturing van activiteiten. Maak dit bij het aangaan van een nieuw initiatief ook expliciet.
- Wees kritisch bij de selectie van partijen die bij een vervolg Multi stakeholder initiatief worden betrokken. Zij moeten met elkaar duidelijk meerwaarde hebben (expertise, invloed, middelen en commitment) om de geformuleerde doelstellingen te kunnen realiseren. Wees

⁴² Een deel van de horecagroothandel is wel lid van CBL, maar is in het huidige convenant niet meegenomen. Toch is de out-of-home sector (groothandel, horeca- en cateringbedrijven) ook een belangrijke speler in de totale voedingsmiddelensector. IMVO leeft daarin momenteel echter nog niet of nauwelijks.

flexibel om lopende het Multi-stakeholder initiatief nieuwe partijen met toegevoegde waarde te betrekken. Formuleer criteria voor omstandigheden waaronder in het uiterste geval afscheid van bestaande partijen genomen zou kunnen worden.

- Zorg ook voor meer directe betrokkenheid van bedrijven die voor het vervolg-initiatief relevant zijn. Dat kan door samenwerking met brancheorganisaties voor sub-sectoren die dicht bij de bedrijven staan, zoals brancheleden van FNLI⁽⁴³⁾. Afhankelijk van de doelstellingen van een vervolg-initiatief kan ook meer directe betrokkenheid van (een groep) individuele bedrijven van belang zijn, bijvoorbeeld door deelname aan een klankbordgroep voor reality checks, input en feedback. Denk na over mogelijkheden om deelname aan zo'n groep voor bedrijven maximaal aantrekkelijk te maken (wat is voor hen de business case?).
- Het is wenselijk om ook aan de overheid als kennispartner, versterker van prikkels voor bedrijven om aandacht te besteden aan IMVO, facilitator (o.a. openstellen netwerk) en eventueel financier⁽⁴⁴⁾ een rol te geven in een vervolg-initiatief, alleen al omdat dat de 'status' van het initiatief zal versterken. Maak ook de te verrichten activiteiten van de overheid SMART en bewaak dat behaalde resultaten en inspanningen door de overheid steeds met andere partijen in het initiatief worden gecommuniceerd. Verken mogelijkheden om het Centrum tot Bevordering van Import uit ontwikkelingslanden (CBI) bij een vervolg-initiatief te betrekken. CBI ondersteunt veel (potentiële) exporteurs in ontwikkelingslanden en heeft eveneens ambities om deze bedrijven te ondersteunen met MVO en due diligence. Door samenwerking met CBI kan de betrokkenheid van bedrijven in upstream ketens worden versterkt en een initiatief worden opgeschaald.
- Voer in het kader van een vervolg-initiatief geen losstaande ketenprojecten met individuele bedrijven uit en maak aan partijen vooraf expliciet dat het initiatief niet bedoeld is als platform om dergelijke projecten te initiëren. Een Multi-stakeholder initiatief heeft geen of weinig toegevoegde waarde om dergelijke projecten tot stand te brengen en/of te implementeren en is wellicht zelfs marktverstrend voor andere maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en andere experts. Uitvoering van specifieke projecten met bedrijven is wel mogelijk in het kader van een sectorgericht programma dat in het initiatief centraal kan staan (zie voorbeelden hierboven), bijvoorbeeld als pilot met als doel om daarvan met het oog op opschaling te leren.
- Zeker indien een vervolg-initiatief vanuit het Nederlandse bedrijfsleven relatief weinig *leverage* heeft om verbeteringen voor mens, dier en/of milieu te realiseren is het raadzaam om te zoeken naar internationale samenwerking, bijvoorbeeld door zusterorganisaties van de brancheorganisaties in andere Europese landen of op Europees niveau actief bij het initiatief te betrekken. Daarnaast is aansluiting bij bestaande internationale keteninitiatieven (bijvoorbeeld van IDH) een mogelijkheid voor internationale opschaling.
- De convenanten komen voort uit overheidsbeleid om de naleving van de OESO-richtlijnen door Nederlandse bedrijven te stimuleren. Het *maatschappelijk* belang van IMVO is daarin uitgangspunt. Voor vervolg-initiatieven kan het echter wenselijk zijn om niet uitsluitend dat maatschappelijk belang te adresseren. Vooral om het peloton en achterblijvers in de voedingsmiddelensector te activeren is het raadzaam om ook de business case voor IMVO te benadrukken. Besteed afdoende aandacht aan het 'dubbele materialiteitsprincipe'. Maak een analyse van dergelijke mogelijke business cases (het gaat om veel meer dan uitsluitend aankomende wetgeving) en ontwikkel op basis daarvan een

⁴³ De door de KNSV voor de specerijensector behaalde resultaten zijn wat dat betreft een best practice.

⁴⁴ Momenteel wordt de effectiviteit van de subsidieregeling voor sectorale samenwerking onderzocht. De resultaten van dat onderzoek zijn in september 2023 bekend.

communicatiestrategie. Verken mogelijkheden om voor bijvoorbeeld trainingen zoals de Due Diligence Roadshow samen te werken met supermarkten of grote voedselproducenten en richt de training op hun bestaande en potentiële leveranciers.

Overweeg bijvoorbeeld om een bijeenkomst of seminar/webinar te organiseren waarin bedreigingen van de **continuïteit van supply chains** centraal staan. Dit is immers een *business case* en een potentiële *'driver'* voor IMVO-risicomanagement die mogelijk nog niet voor alle bedrijven duidelijk op het netvlies staat, maar die naar aanleiding van ervaringen met Covid-19 en de oorlog in Oekraïne wel realistischer is geworden. Dergelijke bedreigingen kunnen bijvoorbeeld samenhangen met boeren die een onvoldoende leefbaar inkomen hebben en die daardoor met hun bedrijf stoppen (geen bedrijfsopvolging) of op andere gewassen overstappen, klimaatverandering (droogte, overstromingen, hittestress, meer gevoeligheid voor ziektes en plagen, minder goed voorspelbare seizoenen, enzovoort), allerlei vormen van bodemdegradatie, verdwijnen biodiversiteit (bijvoorbeeld het verdwijnen van gewasbestuivende insecten) en lokale conflicten. Experts van de FAO, deskundige maatschappelijke organisaties en/of kennisinstellingen kunnen overzichtsanalyses van dit soort bedreigingen presenteren en voor bedrijven praktische handelingsperspectieven aanreiken. Nodig voor een dergelijke bijeenkomst vooral inkopers van bedrijven uit, specifiek ook inkopers bij grondstofhandelaren. Overweeg om daarbij samen te werken met [NEVI](#). Gezien de aard van de bedreigingen hebben maatschappelijke organisaties óók een inhoudelijk belang bij dit onderwerp. Door dit 'gemeenschappelijk belang' met bedrijven ontstaan nieuwe kansen voor samenwerking; bedreigingen van de continuïteit van supply chains kunnen voor een deel door IMVO-maatregelen worden aangepakt. Een actieve bijdrage van maatschappelijke organisaties aan de stakeholderbijeenkomst is echter ook wenselijk omdat maatregelen om de continuïteit van supply chains te verbeteren juist óók kunnen leiden tot bijvoorbeeld schaalvergroting, minder kansen voor kleine boeren, meer conversie van natuurlijke ecosystemen, meer inzet van agro-chemicaliën, meer afhankelijkheid van kredietverleners, enzovoort, zaken waarbij uit IMVO-oogpunt vraagtekens gezet kunnen worden.

- Zoek naar mogelijkheden om in een vervolg-initiatief ook een duidelijke rol te geven aan 'slachtoffers' van misstanden in voedingsmiddelenketens. Dat kan helpen om voor de Nederlandse partners de emotionele betrokkenheid bij IMVO en de *'sense of urgency'* te versterken. Met name maatschappelijke organisaties en personen uit het Local Expert Network kunnen dit faciliteren.
- Ontwikkel een structuur om actief succesverhalen uit een vervolg-initiatief op te halen en deze met partijen in het initiatief en bedrijven te delen: monitor gerealiseerde impacts on-the-ground en gebruik deze om partijen te enthousiasmeren.
- Overweeg om in een vervolg-initiatief niet alleen negatieve effecten in voedingsmiddelenketens te adresseren (*'do no harm'*). Het kan ook gaan om *'doing good'* bijdragen, bijvoorbeeld aan de *Sustainable Development Goals* (SDG's), zoals de doelen omtrent armoedebestrijding, voedselzekerheid, gezondheid, goede werkgelegenheid, verantwoorde productie en consumptie, het tegengaan van klimaatverandering, behoud en duurzaam gebruik van de oceanen, de zeeën en de maritieme hulpbronnen en duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen. Vaak zijn *do-no-harm* en *doing good* in de praktijk de keerzijden van dezelfde medaille zijn en/of liggen ze in elkaars verlengde, maar voor bedrijven is een *doing good* benadering vaak meer inspirerend. Het is te overwegen om IMVO in ieder geval deels zo te framen om bedrijven te stimuleren om tot actie over te gaan, zoals ook door de overheid wordt uitgedragen.
- Voorkom een te bureaucratische organisatiestructuur voor een vervolg-initiatief. Een Stuurgroep is prima mits deze ook echt kan sturen. Randvoorwaarde is dat daarin personen met beslissingsbevoegdheid zitting hebben. Pas op met de oprichting van te veel vaste individuele werkgroepen, zeker indien daarin steeds dezelfde personen participeren. Wisselende *impact teams* zijn mogelijk efficiënter. Zorg ervoor dat bijeenkomsten en

trainingen wat betreft opzet 'leuk' zijn. Denk aan inspirerende werkvormen, gastsprekers en aan aansprekende trainings- en vergaderlocaties (bijvoorbeeld bij bedrijven). Bied in een eventueel nieuw initiatief voldoende gelegenheid om behaalde successen, best practices, teleurstellingen en twijfels met elkaar te delen en om van elkaar te leren. Dit kan helpen om het gevoel van '*common ground*' te versterken.

- Ontwikkel een richtlijn voor personeelwisselingen voor partijen die aan het vervolg-initiatief deelnemen. Dit moet gericht zijn op vroegtijdige melding van een aankomende personeelwisseling en een adequate overdracht van verantwoordelijkheden en taken naar een vervanger. Dring er in het algemeen bij partijen op aan dat tussentijdse personeelwisselingen zoveel mogelijk voorkomen moeten worden. Indien personen toch worden vervangen dan moeten zij voldoende kennis en expertise en beslissingsbevoegdheden hebben.

Bijlage 1: SER Terms of Reference voor eindevaluatie IMVO-convenant voedingsmiddelen

1. Introduction

The Dutch government has committed to promoting prevention or mitigation of risks regarding Responsible Business Conduct (RBC Risks) under international guidelines and agreements such as the OECD's Guidelines for Multinational Enterprises, the United Nations' Guiding Principles on Business and Human Rights, and the ILO's fundamental labour standards. These standards assist companies in performing RBC Risk Management. Many businesses active in the food products sector in the Netherlands have global value chains and source from countries all over the world. In some of these countries' human rights, worker health and safety, environmental protection and animal rights may be at risk. The Dutch government expects companies to adhere to the OECD guidelines and UNGPs and wants to inform and support businesses on the topic of Responsible Business Conduct (RBC).

RBC risks are often so complex that there is very little one company can achieve by itself. That is why a broad coalition of partners including industry associations, trade unions, NGOs and the Government of the Netherlands have signed the Dutch Food Products Agreement⁴⁵ (FPA) on June 29, 2018. The signing parties have thereby committed to a set of agreements for RBC Risk Management with specific attention to 10 themes prioritized by FPA parties (see box 1).

Box 1: Themes prioritised in the FPA are:

1. Discrimination and gender
2. Child labour and Children's rights
3. Forced labour
4. Living wage and living income
5. Freedom of Association
6. Health and safety at the workplace
7. Food security and food quality
8. Land rights and access to resources
9. Water pollution and the use of chemicals, water, and energy
10. Animal welfare

By the beginning of 2023, the FPA has been effective for 4,5 years, nearing the end of the 5-year implementation period. In order to evaluate whether the FPA has achieved its objectives and has incorporated the lessons learned as formulated in the mid-term review of December 2020, it was agreed in the Agreement text that an End Evaluation (EE) should take place when reaching the end of the agreement. These Terms of Reference further specify what questions and topics will need to be addressed in this evaluation.

Through a restricted call for proposals, selected consultants are invited to put forward a proposal keeping in mind the content of this ToR.

2. Dutch Food Products Agreement

Parties jointly negotiated the text of the FPA in a period preceding June 29, 2018. In December 2020 the Mid-Term Evaluation, taking into account the effectiveness of the FPA on the implementation of IRBC Risk Management and the thematic projects, was published. The full text of the FPA and other relevant documents can be found on the [FPA website](#).

2.1 Objectives and main strategies

The overall goal of the FPA is:

- To achieve substantial progress towards improving the situation for stakeholders experiencing adverse impacts related to specific risks in the food products production or value chain within 3-5

⁴⁵ <https://www.imvoconvenanten.nl/nl/voedingsmiddelen> (Dutch: Voedingsmiddelenconvenant)

years.

- To do so by offering collective solutions for problems that companies cannot solve by themselves

In order to achieve this goal, the FPA specified the following objectives:

- To set up an adequate process of continuous improvement of RBC risk management (based on OECD/FAO Guidance). This process is to be executed by all members of the trade associations, within the duration of the Agreement. The trade associations will support their members by communicating recommendations and opportunities for improvement as identified by the Parties.
- To develop joint activities and projects to address problems that enterprises in the food products sector cannot resolve (completely) on their own.

The specific objectives demonstrate the main strategies that the FPA implements to contribute to the overall objective:

- Supporting the trade associations' member companies to implement due diligence in line with the OECD Guidelines for multinational enterprises and as described in Annex 1 of the Agreement.
- Facilitating (multi-stakeholder) collaboration in order to find and implement joint solutions, increase (joint) leverage to accomplish change in the value chain and collectively influence policy and practice.

[The midterm review of December 2020](#) formulated the general conclusions:

- With today's knowledge, looking back at the objectives and agreements described in the agreement text, their feasibility can be questioned. There seems to be a mismatch between all the plans and ambitions in the agreement and the capacity and resources available at agreement parties.
- The most important added value of the agreement seems to be that it is the driving force behind CSR risk management. For industry associations in particular, a reason for entering the agreement was also to implement IRBC risk management within companies on a voluntary basis. To date, awareness-raising in the field of CSR and due diligence, especially among SMEs, has also been the main success, with a clear additionality of the agreement. As far as we know, there are also no other multistakeholder-initiatives in the Netherlands within the food sector that promotes (practical) implementation of IRBC risk management systematically and industry-wide. The agreement can now also help companies anticipate legal obligations on due diligence.

Moreover, the midterm review also contained some general recommendations:

- In the short term, prioritize the development of realistic, SMART, action-oriented plans. Give priority to promoting due diligence management among companies.
- In the medium term, consider redefining some of the activities/outputs and outcomes as described in the agreement.
- Involve individual (front-runner) companies more directly in the agreement, not only IRBC officers at companies but also buyers/procurement officers.
- Explore possibilities for additional financial resources to better manage the agreement and feed its content (including for capacity expansion at the chair and the SER secretariat).

3. Objectives and scope of the End Evaluation

3.1 Objectives

The core objective of the End Evaluation is '**learning and improving**'. The insights from this evaluation could for example be used for shaping future partnerships on responsible business practices (within the Food Products Sector). The FPA Steering Committee seeks on the basis of an evaluation of the 5 years of implementation, feedback on overall progress, strengths and shortcomings. The findings of the Mid-term Evaluation will form the base of this End Evaluation.

Through the evaluation, the FPA Steering Committee would like to identify the effects of the FPA with regards to the overall and specific objectives and quality of the collaboration, by answering the main question: "What added value has the FPA brought in the continuous strengthening and improvement of IRBC Risk Management based on the OECD-guidelines?"

The evaluation is expected to look at:

- a. The **approach taken and progress made**, (including the activities implemented and planned and by taking into account the findings of the mid-term evaluation) and **the foreseen impact that has been achieved after 5 years** of the start of the FPA.
- b. The **systems and materials developed and used** to facilitate the implementation of the FPA, including 'checks and balances' in place to monitor if commitments are implemented⁴⁶.
- c. The way the **FPA is organized and how it operates**: Collaboration model (governance and work structures), entities involved⁴⁷ including the secretariat hosted by the SER and the role of the parties / supporting organizations in the achievements till date.

By looking at the above 3 points, the evaluation is expected to yield insight into:

- The extent to which the FPA's approach is effective and efficient in supporting the trade associations' member companies to implement due diligence.
- The extent to which the member companies of trade associations have started and improved their due diligence during the duration of the agreement.
- If and how the multi-stakeholder collaboration is effective in finding solutions for those problems that individual businesses cannot solve by themselves.

The evaluation report and recommendations will be tabled in the Steering Committee of the FPA.

The Steering Committee aims at publishing the summary of the evaluation report with the key conclusions and recommendations, together with an appreciation of the Steering Committee.

3.2 Scope

Boundaries to the scope

The scope of the evaluation is limited to the actions executed by parties to the FPA. Considering other (policy) measures than RBC Agreements (Dutch: *convenantenaanpak*) to

⁴⁶ This includes FPA handouts, tools, assessment framework, guidance documents and training, means of communication, SharePoint, FPA disputes resolutions, etc.

⁴⁷ Signatory Parties, trade association member companies FPA secretariat

contribute to the overall objective of the FPA is therefore out of scope. The OECD Guidelines and Guidance form the foundation of the FPA as a second element of the FPA approach that is not a part of the evaluation.

Recommendations

As mentioned, the FPA Steering Committee expects that this evaluation results in clear recommendations and conclusions. The evaluators are, in their report, expected to indicate on the basis of which information recommendations and conclusions were made and triangulated (e.g., through interviews with parties directly involved, external stakeholders and/or literature research or experiences of other multi-stakeholder initiatives).

4. Evaluation questions

4.1 Introduction

The EE will assess the FPA according to standard evaluation criteria, its effectiveness, efficiency, relevance and long-term sustainability. The evaluators are requested to continuously keep these criteria in mind when evaluating the three key areas for evaluation as mentioned in the section objectives (3.1).

4.2 Evaluation questions on approach and progress

In the implementation of the FPA the focus is on activities in two complementary implementation strategies: (1) due diligence, (2) collective activities.

The FPA aims at companies – direct or indirect members of the signatory sector associations - implementing due diligence management systems to identify, prevent or mitigate social, environmental, and animal welfare risks in their supply chains. Particularly in collective activities and projects, parties and supporting organizations can contribute to the effectiveness of companies' due diligence process.

Overarching evaluation questions:

- a. How do the evaluators evaluate the approach taken, (strategies of due diligence + joint projects, the format of working with sector associations rather than with companies directly, and the steps taken and planned so far), taking into account relevance, effectiveness, and efficiency?
 - Is the current governance and implementation structure of the FPA successfully contributing to the goals of the FPA?⁴⁸
 - Does it contribute to ownership and involvement of the different parties involved?
 - Are signatories on track to fulfill their commitments made in the Agreement text and/or as recommended in the midterm review?⁴⁹
 - Is the FPA expected reach the goals set at the start at the end of the 5-year period?
- b. How do the evaluators evaluate the progress/results in comparison with the efforts/inputs made (by companies, signatory parties, supporting organizations, FPA secretariat)? Have there been key obstacles for carrying out implementation of the FPA according to the original timeframe?
- c. On the basis of the evaluation, what recommendations do the evaluators have for possible future sector agreements in the food products sector, comparable to the FPA? If any, please explain why and how?

⁴⁸ An overview of the structure will be provided.

⁴⁹ An overview of commitments will be provided.

4.3 Evaluation questions on systems & materials developed and support offered.

Together with (inputs from) parties and supporting organizations the FPA secretariat has developed materials and tools to support companies with the implementation of due diligence, an assessment framework to help identify companies' current status regarding RBC risk management and a disputes mechanism that enters into force in case of disputes in relation to the obligations that come with signing the FPA.

The secretariat will make an overview available of the tools developed and the events organized.

Overarching evaluation questions:

- a. To what extent did the tools offered by the FPA support companies to perform due diligence and finally achieve improvements in the value chain? And how were the tools valued and used by companies?
- b. To what extent did the FPA offer opportunity for cross-learning between parties? And what are the recommendations to optimize the benefit of the collaboration?
- c. To what extent did the multi-stakeholder collaboration within the FPA bring added value to the companies' due diligence?

4.4 Evaluation questions on organization, collaboration, and governance

The FPA consists of 11 parties in 4 segments (Government of The Netherlands (Ministry of Foreign Affairs and Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality), 3 sector associations (CBL, FNLI, KNSV), 4 NGOs (Global March Against Child Labour, Cordaid, Woord en Daad, IDH) and 2 trade unions (CNV, FNV). Click [here](#) for more information on who is involved.

The implementation of the FPA is overseen by the Steering Committee with representation of each segment. The implementation is supported by the FPA secretariat hosted by the SER, consisting of 0.8 fte, and communication support. The secretariat supports the Steering Committee and supports signatories in the implementation of the Agreement from a facilitating role.

A working group structure was developed to support the implementation of the FPA. The structure consists of the Steering Committee, working groups (due diligence support, monitoring & reporting, projects, access to remedy, communication) and underlying task teams.

The evaluators are requested to take stock of the strengths and areas for improvement of the collaboration that has been brought about and to present, on the basis of the interviews and observations, recommendations if and if so how the FPA collaboration could have been more effective in contributing to the overall objective.

Overarching evaluation questions:

- a. To what extent has a multi-stakeholder collaboration been formed in the past
- b. 4,5 years? What roles have the entities involved⁵⁰ played in collaborations?
- c. How is the relevance, effectiveness and efficiency of the role of the secretariat evaluated in relation to the results achieved?
- d. What are the general strengths and recommendations for improvement of the collaboration?

5. Methodology

⁵⁰ Parties, companies, supporting organizations, FPA secretariat, FPA chair, Steering Committee

The consultants are requested to include in their proposal their suggested methodology and staged approach to answer the questions formulated above, which includes but might not be limited to a process including document review, interviews, and literature research.

A considerable part of the EE is expected to be based on interviews with a representative sample of those directly involved in the FPA. Interviews should ideally cover all the different parties of the FPA: representatives from the Dutch government, NGOs, trade unions, industry associations and the Social and Economic Council of the Netherlands (SER), including the independent chairman of the FPA Steering Committee and the FPA secretariat. Also, a selection of businesses (members of the signatory industry associations) should be interviewed representing different types of business in the sector (e.g., size/market segment, extent to which they are involved in RBC risk management). Moreover, the evaluation regarding the systems and materials developed (especially the webtool), should be based on a short survey amongst the participating companies. A plan on how to include mix of research methods to reach the objectives, within the given time frame, would be welcomed.

In addition to data collection through interviews in the Netherlands, the evaluation team can make use of the documentation that is currently available concerning progress of the FPA. This concerns for example the FPA annual report of the third and fourth year, access to tools, guidance and training materials developed, the participant feedback of the Due Diligence Roadshow and the Local Expert Network trainings. The [Mid-term Evaluation](#), as carried out by CREM in December 2020, should be seen as a core input for this review and should in any case be used. Reconstruction of conclusions of the Mid-term Evaluation should be avoided, unless for a valid reason.

The evaluators will sign a confidentiality protocol / NDA and respect that part of the information they receive in this evaluation process is considered confidential / business sensitive. The evaluators will not independently communicate externally about the evaluation process or results. All communication will be managed by SER Communications.

6. Requirements of the Evaluation Team

The Evaluation Team should together have experience and expertise in the following areas:

- Evaluation expertise of complex, multi-stakeholder initiatives
- Evaluation expertise in evaluating activities related to International Responsible Business Conduct policy and practices, OECD Guidelines for Multinational Enterprises, international value chains and sustainability.
- Experience with a variety of food value chains is desired.
- Experience with organizational advice; how to efficiently and effectively organize a multistakeholder collaboration with a relatively large number of entities involved.
- Should have conducted at least 3 similar evaluations.
- Have knowledge of the Dutch context and culture with regard to sector agreements (“convenanten”)
- Team lead and interview conductors should be fluent in Dutch. For the other team members fluency in English is required and Dutch preferred.
- The evaluation team (members) should be aware of any potential conflict of interest, given the fact that the Steering Committee aims for an independent evaluation.

7. Management Arrangements

The governance of the End Evaluation (EE) will take place in the following way. Day -to-day

facilitation of the EE will be taken up by an Evaluation Committee consisting of 7 members, chaired by the Social and Economic Council who contracts the evaluation on behalf of the Steering Committee. This evaluation committee includes representatives from the industry organizations, the government and representatives of the Ngo's and trade unions. This committee provides among others, feedback on the concept report. The committee will receive input from the FPA M&E subgroup of the steering committee.

The evaluators present the findings in line with the draft evaluation report in the FPA Steering Committee. The Steering Committee will approve the final evaluation report.

The SER contracts the evaluation team.

8. Timeline and deliverables

February 17, 2023	Request for Proposals
February 23, 2023	Last date for clarifying questions to the SER Secretariat
February 28, 2023	Answers to all parties planning to submit a proposal of the questions presented to the SER Secretariat
March 9, 2023	Deadline Proposals
March 15, 2023	Selection of Evaluation organizations / consultants
March 20, 2023	Round of interviews with selected organizations / consultants
March 30, 2023	Final decision of Evaluation Team and Contracting
April 5, 2023	Kick off meeting and start End Evaluation
Mid-May, 2023	Intermediate feedback session with Evaluation Committee of the FPA
Beginning of June, 2023	Presentation of evaluation results in meeting of the Steering Committee meeting. Feedback will be provided to the evaluators.
Mid-June, 2023	Final Evaluation Report
June 29, 2023	Publication of evaluation summary and response of the Steering Committee

9. Proposals

The SER would like to invite interested evaluators to submit a proposal in the form of a short outline of the work plan of max 10 pages covering the entire Terms of Reference. The proposal should (in Annexes) include the lead evaluator's CV, two references, a sample of the lead evaluator's work, a short outline of the work plan and proposed budget, and the CVs of the team members.

Besides showing the presence of the team requirements as presented under 6, the proposal should show:

- Correct understanding of the Terms of Reference;
- Solid understanding of the FPA and the food industry sector;
- Solid and convincing approach towards answering the Evaluation Questions, particularly showing which evaluation methods will be used, how data will be collected in the Netherlands and how information will be organized and analyzed;
- Confirm that there is no conflict of interest with regards to the scope and subject of the evaluation, that may impact the objectivity of the evaluation.

The evaluation committee may choose to invite companies/consortia submitting a proposal to an online meeting to provide a further explanation of the proposal and team involved.

We aim to provide applicants with a response in the week of March 6, 2023. The [General Conditions ARVODI \(2018\)](#) apply.

10. Budget

The budget available for this End Evaluation is EUR 24.400, including VAT (21%).

11. Contact details

For further questions, please contact Emma den Ouden of the SER-Secretariat by email: e.den.ouden@ser.nl.

Bijlage 2: Quotes van convenantpartijen

➤ **Let op dat onderstaande quotes zijn opgetekend bij convenantpartijen. Het betreffen meningen, geen feiten of oordelen van de evaluator.**

Algemene kritische opmerkingen over het convenant in het algemeen

- *“We hadden vooral de verwachting om impact-projecten te realiseren. Dat is tegengevallen. In de laatste 1,5 jaar is wel veel gerealiseerd, maar uitgesmeerd over de hele periode is dat toch beperkt.”*
- *“Er zijn veel mooie instrumenten ontwikkeld, maar het is nog de vraag of bedrijven daarvan gebruik gaan maken. Je laat een trein rijden, maar het is de vraag of er passagiers zijn!”*
- *“Vooral in het laatste jaar is meer beweging in het convenant gekomen, maar het initiatief daarvoor lag vooral bij de maatschappelijke organisaties, niet bij de bedrijven.”*
- *“We zijn positief over de Roadshow en het Local Expert Network, maar eigenlijk had het initiatief daarvan moeten komen van bedrijven zelf. Bovendien moet nog maar blijken of dat tot impact zal leiden.”*
- *“Ondersteuning van bedrijven bij due diligence management door training e.d. had niet in de vorm van een convenant hoeven.”*
- *“We hadden de verwachting om bij te dragen aan het oplossen van problemen die niet door individuele bedrijven aangepakt kunnen worden. Dat is echter niet gerealiseerd en uiteindelijk was het convenant voor ons dus geen goed instrument.”*
- *“We hadden de verwachting dat het convenant zou leiden tot een structurele verandering in de sector (systeemverandering). Dat is niet gebeurd. Er zijn geen verbeteringen on-the-ground gerealiseerd. Losse projecten en meer bewustwording bij bedrijven op het gebied van due diligence zijn niet afdoende.”*

Succesfactoren van het convenant

Due diligence

- *“Met de due diligence activiteiten zijn zaadjes gepland, maar het heeft meer tijd nodig om echt tot impact en shared responsibility te komen.”*
- *“De Due Diligence Roadshow was een groot succes, voor partijen werd een veilige omgeving gecreëerd, bedrijven, CSO's en RVO deden met veel enthousiasme mee, goede sfeer.”*
- *“Vooral de Due Diligence Roadshow was een succes.”*
- *“Al onze leden (ook de kleine) zijn inmiddels aan de slag gegaan met due diligence. Vooral de Roadshow werd goed ontvangen. Ook andere trainingen en webinars waren nuttig, alhoewel wij ook zelf een afspraak met bijvoorbeeld een ministerie hadden kunnen maken om de kennis te vergaren en onder onze leden te verspreiden.”*
- *“Onze leden zijn door het convenant bewust van due diligence en IMVO. Door het convenant loopt Nederland nu ook voorop vergeleken met bijvoorbeeld Duitsland en Frankrijk. Dat is een goede zaak.”*
- *“Due diligence is een algemeen onderscheidend vermogen van het convenant. Specifiek wat betreft de convenanten-aanpak is voor partijen een veilige omgeving gecreëerd om te werken aan due diligence (o.a. de Due Diligence Roadshow). In een groepsproces leren bedrijven dat ze met vergelijkbare problemen kampen en kunnen denken aan vergelijkbare oplossingen (wegnemen van koudwatervrees). Ook bewustwording dat je met IMVO nooit klaar bent, dat je gaande het proces steeds meer issues zult tegenkomen.”*
- *“Bij onze leden is er meer bewustwording over due diligence. Bedrijven zijn beter voorbereid op regelgeving, delen best practices en deelnemers aan het convenant hebben meer expertise gekregen. De werkgroep due diligence was daarom het meest succesvol. Webinars, Roadshow, Local Expert Network en self-assessment scan waren zonder het convenant niet tot stand gekomen.”*
- *“Het convenant heeft ertoe bijgedragen dat due diligence in de boardroom van bedrijven terecht is gekomen.”*
- *“Het convenant was een vliegwiel voor meer aandacht voor met name due diligence en daarnaast living wage en*

kinderarbeid. In de praktijk is echter lastig te definiëren wat de invloed is geweest van het convenant en wat van andere initiatieven (zoals FBK-projecten)."

- *"We hebben uiteindelijk veel bereikt wat betreft bewustzijn due diligence. Het is echter moeilijk te bepalen of hetzelfde op een efficiëntere manier bereikt had kunnen worden."*
- *"De urgentie bij het bedrijfsleven van due diligence is duidelijk geworden. Aankomende wetgeving heeft daarbij geholpen. Bij aanvang van het convenant was het bij het bedrijfsleven de bedoeling om wetgeving buiten de deur te houden. Dit is verschoven naar de vraag hoe op de wetgeving te anticiperen. Daarbij wordt benadrukt dat due diligence niet moet blijven steken bij tick the box (compliance)."*
- *"De nadruk op de systematische due diligence aanpak van het convenant is uniek, de belangrijkste toegevoegde waarde van het initiatief."*

Toegenomen onderling vertrouwen:

- *"Bij aanvang van het convenant hadden de CSO's een opgeheven vingertje, dat is nu een uitgestoken hand geworden. "*
- *"Het convenant is ook leerzaam voor onszelf geweest. We hebben onder andere door de trainingen direct contact met bedrijven gekregen en daar komen initiatieven uit voort (versterken netwerk). We begrijpen beter de situatie van bedrijven en zijn daardoor beter in staat om hen te helpen, bijvoorbeeld wat betreft de aankomende wetgeving."*
- *"Ondanks de onderlinge verschillen zijn de convenantpartners toch met elkaar in gesprek zijn gebleven."*
- *"We hebben geleerd dat je niet bang hoeft te zijn voor samenwerking met andere partijen in zo'n multi-stakeholder initiatief."*
- *"De toegevoegde waarde van het convenant is onder andere dat het een platform was om met elkaar initiatieven te nemen. Anders hadden partijen elkaar niet zo makkelijk ontmoet."*
- *"Aan het begin was het heel erg zoeken naar gemeenschappelijke doelstellingen en activiteiten. Dat had tijd nodig en dat is logisch. Organisaties weten elkaar nu goed te vinden. Polderen werkt!"*
- *"Door het multi-stakeholder karakter van het convenant hebben partijen elkaar op een laagdrempelige wijze leren kennen en vertrouwen. Dit heeft ook het delen van kennis, ervaring en expertise bevorderd."*
- *"Het convenant heeft geleid tot een betere relatie met stakeholders, bijvoorbeeld met de bonden."*
- *"In de afgelopen periode heeft het goed gewerkt dat niet individuele bedrijven maar brancheorganisaties zich bij het convenant hadden aangesloten. Dat was voor bedrijven drempelverlagend. Ze hadden vijf jaar geleden niet snel op persoonlijke titel het convenant ondertekend. Nu er meer vertrouwen is en ook nut en noodzaak van het convenant duidelijk is, zou het in een eventueel toekomstig convenant wellicht wel mogelijk zijn om ook individuele bedrijven direct bij een convenant te laten aansluiten."*

Rol van de convenantvoorzitter en met name het SER-secretariaat:

- *"De voorzitter heeft prima gefunctioneerd. De balans tussen technisch voorzitterschap en inhoudelijke betrokkenheid (bijvoorbeeld t.a.v. cashew) was wel soms lastig. Het was daardoor uitdagend om 'boven partijen' te staan en hen aan te spreken. Doordat veel mededelingen mondeling werden gedaan was er minder transparantie."*
- *"De voorzitter heeft veel inzet getoond en hij was goed in staat om partijen te verbinden. Hij is een echte bestuurder. Had wellicht wat meer snelheid in het convenant kunnen brengen als hij zich eerder actief met activiteiten had bemoeid (zoals recentelijk wat betreft cashew). Het was niet afdoende geweest indien hij uitsluitend rol als technisch voorzitter had gespeeld. Moest boegbeeld zijn en partijen opjutten tot actie."*
- *"De voorzitter was inhoudelijk goed op de hoogte, maar verkondigde af en toe de mening van partijen terwijl die partijen niet altijd eerst geconsulteerd werden. Onpartijdigheid was daardoor wellicht een issue. De voorzitter moet primair onafhankelijk zijn."*
- *"Tevreden over voorzitter, alhoewel in geval van cashew wellicht wat te veel op de inhoud gestuurd. Hij had wellicht het gevoel dat hij actief moest sturen om iets voor elkaar te krijgen ('iemand moet het doen')."*
- *"Voorzitter heeft goed gefunctioneerd. Zeer gedreven en betrokken. Gaat echter door gedrevenheid soms buiten de kaders. Goed dat hij niet uitsluitend een technisch voorzitter was."*
- *"Geen duidelijke mening over de rol van de voorzitter. Gaf luchtig leiding aan bijeenkomsten. Typische diplomaat."*

Doet veel achter de schermen.

- *“Het secretariaat was heel goed, zeker als je kijkt naar de beperkt beschikbare capaciteit. Jammer dat niet meer middelen beschikbaar waren. Had overheid iets mee moeten doen.”*
- *“De rol van het secretariaat was heel positief!”*
- *“Heel tevreden over inzet SER.”*
- *“Het secretariaat heeft goed gefunctioneerd met als kritische kanttekening dat af en toe is verzuimd om op tijd vergaderstukken te sturen (incident), beschikbaarheid van partijen te checken of partijen uit te nodigen voor de relevante vergaderingen.”*
- *“De SER was een goede aanjager en ondersteuner. Open houding.”*
- *“Het secretariaat heeft goed gefunctioneerd, maar jammer dat capaciteit beperkt was en dat er veel personeelwisselingen waren.”*
- *“Heel positief over rol SER. Veel energie ingestopt. Veel initiatieven genomen. Inhoudelijke kennis aanwezig.”*
- *“Vooral SER was de stabiele factor in het convenant.”*
- *“De rol van de SER was vooral degelijk, maar tegelijk nogal bureaucratisch. Daardoor weinig schwing in bijeenkomsten e.d.”*
- *“Zeer positief over rol secretariaat. Punctueel, supportieve, goed luisterend, prettig in omgang. Zonder inzet SER was zeker minder bereikt. In vergelijking met inspanningen van de CSO's krijgt de SER echter wellicht wat te veel credits.”*

Overige genoemde successen:

- *“Het convenant heeft ook voor de projecten toegevoegde waarde gehad. Daarnaast hebben die projecten bijgedragen aan de voorlichting over IMVO-beleid en aankomende wetgeving.”*
- *“Er is een aantal mooie projecten tot stand gekomen.”*
- *“In vergelijking met wettelijke verplichtingen op het gebied van IMVO was het vrijwillige karakter van het convenant van toegevoegde waarde. Daardoor werd een beroep gedaan op een intrinsieke motivatie voor IMVO en uiteindelijk blijkt dat beter.”*
- *“Het feit dat de brancheorganisatie en niet leden bij het convenant was aangesloten heeft voor ons goed gewerkt, want de lijnen met onze leden zijn kort. Indien zijzelf zouden zijn aangesloten had dat nadelig voor hun motivatie kunnen zijn.”*
- *“De sector kon worden bereikt door de brancheorganisaties die aangesloten zijn bij het convenant. Ook heeft het convenant (i.t.t. andere maatregelen) de gelegenheid gegeven tot sectorspecifieke ondersteuning en ontwikkeling van tools.”*
- *“Als resultante van het Local Expert Network hebben wij de vraag gekregen om mee te denken over een nieuwe pilaar voor een komende due diligence subsidieregeling van RVO.”*
- *“Mooi dat het CBL bereid was om het tomatenonderzoek te faciliteren en dat daardoor duidelijk is geworden dat Nederlandse supermarkten bij die problematiek betrokken zijn.”*
- *“De SER heeft door het convenant een spilfunctie gekregen. Er is veel expertise opgebouwd die nu op een centrale plek is geborgd. Dat is een goede basis voor vervolg. En tot slot een cynische opmerking: “We hebben vooral geleerd hoe het niet moet.”*

Zwakke punten van het convenant

Geen daadwerkelijke verbeteringen voor mens en milieu ('on-the-ground').

- *“Vooralsnog is vooral veel 'op papier' gerealiseerd, maar wat daarvan de impact in het veld is, is onduidelijk. Dat wordt ook niet gemeten.”*
- *“Meer bewustwording bij het bedrijfsleven is (naast de aankomende wetgeving) een belangrijk resultaat van het convenant en wellicht zal dat uiteindelijk ook tot impacts in het veld leiden, maar dat is nu nog niet het geval. Er zijn geen impactprojecten van de grond gekomen.”*
- *“De voortgang in het convenant was te traag en heeft weinig concrete resultaten opgeleverd. Onderzoek en trainingen stonden centraal, maar die hebben niet tot impact geleid.”*
- *“Er is nu geen on-the-ground impact gerealiseerd, maar dat was eigenlijk ook niet te verwachten. Dit soort transities kosten veel tijd. Goed dat het convenant wel heeft geïnvesteerd in mensen (trainingen) want uiteindelijk zullen zij die*

impact moeten realiseren.”

- *“Waarschijnlijk is nog niet of nauwelijks impact on-the-ground gerealiseerd, maar dat is ook nog te vroeg. Er zijn wel belangrijke stappen gezet die daartoe uiteindelijk kunnen leiden. We zijn bezig met een transitie en het creëren van de juiste kaders.”*
- *“Er is geen impact on-the-ground gerealiseerd, maar we zitten in een transitieproces. In het convenant zijn randvoorwaarden (sense of urgency) en tools ontwikkeld. Er is wel in de productielanden expertise gerealiseerd (Local Expert Network), alhoewel bedrijven daar waarschijnlijk nog niet actief gebruik van hebben gemaakt.”*

De samenstelling van de bij het convenant aangesloten partijen:

- *“Hoewel de brancheorganisaties zich hebben ingespannen om bedrijven te betrekken bij de uitvoering van het convenant heeft dit model toch te weinig directe betrokkenheid van bedrijven opgeleverd. Doordat bedrijven zelf niet (een adhesieverklaring bij) het convenant hadden ondertekend was het vooral voor FNLI lastig om alle bedrijfsleden deel te laten nemen aan de monitoring. Daardoor is er geen volledig beeld verkregen van de voortgang m.b.t. due diligence. De brancheverenigingen monitoren zelf de voortgang onder de leden en dat is niet onafhankelijk geverifieerd.”*
- *“Vooral dat individuele bedrijven het convenant niet hebben ondertekend was een nadeel. De afstand tot hen was te groot. Dat maakte het ingewikkeld om direct tot actie te komen. Brancheorganisaties waren nu een soort poortwachter. Dat probleem speelde minder bij KNSV want zij waren beter in staat om hun leden te activeren.”*
- *“Het was een weeffout van het convenant dat naast brancheorganisaties niet ook individuele bedrijven hebben ondertekend. In die zin hadden de kritische NGO's indertijd achteraf gezien gelijk. Daarnaast hadden wellicht brancheleden van FNLI moeten ondertekenen omdat zij dichter bij hun achterban staan (bijvoorbeeld NVB).”*
- *“Bedrijven of branche-leden van FNLI hadden directer betrokken moeten zijn. Je ziet dat de KNSV dichter bij de bedrijven staat en dat zij beter in staat waren om hen te activeren.”*
- *“Zwak punt was dat bedrijven niet deelnamen.”*
- *“Het is lastig te beoordelen of directe betrokkenheid van bedrijven meer had opgeleverd. Enerzijds had je door aansluiting van grote bedrijven bij het convenant met die bedrijven zelf wellicht meer meters kunnen maken. Anderzijds zijn door de constructie via de brancheorganisaties nu meer bedrijven bereikt (meer massa), ook kleinere bedrijven upstream in ketens.”*
- *“De opzet van het convenant heeft niet gewerkt. De NGO's die om die redenen niet wilden ondertekenen hebben achteraf gelijk.”*
- *“Een belangrijke reden voor de matige resultaten van het convenant is dat geen individuele bedrijven waren aangesloten. Je ziet ook betere resultaten bij andere convenanten waar dat wel het geval is. Vooral de afstand tussen FNLI en bedrijven was te groot. Het was een verbetering geweest als op zijn minst brancheleden van FNLI direct waren betrokken. Je ziet bijvoorbeeld ook dat KNSV beter heeft gefunctioneerd (wellicht ook omdat KNSV-vertegenwoordigers bij bedrijven zelf werken).”*
- *“Voor brancheorganisaties was het lastig om het eigen commitment over te brengen op de bedrijven. De convenantpartijen staan nu vaak te veel op afstand van de bedrijven om effectief initiatieven van de grond te trekken. KNSV is daarop een uitzondering: zij weten leden beter te activeren. Het was beter geweest als ook individuele bedrijven direct bij het convenant waren betrokken. Het proces was nu niet efficiënt want brancheorganisaties moesten steeds terugkoppelen. Daarnaast is óók ondertekening door de branches echter belangrijk want daarmee konden we meer bedrijven bereiken. Het was goed geweest als ook een aantal brancheleden van FNLI het convenant hadden getekend (bijvoorbeeld koffie, cacao).”*
- *“Het was goed geweest als een aantal (grote) bedrijven bij de werkgroepen direct aan tafel hadden gezeten om mee te denken. Individuele bedrijven hadden meer een leidende rol moeten hebben, maar dan moet de meerwaarde van deelname aan het convenant voor hen wel duidelijk zijn. Grote bedrijven lopen vaak voorop en zijn al betrokken bij allerlei initiatieven.”*
- *“Brancheorganisaties hadden onvoldoende mandaat van leden om daadwerkelijk stappen te kunnen zetten. Brancheorganisaties waren nu vaak obstakels in plaats van makelaars. Bij het convenant natuursteen zie je dat bedrijven wel om de tafel zitten en dat leidt tot concretere projecten.”*
- *“Het was goed geweest als naast bedrijven ook andere brancheorganisaties hadden aangesloten, zoals*

Groentenfruit Huis en Plantum. Wat betreft CSO's is te denken aan Fairtrade Nederland en CSO's met een ecologische doelstelling."

- "Het aantal aangesloten maatschappelijke organisaties was beperkt, waardoor ook de mogelijkheden voor projecten beperkt waren. Het was goed geweest als bijvoorbeeld ook certificeerders en sommige andere NGO's met meer impact en die beter aansluiten bij onze leden betrokken waren geweest. Daarnaast was het goed geweest als een aantal bedrijven en andere brancheorganisaties waren aangesloten (bijvoorbeeld MVO)."
- "De match tussen bedrijven en maatschappelijke organisaties m.b.t. onderwerpen voor projecten was niet altijd even goed. Het heeft daardoor veel tijd gekost om projecten op te zetten."
- "De capaciteit bij maatschappelijke organisaties was vaak beperkt, soms eenzijdig (single issue) en met beperkte internationale ervaring. Je moet niet iedereen aan boord willen hebben."
- "De rollen van deelnemende maatschappelijke organisaties waren niet altijd helder. Het is te overwegen om die rollen lopende een convenant periodiek steeds opnieuw vast te stellen. Wij hebben het niet gemist dat maatschappelijke organisaties niet van alle onderwerpen kennis hadden (bijvoorbeeld milieu), maar een dergelijke aanvulling zou wellicht toch wel goed zijn geweest."
- "Andere partijen, inclusief de overheid, waren vaak nogal passief/ reactief."

De doelstellingen van het convenant:

- "De insteek van het convenant was te breed. Het was beter geweest als het gericht was geweest op specifieke grondstoffen waarvoor nog geen initiatief bestond en sterker gericht op problemen die individuele bedrijven niet kunnen aanpakken."
- "De doelstellingen waren achteraf te breed. Was wellicht beter geweest om toe te spitsen op een of meer specifieke sub-sectoren, zoals bakkerijen."
- "Er is te weinig op strategisch/programmatisch niveau nagedacht over doelstellingen en activiteiten. Er zijn nu te veel losstaande projecten."
- "De doelstellingen van het convenant waren te vrijblijvend."
- "Het convenant is te breed ingestoken. Het was achteraf beter geweest om je specifiek te richten op dominante grondstofketens en/of specifieke thema's en vervolgens daar de meest geschikte partijen bij te kiezen. Het is van belang om grondstoffen/thema's te kiezen waarbij een convenant van toegevoegde waarde kan zijn (in vergelijking met reeds lopende initiatieven)."
- "De focus was nu te veel op Nederland. Meer aandacht voor internationale opschaling was wenselijk geweest."
- "De focus/scope van het convenant was onvoldoende internationaal/Europees gericht."
- "Bij aanvang van het convenant hadden we beter moeten nadenken over wat we niet als activiteit willen oppakken. Voorbeeld tomaten-issue Italië. Dat is een belangrijk onderwerp, maar het is de vraag of we dat in dit convenant hadden moeten oppakken."
- "Er is bij aanvang van het convenant onvoldoende goed nagedacht over de doelstellingen en hoe je succes kunt definiëren."

Kritische kanttekeningen bij due diligence (althoewel dit vooral succesfactor wordt gezien):

- "Due diligence had beter niet de enige focus van het convenant moeten zijn, want bedrijven hebben daarin ook een eigen verantwoordelijkheid. Nu is due diligence vooral een door de maatschappelijke organisaties opgepakt thema geworden en niet geïnitieerd door de bedrijven."
- "Nu zijn we niet verder gekomen dan vergroting van bewustwording over IMVO bij bedrijven. Hopelijk wordt nog een vervolg gegeven aan de risicoanalyse voor rijst en de initiatieven rondom cashew, maar dat is de vraag."
- "Het is jammer dat uiteindelijk een relatief beperkt aantal bedrijven direct is bereikt. De vraag in hoeverre het convenant ertoe heeft geleid dat alle bedrijven die zijn aangesloten bij de deelnemende brancheorganisaties due diligence toepassen is ook niet helemaal beantwoord."
- "In het algemeen hadden de SER en de maatschappelijke organisaties voor due diligence wellicht wat minder in de drivers seat moeten zitten."
- "De ontwikkelde tools en trainingen (o.a. Roadshow en Local Expert Network) hebben wel geleid tot meer bewustzijn, maar waren niet het initiatief van de bedrijven. Dat soort activiteiten had je ook zonder een convenant kunnen uitvoeren. Bovendien moet nog maar blijken of dat tot impact on-the-ground gaat leiden. Worden local

experts daadwerkelijk door bedrijven ingehuurd? Hoever zullen bedrijven daadwerkelijk gaan met implementatie van alle due diligence stappen?"

- *"Het is een gemiste kans dat de lokale experts niet zijn gebruikt voor de risicoanalyses. Dat was voor hen zelf motiverend geweest en dan had het bedrijfsleven hier direct de meerwaarde van hun inzet kunnen zien."*
- *"De due diligence self-assessment webtool heeft veel geld gekost, maar het zet bedrijven niet aan om vervolgstappen te zetten en heeft daarom geen impact. Het is vooral 'navelstaren'."*
- *"De openbaar gemaakte data uit de self-assessment webtool zijn niet bruikbaar voor identificatie van vervolgcases. Inzichten hadden bijvoorbeeld gebruikt kunnen worden voor de identificatie van prioritaire ketens waarvoor je vervolgens onderbouwde vervolginiciatieven kunt ontwikkelen. Het was wellicht beter geweest als bedrijven die de scan hebben ingevuld op maat advies hadden gekregen. Dat was misschien een effectievere inzet van middelen geweest dan de ontwikkeling van trainingen e.d."*
- *"Het is twijfelachtig of de grondstoffen factsheets veel toegevoegde waarde hebben. De informatie is erg basaal en kunnen bedrijven ook zelf snel achterhalen, bijvoorbeeld via de MVO-risicochecker."*
- *"De wijze waarop de grondstoffen factsheets zijn gemaakt had efficiënter gekund."*

Kritisch kanttekeningen bij wijze van samenwerking en kennisontwikkeling en -deling (naast positieve opmerkingen daarover):

- *"Wij zaten met goede intenties in het convenant, maar gebrek aan onderling vertrouwen met een aantal maatschappelijke organisaties heeft lang een belemmerende rol gespeeld (dat is de laatste tijd overigens verbeterd)."*
- *"Er was niet altijd voldoende transparantie. Dat speelde bij projecten (info werd te weinig gedeeld), de resultaten van de due diligence self assessment en de wijze waarop beslissingen werden genomen."*
- *"We hebben geen serieuze terugkoppeling gehad van tussenresultaten van het bananen- en tomatenproject."*
- *"De maatschappelijke organisaties hadden meer boven zichzelf moeten uitstijgen. Niet alleen focus op losstaande projecten, maar meer op strategische programma's. Meer visie was gewenst geweest."*
- *"De vakbonden zouden de resultaten van het bananenproject verifiëren en betrokken worden bij een eventuele pilot, maar dat is niet gebeurd. De resultaten zijn een beetje weggehouden van de convenantpartijen."*
- *"FNL en CBL zouden sessies organiseren waaraan zowel bedrijven als convenantpartijen zouden deelnemen, maar deze zijn niet van de grond gekomen."*

De gehanteerde organisatiestructuur:

- *"De organisatiestructuur was te zwaar. In de praktijk zat je nu steeds met dezelfde mensen in een andere constellatie om de tafel, waardoor discussies steeds opnieuw werden gevoerd. De stuurgroep functioneerde ook niet als zodanig omdat niet altijd mensen met mandaat om de tafel zaten."*
- *"Op zich was de structuur goed, alhoewel een aantal oorspronkelijke werkgroepen niet (meer) actief was. Het had dus mogelijk wat eenvoudiger gekund. De werkgroep due diligence was wel belangrijk en die had mogelijk vaker bij elkaar moeten komen. Nu werden bijeenkomsten vooral gebruikt als bijpraatsessie i.p.v. om concreet actie te ondernemen (werkgroep)."*
- *"De governance was zwak. Uiteindelijk zaten alle partijen in de stuurgroep. Deze was daardoor te groot en bemoeilijkte efficiënte beslissingsprocessen. In de stuurgroep en de werkgroepen was er vooral in de beginfase te veel focus op het proces i.p.v. het behalen van doelstellingen. In de werkgroepen werd steeds een breed spectrum aan onderwerpen aangedragen en waren te weinig doelgericht."*
- *"Nu werden in de laatste fase van het convenant werkgroepen alleen adhoc bij elkaar geroepen als er iets te melden viel. Dat is te vrijblijvend, want daardoor is er ook geen stok achter de deur om initiatieven te nemen. Bijvoorbeeld werkgroep Toegang tot Herstel."*
- *"De bijeenkomsten werden nu te formeel en te bureaucratisch aangestuurd en waren daardoor weinig enthousiasmerend."*
- *"De voorzitter had op een aantal momenten actiever moeten ingrijpen. Had meer moeten doen dan voorzitten."*
- *"De voorzitter leek voor sommige onderwerpen en convenantpartijen een voorkeur te hebben. Maakte zich hard*

voor bijvoorbeeld cashew, maar niet voor Toegang tot Herstel.”

Overige genoemde zwakke punten:

- *“De CSO’s waren niet kritisch genoeg op het behalen van doelstellingen.”*
- *“Het is jammer dat partijen in de productielanden nooit bij het convenant betrokken zijn geweest, zoals boerencoöperaties, processors/exporteurs en voormalige kinderarbeiders. Dat had meer energie in het convenant kunnen brengen, meer emotionele betrokkenheid. Nu was het vooral een wit feestje. Samenwerking met CBI was daarvoor wellicht een optie geweest.”*
- *“Het was indrukwekkend om te zien hoeveel effort in dit convenant is gestopt. Het lijkt echter wel ‘over the top’. Je kunt vraagtekens zetten bij de efficiëntie. Er is veel tijd en geld geïnvesteerd, maar de impact is niet helder.”*
- *“Door veel personeelwisselingen bij convenantpartijen was er weinig continuïteit. Ook niet handig dat er geen vervangende voorzitter kwam toen deze ziek was.”*
- *“Probleem was dat er veel personeelwisselingen waren en dat door sommige partijen slechts één persoon werd afgevaardigd (bovendien vaak relatief junior). Daardoor was er weinig continuïteit en konden vraagtekens worden gezet bij het commitment.”*

Meningen over een eventueel vervolg van het convenant

- *“We doen alleen mee als het initiatief een andere opzet krijgt. Het moet veel concreter en in samenwerking met bedrijven die echt bereid zijn om stappen te zetten.”*
- *“We zijn geïnteresseerd als het wordt gericht op een specifieke risicosector waar nog weinig gebeurt, waar wij toegevoegde waarde hebben en als bedrijven direct betrokken zijn. Bijvoorbeeld groente/fruit of rijst.”*
- *“Een vervolg is essentieel om niet alle resultaten verloren te laten gaan, maar het zou wel anders moeten. Bijvoorbeeld door meer focus op een specifieke grondstoffenketen, sector of thema. Daarnaast moeten bedrijven directer bij het convenant worden betrokken.”*
- *“Ik denk dat dit vooral aan de bedrijven zelf is om te bepalen wat zij nodig hebben. De vraag moet vanuit het bedrijfsleven komen, zeker nu er ook wetgevende kaders vanuit de EU komen. Als er vanuit die opgave wensen zijn, dan kunnen we kijken of wij kunnen ondersteunen. Het zou goed zijn om aansprakelijkheid (accountability) sterker in te bouwen in een eventueel vervolgininitiatief.”*
- *We willen graag dat het convenant wordt voortgezet. Volgende stap is om bedrijven te motiveren om daadwerkelijk aan de slag te gaan met IMVO en due diligence, met name ook de kleine bedrijven. Daarbij de link leggen met aankomende wetgeving. Veel aandacht voor het delen van good practices en ervoor zorgen dat aandacht voor IMVO ook leuk wordt gevonden.”*
- *“IMVO blijft voor ons speerpunt, maar het is de vraag of dat weer via een convenant moet worden opgepakt. De Toegevoegde waarde van een convenantenaanpak moet helder zijn. In ieder geval zou er een specifiekere focus moeten zijn waarbij partijen om de tafel zitten die voor die focus meerwaarde hebben. Daarnaast is een meer Europese insteek gewenst. Je kunt denken aan dominante grondstoffen (voor zover daarvoor nog geen initiatieven bestaan) of aan specifieke thema’s (of een combinatie van die twee). In een vervolg zou je ook het voldoen aan (toekomstige) regelgeving centraal kunnen stellen. Dan kom je vanzelf ook uit bij specifieke thema’s zoals ontbossing en dwangarbeid. In ieder geval belangrijk dat gebruik wordt gemaakt van de ontwikkelde instrumenten als de Roadshow en het Local Expert Network.”*
- *“Weet nog niet of wij verder willen, maar er is niet veel animo voor als het in de huidige vorm wordt voortgezet. Er zou meer focus moeten komen, bijvoorbeeld een programma op het gebied van living wage, ontwikkeling van due diligence tools, internationalisering of activiteiten in een specifieke sub-sector (zoals bakkerijen). Het is de vraag hoe een vervolg zich moet verhouden tot het IMVO-steunpunt.”*
- *In een vervolg zouden we bijvoorbeeld kunnen inzetten op:*
 - *Bedrijven verder voorbereiden op aankomende wetgeving.*
 - *Verdere ondersteuning op het gebied van due diligence van vooral MKB.*
 - *Verder concretisering/detaillering van de risico grondstoffen/landbouw matrix.*
 - *Uitvoering van meer ketenprojecten met daarin aandacht voor Toegang tot Herstel en waarin eventueel specifieke thema’s centraal worden gezet (bijvoorbeeld biodiversiteit, migratie).*

- Kennissessies waarin specifieke IMVO-thema's centraal staan.
- De convenanten-aanpak meer internationaal uitdragen.

Meningen over de organisatie van het convenant

Organisatiestructuur:

- *“Zeker als je zowel in de stuurgroep als in werkgroepen zit, ben je vaak met dezelfde mensen in gesprek en worden discussies steeds overnieuw gedaan. Dat is niet efficiënt en geeft geen energie”.*
- *“De stuurgroep was te groot waardoor beslissingsprocessen moeizaam gingen”.*
- *“De stuurgroep functioneerde ook niet als zodanig omdat niet altijd mensen met mandaat om de tafel zaten. Een stuurgroep met mensen met beslissingsbevoegdheid en hooguit één werkgroep was effectiever geweest.”*
- *“Een verdere versimpeling had wellicht gekund, waarbij grote lijnen worden uitgezet in de stuurgroep en adhoc teams specifieke acties uitwerken.”*
- *“In de werkgroepen werd een breed spectrum aan onderwerpen aangedragen, waardoor uiteindelijk weinig van de grond kwam.”*
- *“Vooral de werkgroep due diligence was belangrijk en die had mogelijk vaker bij elkaar moeten komen.”*

Verloop bijeenkomsten:

- *“Bijeenkomsten waren saai, bureaucratisch, bespreken afvinklijstjes, te veel papierwerk, te formeel, weinig energie gevend. Typisch ‘Haags’. Fysieke bijeenkomsten bij bijvoorbeeld bedrijven waren wellicht inspirerender geweest (helaas kon dat lang niet vanwege corona). Het had meer organisch gekund. Zorg ervoor dat bijeenkomsten leuk zijn!”*
- *“Nu werden bijeenkomsten van werkgroepen vooral gebruikt als bijpraatsessie i.p.v. om concreet actie te ondernemen: werkgroep!”*
- *“Sommige discussies werden steeds opnieuw gedaan. Er werden vaak mondeling updates gegeven, waardoor discussies soms oppervlakkig bleven. Schriftelijke informatie maakt processen efficiënter, minder oppervlakkig en draagt bij aan meer transparantie.”*
- *“Er is te veel discussie geweest over het proces zelf in plaats van over het realiseren van de doelstellingen. Vooral in het laatste jaar is dat overigens wel verbeterd. Corona, veel personeelwisselingen en tijdelijke afwezigheid van de voorzitter hebben ook niet geholpen.”*
- *“Het had wat minder bureaucratisch gemogen. Minder praten, meer actie. Aan de andere kant oppassen dat het daardoor niet te vrijblijvend wordt.”*

Rol (laatste) voorzitter:

- *“De voorzitter is er goed in geslaagd om een goede balans te vinden tussen enerzijds meer inhoudelijke sturing en anderzijds het behoud van een onpartijdige positie. Hij heeft de inhoudelijke voortgang gemonitord en actief ingegrepen indien noodzakelijk.”*
- *“De voorzitter was zeer gedreven en betrokken. Door die gedrevenheid ging hij echter soms buiten de kaders. Goed dat hij niet uitsluitend een technisch voorzitter was.”*
- *“Geen duidelijke mening over de voorzitter. Hij gaf luchtig leiding aan bijeenkomsten. Typische diplomaat. Doet veel achter de schermen.”*
- *“De voorzitter was inhoudelijk goed op de hoogte. Hij verkondigde af en toe wel de mening van partijen terwijl die partijen niet altijd eerst geconsulteerd werden. Onpartijdigheid was daardoor wellicht een issue. Een voorzitter moet primair onafhankelijk zijn.”*
- *De voorzitter deed het goed, maar de balans tussen technisch voorzitterschap en inhoudelijke betrokkenheid (bijvoorbeeld t.a.v. cashew) bleek soms lastig. Daardoor uitdagend om ‘boven partijen’ te staan en hen aan te spreken. Doordat veel mededelingen mondeling werden gedaan was er minder transparantie.”*
- *“De voorzitter heeft veel inzet getoond en hij was goed in staat om partijen te verbinden. Is een echte bestuurder. Had wellicht wat meer snelheid in het convenant kunnen brengen als hij zich eerder actief met activiteiten had bemoeid (zoals recentelijk wat betreft cashew). Het was niet afdoende geweest indien hij uitsluitend rol als*

technisch voorzitter had gespeeld. Moest boegbeeld zijn en partijen opjutten tot actie.”

- *“De voorzitter heeft goed gefunctioneerd alhoewel hij in het geval van cashew wellicht wat te veel op de inhoud heeft gestuurd. Hij had wellicht het gevoel dat hij actief moest handelen om iets voor elkaar te krijgen (‘iemand moet het doen’).”*
- *“Wij hoorden over het algemeen niet veel van de voorzitter. Hij had in een aantal specifieke gevallen actiever moeten ingrijpen. Diverse malen gaf hij aan dat te doen, maar dat gebeurde uiteindelijk toch niet.”*
- *“De voorzitter leek een duidelijk voorkeur te hebben voor sommige convenantpartijen. Hij heeft ons nooit gebeld voor overleg. Opvallend dat hij zich wel hard maakt voor bijvoorbeeld cashew en niet voor het initiatief Toegang tot Herstel.”*

Functioneren SER-secretariaat:

- *“Heel positief over de SER!”*
- *“De SER was een goede aanjager en ondersteuner. Open houding.”*
- *“Prima gefunctioneerd.”*
- *“Heel positief over de SER. Veel energie ingestopt. Veel initiatieven genomen. Inhoudelijke kennis aanwezig.”*
- *“Vooral SER was de stabiele factor in het convenant.”*
- *“Zeer positief over rol van secretariaat. Punctueel, supportieve, goed luisterend, prettig in omgang. Zonder inzet SER was zeker minder bereikt. In vergelijking met inspanningen van de CSO’s krijgt de SER echter wellicht wel wat veel credits.”*
- *“Heel positief over rol SER, zeker als je kijkt naar hun beperkte beschikbare capaciteit. Jammer dat voor de SER niet meer middelen beschikbaar waren. Daar had de overheid iets mee moeten doen.”*
- *“De SER heeft heel degelijk gefunctioneerd, maar handelde wel heel ‘Haags’ en bureaucratisch. Daardoor weinig schwing in bijeenkomsten e.d.”*
- *“De SER heeft goed gefunctioneerd, maar moest door beperkte capaciteit wel een aantal taken laten liggen.*
- *Jammer dat ook daar diverse personeelwisselingen zijn geweest.”*
- *“Ik ben tevreden over de rol van het secretariaat. Voor zover zij verantwoordelijk waren voor het convenant, vind ik dat zij tijdig en goed contact onderhielden.”*
- *“De SER heeft goed gefunctioneerd. Alleen af en toe verzuimd om op tijd vergaderstukken te sturen (incident), beschikbaarheid van partijen te checken of partijen uit te nodigen voor de relevante vergaderingen.”*

Meningen over de rol van de overheid

- *“Het is positief dat ook de overheid om de tafel zat, alhoewel wel in een passieve rol. Dat speelde vooral in de laatste periode omdat de overheid wil inzetten op wetgeving. Ook jammer dat er veel personeelwisselingen waren.”*
- *“De overheid is gedurende het convenant steeds minder actief geworden. De overheid wilde immers uiteindelijk geen vrijwilligheid meer, maar werkte toe naar wetgeving. De overheid zag niet dat vrijwillige afspraken en wetgeving complementair kunnen zijn. Vaak werden ook geen senior-beleidsmedewerkers met mandaat naar het convenant afgevaardigd. Overigens zie je dat de waardering bij de overheid voor het convenant in de afgelopen periode wel weer wat is toegenomen en dat de overheid het convenant voor de voedingsmiddelensector als good practice ziet. Voor een eventueel vervolg vindt de overheid dat de private sector zelf meer het initiatief zou moeten nemen, ook om dit soort initiatieven te financieren.”*
- *“Diverse partijen, inclusief de overheid, waren vaak nogal passief/ reactief. In het geval van tomaten had de overheid bijvoorbeeld een actievere rol kunnen spelen.”*
- *“We hadden een actievere/ meer sturende rol van de overheid verwacht, bijvoorbeeld om bedrijven te activeren. De overheid was vooral op de achtergrond aanwezig. We hebben geen activiteit van het ministerie LNV gezien.”*
- *“We hebben bij BZ en LNV weinig commitment gezien. Waarschijnlijk ook om diplomatieke redenen. Men wil zich niet met handhaving in Italië bemoeien.”*
- *“Het was positief dat het ministerie BZ aanwezig was, maar zij hadden een weinig actieve inbreng. Zij hadden*

vooral een luisterend oor, maar ook dat is belangrijk (bijvoorbeeld om te horen waarom de SESAM-subsidieregeling lastig is). Het ministerie LNV hebben we nooit gezien.”

- “LNV was vrijwel nooit aanwezig en had geen toegevoegde waarde toen ze incidenteel wel kwamen. Vooral handelsattachés hadden een rol kunnen spelen, want die houden zich bezig met handelsbevordering. LNV had ook invulling kunnen geven aan de klimaat/milieu expertise die ontbrak bij de huidige maatschappelijke organisaties in het convenant. BZ was te passief, zij hadden meer als aanjager kunnen fungeren. In het algemeen waren er vanuit de ministeries veel personeelwisselingen en dat was ook contraproductief.”
- “Bij LNV zagen we niet veel inzet, terwijl bijvoorbeeld de ontbossingsregelgeving wel primair hun beleidsthema is ⁽⁵¹⁾. We verwachten niet dat de overheid zal deelnemen aan een eventueel toekomstig convenant vanwege haar rol als toezichthouder voor IMVO-regelgeving.”

⁵¹ Daarbij moet worden opgemerkt dat het Ministerie LNV wel een inhoudelijke rol heeft gespeeld in een webinar over deze ontbossingsregelgeving.

Bijlage 3: Evaluatieraamwerk IMVO-convenant voedingsmiddelen ⁽⁵²⁾

- = Gerealiseerde outputs
- = (Enige) voortgang geboekt m.b.t. outputs
- = Geen of nauwelijks voortgang geboekt m.b.t. outputs

Activiteiten/inputs	Outputs (voorgenomen)	Outputs (gerealiseerd)	Outcomes	Impact
Inhoudelijk				
Ondersteuning van bedrijven, met name in het mkb, die behoefte hebben aan hulp bij het opzetten van hun IMVO-risicomanagement en aan informatie die hen kan helpen bij de inventarisatie van (risico's op) negatieve effecten in hun waardeketen, en aan informatie over de mogelijkheden om deze (risico's op) negatieve effecten weg te nemen of te verminderen.	<p><i>Binnen drie maanden</i> na ondertekening van het convenant een nader uitgewerkte handreiking, inclusief een typologie van bedrijfssituaties, die bedrijven in de voedingsmiddelensector kan helpen bij het opzetten en/of versterken/verbeteren van hun IMVO-risicomanagement, inclusief de communicatie/rapportage daarover (op basis van de OESO/FAO Guidance for Responsible Agricultural Supply Chains.</p> <p>Een project om vormen van en aandachtspunten voor transparantie vanuit het bedrijfsleven te inventariseren en onder de aandacht te brengen bij bedrijven.</p> <p>Per thema IMVO-informatie, inclusief adviezen en handelingsperspectieven voor de aanpak van specifieke risico's in de keten (opgenomen in de handreiking) en jaarlijks door Partijen geactualiseerd. Zie bijlage 3 van het convenant voor overzicht waaruit deze thematische informatie zal bestaan. Hiermee samenhangend een overzicht ('matrix') met veel voorkomende IMVO-risico's, (product)ketens en landen om bedrijven te helpen bij het signaleren en prioriteren van risico's en door</p>	<p>Handreiking gerealiseerd.</p> <p>Een project specifiek m.b.t. transparantie is niet gerealiseerd, maar het thema is wel nadrukkelijk aan de orde gekomen in de Due Diligence Roadshow, het Local Expert Network, de Self-Assessment Scan en diverse webinars. Voor twaalf grondstoffen zijn IMVO factsheets gemaakt.</p> <p>Er is niet voor ieder van de tien in het convenant geprioriteerde IMVO-thema's informatie gegeneerd. In het algemeen lag het accent in het convenant vooral op sociale issues, niet op zaken als milieu, governance en dierwelzijn.</p>	<p>De brancheorganisaties zetten zich in voor een proces van aantoonbare versterking van IMVO-risicomanagement bij hun direct of indirect aangesloten leden. Doel is dat alle direct of indirect bij de Brancheorganisaties aangesloten bedrijven binnen de looptijd van het convenant op een adequate wijze ⁽⁵³⁾ IMVO-risicomanagement uitvoeren.</p> <p>Partijen voeren samen concrete projecten uit op complexe thema's waarbij is vastgesteld dat de verantwoordelijkheid van bedrijven op deze thema's niet door</p>	<p>Met dit convenant streven Partijen ernaar om in de voedingsmiddelenketens binnen een ambitieuze en realistische termijn van drie tot vijf jaar substantiële stappen van verbetering te bereiken voor groepen die negatieve effecten ervaren.</p>

⁵² Ontleend uit convenant-tekst en jaarrapportage 2018-2019.

⁵³ Adequaat 'wil zeggen dat bedrijven in staat zijn om voor zichzelf de vragen uit bijlage 1 van het convenant te beantwoorden.

<p>Stimuleren van IMVO-risicomanagement door bedrijven. De voortgang van IMVO-risicomanagement bij individuele bedrijven wordt bij de MID-term- en eindevaluatie van het convenant steekproefsgewijze geverifieerd.</p>	<p>het bieden van handelingsperspectieven.</p> <p>Partijen zullen <i>binnen drie maanden</i> na inwerkingtreding van het convenant nadere afspraken maken over de operationalisering van dit criterium.</p> <p><i>Aan het einde van het convenant voeren alle direct of indirect bij de brancheorganisaties aangesloten bedrijven op een adequate wijze IMVO-risicomanagement uit.</i> Adequaat' wil zeggen dat bedrijven in staat zijn om voor zichzelf de vragen uit bijlage 1 van het convenant te beantwoorden. Deze vragen zijn gebaseerd op de <i>OECD/FAO Guidance for Responsible Agricultural Supply Chains</i>.</p>	<p>Het stimuleren van IMVO-risicomanagement is uiteindelijk de belangrijkste activiteit in het convenant geworden. Er hebben een Due Diligence Roadshow en diverse andere trainingen en webinars plaatsgevonden en er zijn een aantal tools en handleidingen voor bedrijven ontwikkeld. Daarnaast zijn experts in herkomstlanden van grondstoffen getraind op het gebied van due diligence (Local Expert Network).</p> <p>Voor de operationalisering van deze doelstelling is in zowel MID-term- als de eindevaluatie gekeken naar de resultaten van de due diligence self-assessment scan die bedrijven konden invullen. Maatgevend daarbij waren vooral <u>het aantal</u> bedrijven dat de self-assessment heeft ingevuld. In 2023 bleek dat ongeveer 42% van de bedrijven in de achterbannen van FNLI, CBL en KNSV de scan minimaal éénmaal hebben ingevuld. Daarbij worden bedrijven die aangeven nog nauwelijks met due diligence bezig te zijn dus ook meegerekend. Dat betekent dat de kwaliteit van het gevoerde due diligence management voor de doelstelling grotendeels buiten beschouwing blijft. Het IMVO-risicomanagement van de bedrijven die de scan hebben ingevuld is met andere woorden niet altijd conform de kwaliteitscriteria uit bijlage 1 van het convenant. Daar tegenover staat dat bedrijven die <u>niet</u> de scan hebben ingevuld maar die wel met due diligence bezig zijn niet worden meegerekend.</p>	<p>individuele) bedrijven alleen effectief kan worden opgepakt. Bij de aanvang van het convenant zullen projecten worden gestart op het vlak van 1) leefbaar loon en 2) klimaatverandering.</p>
<p>Ontwikkeling door werkgroep van een pilotprogramma op leefbaar loon. De looptijd van het programma is in beginsel vijf jaar.</p> <p>Gedurende de looptijd van het programma worden nieuwe projecten gestart op basis van lessen uit de eerdere projecten. Na vijf jaar zijn in ieder geval vijf projecten afgerond, waar ten minste vijf supermarktorganisaties aan mee doen (mogelijk vertegenwoordigd door de inkooporganisatie). Projecten vinden plaats in samenwerking met Partijen en hun lokale partners en voor het thema relevante keurmerken en/of initiatieven.</p> <p>De brancheorganisaties dragen ervoor zorg dat in die projecten voldoende leden zullen participeren.</p> <p>De werkgroep rapporteert halfjaarlijks aan de</p>	<p>Partijen streven ernaar om <i>uiterlijk na twee jaar</i> concrete afspraken te maken over welke doelen – in termen van praktische resultaten ten aanzien van leefbaar loon – Partijen aan het einde van de loop tijd van het convenant (vijf jaar na ondertekening) willen bereiken. Dit programma is er met name op gericht om inzicht te krijgen in een effectieve aanpak van leefbaar loon problematiek en handelingsperspectieven aan te reiken aan bedrijven. De Partijen streven ten minste naar leereffecten op de volgende oplossingsrichtingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bijdragen aan capaciteitsopbouw voor bijvoorbeeld collectieve loononderhandelingen. • Bijdragen aan een leefbaar loon in ketens waar bedrijven op verschillende manieren invloed kunnen uitoefenen (omdat zij ofwel enige afnemer zijn van een leverancier ofwel een van vele, hetgeen een heel andere benadering vergt). 	<p>Er is geen programma 'leefbaar loon' ontwikkeld.</p> <p>Er is slechts één project op het gebied van leefbaar loon gestart waaraan CBL, IDH en individuele supermarkten deelnemen. Dit is door de Stuurgroep officieel gekenmerkt als een convenantenproject. De selectie hiervan heeft niet conform de in het convenant beschreven procedure plaatsgevonden. Dit project is nog niet afgerond en andere convenantpartijen dan CBL en IDH zijn niet bij de uitvoering betrokken en worden volgens henzelf slechts in beperkte mate over tussenresultaten geïnformeerd. Bevindingen worden niet of nauwelijks betrokken bij activiteiten op het gebied van IMVO risicomanagement.</p> <p>Individuele supermarkten zijn met diverse 'leefbaar loon' projecten gestart, maar deze zijn niet formeel als convenantprojecten erkend.</p> <p>Op het gebied van leefbaar loon is in het laatste jaar van het convenant een initiatief m.b.t. kurkuma uit India</p>	

<p>Stuurgroep van het convenant De bevindingen worden betrokken bij de stakeholderbijeenkomsten over IMVO risicomanagement.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Vormgeven aan een landscape-benadering waarbij de aanpak van leefbaar loon positieve effecten heeft op een bepaalde regio (hierbij wordt ook aansluiting gezocht met andere initiatieven en convenanten). Kennis delen over verschillende methodieken voor het berekenen van leefbaar loon en de toepassing hiervan. <p>Na vijf jaar zijn in ieder geval vijf projecten op het gebied van 'leefbaar loon' afgerond, waar ten minste vijf supermarktorganisaties aan mee doen (mogelijk vertegenwoordigd door de inkooporganisatie). Het programma begint het eerste jaar na ondertekening met twee projecten. Het programma <i>begint het eerste jaar na ondertekening</i> De selectie van deze projecten wordt door de werkgroep gedaan aan de hand van de volgende vragen:</p> <ul style="list-style-type: none"> In welke keten/regio is het thema leefbaar loon voor aan de pilot deelnemende bedrijven een risico? In welke keten/regio kunnen Partijen of organisaties die de steunverklaring hebben ondertekend vanuit eigen expertise en contacten een bijdrage leveren aan de aanpak van dit risico? Is er in die keten/regio de mogelijkheid om een pilotproject uit te voeren op een of meer van de hierboven genoemde beoogde leereffecten? <p>De werkgroep publiceert op basis van de lessen uit de projecten een handreiking voor bedrijven voor het aanpakken van het thema leefbaar loon, een analyse van resultaten en lessen van potentiële vervolgstappen die bedrijven kunnen nemen om blijvend leefbaar loon aan te pakken in hun ketens.</p>	<p>gestart. Daar zijn echter geen supermarkten bij betrokken.</p> <p>Er is geen handreiking leefbaar loon voor bedrijven gerealiseerd.</p>		
<p>Ontwikkeling door werkgroep van tenminste twee concrete projecten voor mitigatie van en/of adaptatie aan klimaatverandering in een of meerdere grondstofketen(s), waarin in ieder geval leden van KNSV, en/of FNLI en/of leden van bij FNLI aangesloten brancheverenigingen participeren. De werkgroep bestaat in ieder geval uit vertegenwoordigers van: FNLI, KNSV, vakbond CNV, de maatschappelijke organisaties</p>	<p>Twee projecten gedurende de eerste zes maanden met als doelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> Het versterken en verbeteren van IMVO-risicomanagement voor (de gevolgen van) klimaatverandering: identificeren van risico's en een aanpak voor adaptatie/mitigatie; Het identificeren van concrete handelingsperspectieven ten aanzien van klimaatadaptatie/-mitigatie voor bedrijven in 	<p>Er is geen project van de grond gekomen. In de opgerichte werkgroep is veel discussie geweest over de hanteren focus, maar daar zijn Partijen niet uitgekomen. Daarna is de werkgroep opgeheven en er zijn geen nieuwe pogingen geweest om klimaatprojecten van de grond te krijgen.</p>		

<p>ICCO en Global March, en IDH en de ministeries voor BHOS en van LNV.</p> <p>De brancheorganisaties dragen ervoor zorg dat in die projecten voldoende leden zullen participeren.</p> <p>De werkgroep wordt in beginsel ingesteld voor tweeëneenhalf jaar, en kan door de Partijen worden verlengd.</p>	<p>samenwerking met de Partijen;</p> <ul style="list-style-type: none"> Het formuleren van lessen die uit de samenwerking in de themaprojecten getrokken kunnen worden voor a. het doen van IMVO-risicomanagement in het algemeen en b. het opzetten en uitvoeren van andere themaprojecten. <p>Voor het opzetten van de projecten richt de werkgroep zich in eerste instantie op de nadere uitwerking en financiering van projectvoorstellen op het vlak van:</p> <ul style="list-style-type: none"> Verduurzaming van specerijen uit Indonesië (road map). Daarin wordt prioriteit gegeven aan kaneel, nootmuskaat/foelie en zwarte en witte peper. In Nederland zal KNSV samenwerken met onder andere (leden van) CBL, FNLI, de Vereniging voor de Bakkerijen en Zoetwarenindustrie (VBZ) en eventueel de Vereniging van Nederlandse Cateringorganisaties (VENECA) en Koninklijke Horeca Nederland (KHN). De Overheid kan helpen om de Indonesische overheid te betrekken bij de ontwikkeling en implementatie van de road map. Het opzetten van een netwerk voor kennisdeling voor reductie van CO2-emissies in de keten. In analogie met de ketenregisseur voor MEAT NL, zou een 'kennismakelaar' kunnen worden ingesteld die bestaande kennis over klimaatmitigatie en -adaptatie beter toegankelijk maakt voor individuele bedrijven. Het vergroten van de klimaat-weerbaarheid van boeren in kwetsbare ketens. Voorbeelden hiervan zijn koffie, tropische vruchten, cacao, kweekvis. 			
<p>Met deelname van KNSV ontwikkeling van een project op het snijvlak van klimaatverandering en leefbaar inkomen</p>	<p>Zie hierboven.</p>	<p>Dit is niet gerealiseerd. Zie boven.</p>		
<p>Door werkgroep onderzoek naar hoe bedrijven, eventueel op branche- of sectorniveau, in overeenstemming met de UNGP's en de OESO-richtlijnen Toegang tot Herstel, compensatie, genoegdoening etc. kunnen bevorderen voor hen die in de waardeketen van voedingsmiddelen negatieve impact ervaren in relatie tot hun bedrijfsvoering.</p>	<p>Onderzoeksrapport (in het eerste jaar).</p>	<p>Er is geen apart onderzoeksrapport uitgebracht omdat duidelijk werd dat over dit onderwerp al veel informatie beschikbaar is. Wel heeft op 9-11-20 een webinar over dit onderwerp plaatsgevonden.</p> <p>Er is lange tijd naar gestreefd om een initiatief op het gebied van 'Toegang tot Herstel' van de grond te krijgen, maar dat is niet gelukt. Overleg daarover is nog gaande. Mogelijk zal met supermarkten een initiatief m.b.t. rijst uit</p>		

<p>Aanvullende <u>activiteit</u> op basis van het eerste verslagjaar: De convenantpartijen zijn overeengekomen dat ze gender-ongelijkheid een belangrijk thema vinden en dat gezamenlijke acties hierop wenselijk worden geacht.</p>	<p>Gezamenlijke acties op het thema gender ongelijkheid.</p>	<p>India worden ontwikkeld.</p> <p>Sinds de tussenevaluatie is dit thema geadresseerd in onder andere de uitgevoerde risico-analyses voor Arabische gom en rijst, de grondstoffen factsheets en in de Due Diligence Roadshow. Het is binnen het convenant echter niet als een 'belangrijk thema' opgepakt, bijvoorbeeld in een apart programma of project.</p>		
Procesmatig				
<p>De Brancheorganisaties spannen zich maximaal in opdat alle direct of indirect bij hen aangesloten bedrijven zich committeren aan de afspraken in dit convenant. Zij zullen alle bedrijven die direct of indirect bij hen zijn aangesloten informeren over (de betekenis van) het convenant.</p>	<p><i>Binnen 3 maanden</i> na ondertekening van het convenant zijn alle direct en indirect bij de brancheorganisaties aangesloten bedrijven geïnformeerd over de convenantafspraken.</p> <p>In het geval van de FNLI zijn de bestuursleden tevens de vertegenwoordigers van bij de FNLI aangesloten brancheverenigingen bereid om binnen hun branche als ambassadeur van het convenant op te treden.</p>	<p>Is gerealiseerd.</p>		
<p>De Brancheorganisaties brengen het doel en de afspraken van het convenant aan de orde in alle relevante bijeenkomsten met hun leden. Het belang van naleving van het convenant zal een regulier agendapunt zijn op de Algemene Ledenvergaderingen en bestuursvergaderingen van de Brancheorganisaties.</p> <p>Indien een (deel van een) branche achterblijft in de voortgang, zullen de Brancheorganisaties deze rechtstreeks aanspreken op het feit dat het convenant mede namens hen is ondertekend.</p>	<p>Doel en de afspraken van het convenant geagendeerd tijdens ledenbijeenkomsten en bestuursvergaderingen brancheorganisaties.</p>	<p>Is gerealiseerd.</p>		
<p>De Maatschappelijke organisaties en Vakbonden brengen de afspraken en uitgangspunten in dit convenant ook actief te berde in hun achterbannen, coalities en (internationale) netwerken.</p>	<p>Afspraken en uitgangspunten van het convenant zijn gecommuniceerd in de achterbannen, coalities en (internationale) netwerken van de Maatschappelijke organisaties en Vakbonden.</p>	<p>Is gerealiseerd, maar in veel gevallen vooral op adhoc-basis, vaak niet planmatig.</p>		
<p>De ministeries van BZK en LNV gebruiken, waar dat opportuun is, het postennetwerk voor eventuele verificatie van signalen over misstanden in de sector. Daarnaast gebruiken deze ministeries contacten met (lokale) overheden om hen te faciliteren actief in de thematische projecten te participeren.</p>	<p>Het postennetwerk gebruikt voor verificatie signalen misstanden (eventueel).</p> <p>Contact gelegd met lokale overheden i.v.m. thematische projecten (eventueel).</p>	<p>De posten/ landbouwraden zijn in de beginfase van het convenant op de hoogte gebracht. Verder hebben de posten in het convenant echter geen of nauwelijks een rol gespeeld. Zij zijn bijvoorbeeld niet geconsulteerd voor te betrekken experts in het kader van het Local Expert Network initiatief en speelden/spelen geen rol in andere projecten of activiteiten. Het postennetwerk is niet gebruikt voor bijvoorbeeld verificatie van misstanden in de sector. Alleen in het tomatenproject heeft de ambassade in Italië een kleine ondersteunende rol gespeeld.</p>		

		BZK heeft de mogelijke faciliterende rol van posten ter herinnering geroepen, maar convenantpartijen hebben daarvan geen gebruik gemaakt.		
De ministeries van BZK en LNV agenderen de discussie over mededinging en duurzaamheid op Europees niveau.	Discussie over mededinging en duurzaamheid op Europees niveau geagendeerd.	De Europese Commissaris voor Mededinging Margrethe Vestager heeft een consultatie op de Europese mededingingsregels aangekondigd, om meer ruimte voor duurzaamheid in te bouwen. Daarbij gaf Vestager aan dat dit deels komt door recente Nederlandse en Griekse ontwikkelingen op duurzaamheid en mededinging. De Nederlandse Autoriteit Consument en Markt (ACM) heeft een nieuwe leidraad duurzaamheid gepubliceerd, waarbij een brede definitie van duurzaamheid wordt gehanteerd (inclusief sociale duurzaamheid en in de keten). De ACM heeft hier ook een consultatieronde op gehouden en daar heeft BZK ook input op geleverd. Dit was niet specifiek op een thema/convenant, maar IMVO-breed.		
De ministeries van BZK en LNV bevorderen kennis onder inkopers om Internationale Sociale Voorwaarden (ISV)-beleid toe te passen in verschillende fases van het inkoopproces.	Kennis bij inkopers over toepassing Internationale Sociale Voorwaarden (ISV)-beleid in verschillende fases van het inkoopproces is toegenomen.	BZK en LNV werkten samen aan de uitwerking van een ISV strategie om de toepassing van ISV binnen de Rijksinkoop verder te versterken. Vanuit PIANOo is jaarlijks een ISV academy georganiseerd voor inkopers van verschillende overheden. Volgens BZK is ISV inmiddels integraal onderdeel van het Nationaal Plan Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI) 2021 – 2025, alsmede van het Manifest MVOI (2022-2025). Om de toepassing van deze voorwaarden verder te verbeteren, hebben de Ministeries van Binnenlandse Zaken, Buitenlandse Zaken en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de Uitvoeringsagenda ISV ⁵⁴ opgesteld en naar de Tweede Kamer gestuurd. In deze Uitvoeringsagenda zijn negentien acties beschreven die zullen worden uitgevoerd om de toepassing van de ISV in de Rijksinkoop te verbeteren. Het toepassen van ISV, ofwel gepaste zorgvuldigheid, in de overheidsinkoop maakt daarom onderdeel uit van het bredere kabinetsbeleid op het gebied van Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO).		
De ministeries van BZK en LNV zetten zich in om het IMVO-convenant mee te nemen in de criteria voor MVI Catering (mede in het licht van de lessen die voortkomen uit initiatieven en pilots op het vlak van MVI in andere sectoren, bijvoorbeeld in de natuursteensector).	Het IMVO-convenant is als criterium meegenomen in MVI voor catering .	Consumptieve dienstverlening (catering) is inmiddels onderdeel van de acht risicocategorieën van Rijksinkoop waarbij ISV toegepast moet worden.		

⁵⁴ [Uitvoeringsagenda Internationale Sociale Voorwaarden | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

<p>BHOS zal als onderdeel van het Nederlandse beleid in bilaterale en multilaterale relaties proactief het convenant uitdragen op internationaal niveau (EU, OESO, ILO, VN) om internationale navolging van deze samenwerking tussen publieke, private en maatschappelijke partners te bevorderen, bij te dragen aan een internationaal gelijk speelveld voor IMVO-risicomanagement, en mogelijk te maken dat een beroep kan worden gedaan op deze relaties indien dat nodig wordt geacht in het kader van dit convenant.</p>	<p>Het convenant is uitgedragen in bilaterale en multilaterale relaties.</p>	<p>De overheid heeft vooral in de beginperiode van het convenant actief lessen uit de verschillende IMVO convenanten gedeeld met Europese en internationale collega's, bijvoorbeeld tijdens verschillende Europese werkgroepen. De convenantenaanpak is ook internationaal uitgedragen op verschillende conferenties. Bijvoorbeeld op het jaarlijkse OESO-mineralenforum en de conferentie "SDG's and Initiatives for Sustainable Global Value Chains" op 30 oktober 2018. Hier werd een specifieke workshop over agro-food sector gehouden. Ook in bilaterale contacten werd sectorale samenwerking uitgedragen door de minister.</p>		
<p>BHOS zal EU- en OESO-lidstaten oproepen om conform OESO-richtlijnen en UNGP's te werken en om te komen tot adequate handhaving van de bestaande wetgeving die lokaal op de voor dit convenant relevante thema's de basis dient te zijn.</p>	<p>EU- en OESO-lidstaten zijn opgeroepen om te komen tot adequate handhaving.</p>	<p>BHOS zegt zich actief te hebben ingezet om samen met gelijkgezinde lidstaten te pleiten voor gecoördineerde actie op Europees niveau. Dit gebeurde via de NCPs, die assistentie aan andere NCPs verlenen. Ook inzet hiervoor binnen de Working Party on RBC van de OESO</p> <p>Naar aanleiding van de specifieke discussie omtrent illegale arbeid in de Italiaanse tomatenteelt is besloten om geen specifieke acties door de post te laten uitvoeren.</p>		
<p>BHOS zal IMVO breed stimuleren via handelsmissies en, waar juridisch mogelijk, aanbestedingen.</p>	<p>IMVO is gestimuleerd in handelsemissies en eventueel aanbestedingen.</p>	<p>Het onderschrijven van de OESO-richtlijnen is een voorwaarde wanneer bedrijven gebruik willen maken van het internationaal bedrijfsleven instrumentarium uit de begroting van BHOS. Bij handelsmissies, ook digitale, is er aandacht voor IMVO in de voorbereiding en tijdens de missies zelf.</p> <p>Het is onduidelijk in hoeverre IMVO specifiek in aanbestedingen wordt geadresseerd.</p>		
<p>LNV zal jaarlijks in het kader van onderhavig convenant een overleg organiseren met de landbouwraden in landen waar grondstoffen vandaan komen die voor de uitvoering van onderhavig convenant relevant zijn.</p>	<p>Jaarlijks overleg met relevante landbouwraden.</p>	<p>Dit heeft slechts 1x plaatsgevonden.</p>		
<p>De gezamenlijke Partijen zullen bedrijven die in Nederland actief zijn in de voedingsmiddelensector, maar niet zijn aangesloten bij CBL, FNLI of KNSV, actief benaderen om ook hun steun en commitment aan het convenant te verklaren.</p>	<p>Bedrijven die actief zijn in de voedingsmiddelensector, maar die geen lid zijn van CBL, FNLI en/of KNSV geven <i>binnen een half jaar</i> na ondertekening van het convenant hun steun en commitment aan het convenant.</p>	<p>FNLI heeft in de beginfase van het convenant een workshop m.b.t. soja, kokos en palmolie voor de brancheorganisatie voor oliën en vetten (MVO) georganiseerd maar dat resulteerde niet in een formele steunverklaring. Andere brancheorganisaties hebben geen pogingen ondernomen.</p>		
<p>Dit convenant staat open voor toetreding van andere organisaties die een bijdrage kunnen leveren aan het bereiken van de door Partijen in dit convenant gestelde doelen. De Vergadering van Partijen besluit over de toelating van nieuwe organisaties als partij</p>	<p>Tot het convenant toegetreden andere organisaties (eventueel).</p>	<p>Dit is niet gebeurd. In het kader van de voormalige werkgroep klimaat is wel overwogen om NGO met specifieke expertise als adviseur uit te nodigen, maar daar is het niet van gekomen omdat de werkgroep leden geen overeenstemming hebben bereikt over de gewenste inhoudelijke speerpunten.</p>		

<p>De Vergadering van Partijen stelt een Stuurgroep in. De Stuurgroep besluit over nieuwe projecten, initiatieven en samenwerking met andere partijen die de uitvoering van het convenant kunnen versterken.</p> <p>De Vergadering van Partijen geeft akkoord op het jaarlijks werkplan van de Stuurgroep.</p> <p>De Stuurgroep organiseert tweemaal per jaar een bijeenkomst van de Vergadering van Partijen waarop de voortgang van het convenant wordt besproken.</p> <p>Voor de uitvoering van haar werk wordt de Stuurgroep bijgestaan door een Secretariaat.</p>	<p>In de Stuurgroep zijn vier geledingen vertegenwoordigd: Brancheorganisaties, Vakbonden, Maatschappelijke organisaties en Overheid. De Stuurgroep heeft een onafhankelijk voorzitter. En wordt ondersteund door een Secretariaat.</p> <p>De Stuurgroep publiceert jaarlijks een verslag over de voortgang.</p> <p>Jaarlijks werkplan, goedgekeurd door Vergadering van Partijen.</p> <p>Programma/notulen bijeenkomsten Vergadering van Partijen (twee/jaar).</p>	<p>Stuurgroep is gerealiseerd en is minimaal 2x per jaar bij elkaar gekomen (inclusief notulen van bijeenkomsten). Alle convenantpartijen participeren daarin.</p> <p>Een aparte Vergadering van Partijen is met instemming van alle partijen opgeheven, omdat dat vergeleken met de Stuurgroep geen meerwaarde had.</p> <p>Er is na verloop van tijd geen jaarlijks werkplan meer gemaakt, maar dat werd voortdurend geactualiseerd op basis van beslissingen in de Stuurgroep.</p>		
<p>Al dan niet aansluitend bij de bijeenkomst van de Vergadering van Partijen organiseert de Stuurgroep in beginsel tweemaal per jaar een stakeholderdialogoog over onder andere het vormgeven van IMVO-risicomanagement. De Brancheorganisaties dragen zorg voor deelname van een goede vertegenwoordiging van hun leden aan de stakeholderbijeenkomsten.</p> <p>De Brancheorganisaties zullen de naleving van aanbevelingen uit deze bijeenkomsten bij hun leden bevorderen en aan de Stuurgroep verslag doen over de opvolging daarvan.</p>	<p>Tweemaal per jaar een stakeholderdialogoog (leeren en inspiratiesessies met aanbevelingen voor versterking IMVO-risicomanagement).</p> <p>Verslagen over wat brancheorganisaties hebben gedaan met aanbevelingen uit stakeholderbijeenkomsten.</p>	<p>Tot 2020 organiseerde de SER twee bijeenkomsten: 1x bij ICCO, nu Cordaid (due diligence) en 1x bij de SER zelf (grondstoffen). Daarnaast was er op 9-11-20 een bijeenkomst over 'Toegang tot Herstel'. Voor zover bekend zijn van deze bijeenkomsten geen verslagen gemaakt en het is onduidelijk in hoeverre door de brancheorganisaties opvolging is gegeven aan aanbevelingen.</p> <p>In de laatste twee jaar van het convenant is aan deze bijeenkomsten door diverse trainingen en met name de Due Diligence Roadshow een belangrijke impuls gegeven. Bij deze activiteiten waren wel veel bedrijven aanwezig.</p>		
<p>Partijen stemmen hun publieke communicatie over dit convenant en over de uitvoering daarvan gezamenlijk af.</p>	<p><i>Binnen twee maanden</i> na inwerkingtreding van dit convenant nadere afspraken over publieke communicatie.</p>	<p>Dit was al grotendeels in het kader van het convenant zelf geregeld. In principe was het convenant op aanvraag volledig transparant tenzij privacy of mededinging issues in het geding waren.</p>		
<p>Met het oog op vroegtijdige signalering agenderen Partijen actief actuele informatie over misstanden in de voedingsmiddelenketen ter bespreking in de Stuurgroep.</p>	<p>Informatie over misstanden in voedingsmiddelenketens geagendeerd (eventueel).</p>	<p>Dat is een aantal malen gebeurd, bijvoorbeeld wat betreft een snoepfabriek in Bangladesh en tomaten uit Italië. Ten aanzien van Arabische gom en rijst zijn risico-analyses gemaakt.</p>		
<p>Partijen werken, waar mogelijk, samen met internationale initiatieven die zijn gericht op verduurzaming van de ketens van voor de voedingsmiddelen sector belangrijke grondstoffen.</p>	<p>Samenwerking met internationale initiatieven voor verduurzaming voedingsmiddelenketens.</p>	<p>Hiervoor is primair IDH verantwoordelijk gemaakt. Dit is uiteindelijk slechts gerealiseerd voor het bananenproject, maar daarbij zijn uitsluitend CBL en IDH zelf actief betrokken. Samenwerking met andere internationale initiatieven voor verduurzaming voedingsmiddelenketens is niet van de grond gekomen.</p>		
<p>Brancheorganisaties, Maatschappelijke organisaties en Vakbonden zetten zich, waar nodig, gezamenlijk in om op basis van de</p>	<p>Verbeterde inhoud of toepassing van veel gebruikte keurmerken, standaarden en certificaten.</p>	<p>Dit is niet van de grond gekomen.</p>		

<p>ervaringen in de uitvoering van onderhavig convenant (IMVO-risicomanagement en thematische projecten) verbetering van inhoud of toepassing van veel gebruikte keurmerken, standaarden en certificaten te bepleiten. De Overheid zal de overige Partijen desgevraagd ondersteunen, onder andere door kennisdeling.</p>			
<p>Partijen gaan gezamenlijk in dialog met grondstofhandelaren (traders) over hun rol bij IMVO-risicomanagement in de voedingsmiddelensector in het licht van de belemmeringen die de bedrijven die direct of indirect bij de Brancheorganisaties zijn aangesloten ervaren bij het invullen van hun IMVO risicomanagement.</p>	<p>Dialog met grondstofhandelaren.</p>	<p>FNLI heeft in de beginfase van het convenant een workshop met MVO (brancheorganisatie voor oliën en vetten) georganiseerd, maar de resultaten daarvan zijn onduidelijk. Andere activiteiten hebben niet plaatsgevonden.</p>	
<p>Maatschappelijke organisaties, Vakbonden en Overheid zijn in geval van nieuwe wetgeving of andere urgente ontwikkelingen die raken aan de strekking van het convenant, binnen hun mogelijkheden bereid gezamenlijk initiatief te nemen, dat er op gericht is om de leden van de Brancheorganisaties te helpen invulling te geven aan wat deze wetgeving of ontwikkelingen van de bedrijven vragen.</p>	<p>Brancheorganisaties ondersteund in geval van nieuwe wetgeving of andere urgente ontwikkelingen (eventueel).</p>	<p>Dit is gebeurd, onder andere met betrekking tot de Nederlandse Wet Zorgplicht Kinderarbeid, EU ontbossingsregelgeving en EU verplichte duurzaamheidsverslaggeving. Het is niet altijd duidelijk in hoeverre deze activiteiten op het conto van het convenant kunnen worden geschreven. Ook andere sectoren waren hierbij betrokken. Bovendien kunnen Partijen elkaar ook buiten het convenant om vinden.</p>	
<p>De Brancheorganisaties leveren, ten behoeve van besluitvorming van Partijen over eventueel extra benodigde ondersteuning van bedrijven, informatie aan de Stuurgroep over de door de direct of indirect bij hen aangesloten leden ervaren problemen of belemmeringen bij het opzetten van IMVO-risicomanagement en bij het aanpakken van specifiek geïdentificeerde (risico's op) negatieve effecten.</p>	<p>Informatie aan Stuurgroep over door bedrijven ervaren problemen of belemmeringen bij het opzetten van IMVO-risicomanagement en bij het aanpakken van specifiek geïdentificeerde (risico's op) negatieve effecten</p>	<p>Deze informatie is vooral gegenereerd via de due diligence self-assessment scan die door bedrijven zijn ingevuld en die door de Brancheorganisaties zijn gefaciliteerd. Kritiek van de maatschappelijke organisaties is dat deze informatie onvoldoende specifiek was om bedrijven te kunnen ondersteunen. Het is echter opvallend dat informatie uit deze scans over prioritaire herkomstlanden en grondstoffen geen rol lijkt te hebben gespeeld bij de selectie van experts voor het Local Expert Network initiatief en de selectie van ketens voor de uitvoering van risico-analyses.</p>	
<p>Voor de jaarlijkse monitoring van de voortgang wordt in kaart gebracht in hoeverre de bedrijven – in de context van hun bedrijfssituatie – voor zichzelf reeds adequate antwoorden kunnen geven op de in bijlage 1 van het convenant beschreven vragen.</p> <p>CBL zal de stand van zaken en voortgang bij al zijn leden jaarlijks monitoren conform deze methodiek.</p> <p>FNLI zal:</p> <ul style="list-style-type: none"> Alle bedrijven die direct of indirect bij haar 	<p>Jaarlijkse voortgangsrapportages van CBL, FNLI en KNSV.</p>	<p>Dit is gebeurd in 2019, 2020, 2021, 2022 en 2023.</p>	

<p>zijn aangesloten jaarlijks vragen conform deze methodiek de stand van zaken bij haar te melden;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aan de hand van de methodiek aanvullende informatie over de stand van zaken bij de achterban verkrijgen uit gezamenlijke en individuele gesprekken met bedrijven en brancheverenigingen; • Er voor zorgen dat op deze wijze of anderszins conform methodiek gegevens bekend zijn over de stand van zaken bij elk jaar 50 andere bedrijven, gespreid over de onderscheiden typen bedrijfssituaties; • De stand van zaken en voortgang bij haar leden met behulp van deze gegevens rapporteren aan het Secretariaat <p>KNSV zal al haar leden jaarlijks vragen conform deze methodiek de stand van zaken bij het Secretariaat te melden. Het Secretariaat zal namens de KNSV geaggregeerd rapporteren aan de Stuurgroep.</p>				
<p>De Stuurgroep doet jaarlijks publiek verslag van de voortgang van de uitvoering van het convenant.</p>	<p>Jaarlijkse publieke branche specifieke voortgangsrapportages.</p>	<p>Dit is gebeurd in 2019, 2020, 2021, 2022 en 2023.</p>		
<p>De voortgang van het convenant zal jaarlijks worden besproken in een bestuurlijk overleg tussen de Minister voor BHOS, de Minister van LNV, de bestuurders van de betrokken Vakbonden en van de Maatschappelijke organisaties en de bestuurders van de Brancheorganisaties in de sector. Hiervan wordt een publiek verslag opgemaakt.</p>	<p>Jaarlijkse algemene publieke voortgangsrapportages.</p>	<p>Dit is alleen in 2019 en 2020 gebeurd.</p>		
<p>Partijen communiceren niet publiek over hun geschillen zolang een geschillenprocedure loopt. Indien er tussen twee of meer partijen een geschil ontstaat met betrekking tot de nakoming van de afspraken in dit convenant, zullen deze partijen hun geschil allereerst bilateraal trachten op te lossen.</p>	<p>Geschillen tussen Partijen zijn conform geschillenprocedure en zonder publieke communicatie opgelost (eventueel).</p>	<p>Er is geen formele geschillenprocedure vastgesteld. Er zijn wel geschillen geweest, met name n.a.v. de casus over Italiaanse tomaten. Naar aanleiding daarvan is artikel 13 omtrent geheimhouding en openbaarmaking uit het convenant aangescherpt.</p>		

